

SIRP

EESTI KULTUURILEHT

hind 6 krooni

reede, 14. august 1998

number 30 (2735)

Penderecki dirigeerib Pendereckit

Rolling Stones lauluväljakul ning Penderecki Estonia kontserdisaalis. Austajatering on erinev, nii mõttelaadilt kui arvukuselt. Kuid midagi olulist, ühendavat on kahes augustikuu kontserdis. Kuuekümnendatel käisid eesti muusikute hulgas käste plaadid Penderecki teostega, erutades mitte vähem kui Rolling Stonesi linnid rockijüngreid. Nüüd kohtume – teada põhjustel – esmakordselt vahetult suurkujudega, keda oleme aastakümneid pielnud maailma muusikaelu esireas tegutsemas.

Krzysztof Penderecki juhatab autoriõhtu lähemat esimest poolt, kus kõlavad “Agnus Dei” ja “Stabat mater” 120-liikmelise oratooriumikoori esituses.

Kontserdi teist poolt juhatab Penderecki siiakutumise initsiaator Andres Mustonen. Ettekandele tuleb Penderecki uusim suurteos “Jeruusalemma seitse väravat”. Seitsmeosaline monumentaalne oratoorium on loodud Vanastamendi tekstile ning valmis 1996. aastal Jeruusalemma, mitme suurreligiooni püha linna 3000. aastapäevaks.

Nota bene: poolteist tundi enne kontserdi algust vestleb Krzysztof Penderecki Estonia kontserdisaalis Igor Garšnekiga. Oodatud on kõik kontserdipileti omanikud.

Täna lehes

Mutt avalikust teenistusest, Soosaar eelmisest nädalast. Lk. 2/ Krull: luule ja klann. Lk. 3/ Refleksioon raiskamisest. Lk. 6/ Maimik narkomaaniast, Juske pornograafiast. Lk. 8 – 9/

Sirp eri. Maal: vana, uus ja hea. Lk. 11 – 14/ Eurotulnukatenas Stockholmis. Lk. 10/ Sumera helimaal EXPO-I. Lk. 16/ XII, eriline orelipidu. Lk. 17/ Metafoor ja ohver. Lk. 18.

Avaliku teenistuja minevikust

Moraalikriis on üks eesti ühiskonna valupunkte. Eriti puudutab see avalikku teenistust. Raskesti jõuab päralt, et enne käte raudupanekut on veel pikk punane tsoon, kuhu avalik teenistuja ei tohi sattuda. Me orienteerume ses suhtes lääne demokraatia. Suures osas maailmas elavad ametnikud ja rahvateenrid hoopis teise koodeksi järgi. Ja minevikkugi vaadates on pilt sootuks põrpi.

Me armastame vahel korrata, et Eesti kuulub ajalooliselt areaali, kus kehtis Rooma õigussüsteemil rajanev kord. No mis elu elati siis seal vanas Roomas, kus Caesari naine pidi seisma kõrgemal kahtlusest, kus elasid jõude valgetes toogades patriitsid, kes pidasid küll orje, aga olid muidu justkui üllad?

Kogu Rooma valitsemine funktsioneeris igal tasandil altkäemaksu, korruptsiooni ja väljapressimise kaudu. Seda toetas kliendisüsteem. Isikliku ning avaliku vaheline piir oli väga hägus.

Nüüdisriik pole ainus efektiivne valitsemisvorm. Näiteks võib vahel samas rollis teiste reeglite järgi toimida organiseeritud kuritegevus. (Rääkimata totalitaarsest riigist, mis – nagu nüüd Eestis põlu alla sattumisega riskimata võib öelda – omal kombel täiesti funktsioneeris). Maffia Ameerikas itaalia immigrandide hulgas ning võõrtöölise seas Prantusumaal täidab ka avalikku funktsiooni. See kaitseb inimesi teataval viisil. Seda iseloomustab isalik hoiak, mida maffialaadne struktuur püüab igal juhul säilitada – muidu ta pikalt ei püsiks. **Kes kaitseb, see ka kontrollib, ja kes kontrollib, see ka röövib.** Ka kõige tähtsusetum kapo peab vahel positiivseid-moraalseid kõnesid, kuidas ta tegutseb ühise heaolu nimel, ning katsub rajada kõigi oma alluvatega isiklikke ning konfidentsiaalseid suhteid.

Rooma riigil oli rohkem ühist tolle kapo kui tänapäevase moodsa tehnokraatiaga. Rahva teenimise ideaal ning isiklik rikastumine eksisteerisid sõbralikult koos. Roomas varastas iga ülemus oma alluvatelt. Sama oli Türgi ja Hiina impeeriumides. Bakšiš oli universaalne. Ometi need impeeriumid püsisid ja toimisid tõhusalt sadu ja tuhandeid aastaid.

Rooma armee oli väga võitlusvõimeline, kuigi seal valitsesid üsna kummalised kombes. Ka vihase sõja ajal laiskles umbes veerand mehi maal või kasarmuis. Nad olid ohvitserile maksnud. Sõdurid omakorda rüüstasid ja varastasid elanikkonda. Kui mõni sõdur sai teistest rikkamaks, siis ohvitser peksis teda ja pani peale raskemaid kohustusi, kuni mees raha maksis. Nii kirjutab Tacitus ise.

Ameteid müüdi, kuna iga ametiga käis kaasas võimalus nii ja nii palju teenida. See kehtis ka kõige tähtsamate, kohtunike kohta. Kõik, keda imperaator oli mingisse ametisse nimetanud, maksid talle endastmõistetavalt. Nimetamine toimus patroonide soovitusel ja neid soovitusi müüdi. Kui patroon ei pidanud oma sõna, siis ohver ei kõhelnud kohtu poole pöördumast. Et elanike röövimine ei läheks üle kriitilise piiri, kehtestati Rooma riigi lõpu poole altkäemaksude tabel, mis asetati iga ametiruumi seinale.

Aasta pärast provintsikuberneriks saamist küündisid Cicero sisetulekud aastas meie väeringus miljoni dollarini. Ja ta oli uhke oma korrektse asjaajamise üle. Säärast summat peeti väikeseks.

Läänes on alles eelmisel sajandil kindlalt juurdunud vaade, et ametnik ei tohi kasutada oma positsiooni isiklikuks rikastumiseks ning juhtida riiki nagu erafirmat. Veel krahv Mosca "Parma kloostri" esitab suurhertsogile ümberlukkamatu tõendi oma aususest; kui ta astus teenistusse, oli tal 130 000 franki, kui ta lahkus, on tal "ainult" 500 000.

Tänane ideaal on ametnik, kes funktsioneerib läbipaistvalt ja anonüümselt. Vanasti polnud ametniku põhivoorus mitte ausus, vaid takt. Nagu kaupmees pidi jätma mulje, et ta peab oma ametit mitte iseenda, vaid oma klientide kasu pärast, nii pidi ka valitseja olema isalik. Rõhutatud inimestele peab jääma mulje, et neid rõhutakse nende endi kasu pärast. Ole sõnakuulelik ja valitseja armastab sind, kirjutab Saint Paul. Tark valitseja täitis oma kukrut, ilma niisugust usku õonestamata. Kui ta ei suutnud seda muljet jätta, võidi tema üle kohut mõista, teda hukata ja häbistada. Üks säärane kobakäpp-maksukoguja kirjutab oma armukesele: "Oh rõõmu, saabun su juurde, olles võlgadest prii, kuna müüsin pooled oma alamad ära." Kiri sattus valedesse kättesse ning seda peeti väga küüniliseks. Imperaator kritiseeris amtenikku, sest too oli üksnes ametnik. Vahel andsid imperaatorid aga välja edikte, kus nad mõistsid hukka korruptsiooni: "Ametnike ahnusele tuleb teha lõpp, ma kordan: lõpp!" Sama loeme-kuuleme meilegi päevast päeva.

MIHKEL MUTT

Kesknädalast kesknädalani IV

Suvi tõrgub, aga puhkustel käiakse. Eesti Vabariigis otsustasid president, peaminister ja välisminister korraga minna ja välismaal puhata. Mitte midagi ei juhtunud. Ei sise- ega välisvaenlane asunud riigitalasid kõigutama. Kas langes võimalike pahade luuslangilöömine samale ajale või on meil juba nii kõvad struktuurid, et lavdiku lahkumine ei tähenda miskit.

Valimised lähenevad jõudsalt sammul. Kui varem kritiseerisid üksikud valitsuskolitsiooniga seotud isikud üksikuid valitsuse samme, siis nüüd on taktikat muudetud ja paistab, et valimistele minnakse vastu uue äriideega. KMÜ neli osapoolt pluss Arengupartei on võtnud nõuks rünnata laial rindel omaenda valitsust. Mida enam viimase kolme ja poole aasta poliitikat arvustada, seda suuremaks näib kasvavat lootus esineda valijate ees erakonnana, kes on kogu aeg tahtnud muud, kui koalitsioonis välja tuli. Uhke kokamütsiga oli mõnus ja tulus kõõgis askeldada, aga selle eest, et potis podiseb lääge ja lahja leem, vastutavad teised.

Mida siis oleme kuulnud ja kuuleme jätkuvalt? Eks ikka seda, et põllumajandus on Eestis põhjas ja süüdi on kõik peale põllumeeste. Et välismaaga on Laarist Siimannini ainult kõlvatult kaubeldud. Et uhiuus pensioniseadus on irvitus vanade tööinimeste üle. Et kui majanduspoliitika jooksis Vähi ajal enam-vähem õigesti rööbastes, siis nüüd on rong kraavi lastud.

Verivärske uudisena saime ühe KMÜ juhtfiguuri käest teada, et valitsus on kõik need aastad ka välispoliitikat valesti ajanud. Too kõrge maapolitik käis Saksamaal ja kuulis kohutava uudise: Eestit ei võeta järgmisel aastal NATOsse. Kes asja ära vusserdas? Loomulikult välisministereium ja välisminister. Nende saatmatus tõttu ei ole Venemaa piirilepingule alla kirjutatud, topelttolle kaotanud, Eestile oma transiidivoogusid avanud.

Valitsuserakondade vaga soov oma tegemiste või tegematajätmistest eest vastutust mitte kanda on ju õigupoolest kogu ühiskonda halvanud mina-pole-milleski-süüdi mentaliteedi peegeldus esindajatelt rahvale ja rahvalt oma esindajatele. Hapukurgihooaega pole tekkinud. Selle eest hoolitsevad kasvõi Malle Eenmaa, Andrus Öövel, Vjatšeslav Jakobs ja paljud teised tublid riigialamad.

Nimetatud kolme konkreetse isiku nime pruugin – seda tuleb rõhutada – pigem sümboli või suundumusena. Kuigi termodünaamika teisest printsiibist järeldub olekufunktsiooni olemasoluna entroopia, toimub inimeste organiseeritud ühiskonnas perioodiline pendeldamine korrastamatuse ja korrastatuse vahel. Minevikust võime tuua tuhandeid näiteid, kuidas tasakaalustatult toimiv inimkoosulus paisatakse kaosesse ja kuidas sotsiaalsest ning moraalsest labiilsusest hakkab tasapisi taas stabiilsus kujunema.

Põhjus on arusaadav. Valdav enamik meist eelistab elada keskkonnas, kus valitseb kord. Välja arvatud mõned hälbelised või erandlikud isendid, kes tunnevad ennast paremini sogases vees, soovib enamus, et suhtlemine inimeste vahel oleks reglementeeritud nii kõlblusnormide, tavaõiguse kui ka riigikogu poolt vastuvõetud seaduste poolt; mina tean, mida tohib ja ei tohi teha, ja tean, et sina ja tema lähtuvad samadest mängureeglitest.

Kokkuleppeline tasakaaluseisund saab tekkida vaid olukorras, kus ühiskond nõuab vastutust nii selle eest, mida üksikliige on teinud, kui ka selle eest, mida ta oleks pidanud, kuid jättis tegemata. Arusaadavalt kasvavad nõudmised ühiskondliku positsiooni tõustes.

Eesti teeb ränki pingutusi, et muuta totalitarismi sotsiaalset ning eetilist relatiivsust kohustuseks ning vastutuseks iseenda ja ühiskonna ees, millele on rajatud läänelik demokraatia. Selle taustal on Malle Eenmaa ja Andrus Ööveli juhtum eriti kurb.

Oli üks Maapanga-nimeline krediidiastutus,

mis läks või lasti ligi saja tuhande hoiustaja rahaga põhja. Panga tippjuhtkonda – algul juhatuse, hiljem nõukogu esinaisena – kuulus pikaajalise panganduskogemusega Malle Eenmaa. Jätame kõrvale ta head ja vead inimesena, mõtleme ainult sellele, et kümnekonna kaaslasega võttis ta enda vastutada iga viieteistkümnenda (imikud ja raugad kaasa arvatud) eestimaalase säästus. Too esinaine aga, kes kuust kuusse määras ja otsustas, kinnitab hüüd, kus sajad miljonid kroonid on teadmata kuhu kadunud: "Panga hukutasid ilmselt kurjus, ahnus ja võimuiha," ning lisab sama hingetõmbega: "Ei ole ühtegi tehingut või otsust, milles mind võiks süüdistada."

Andrus Öövel, kes on pidanud ligi kolm ja pool aastat valitsuses ministriametit, teatab, et inimene, keda kohus ei ole süüdi mõistnud, on süütu, ja palkab "hukutatud" panga juhi kaitseministeeriumisse rahandusalaseks asekanteriks. Härra kaitseministril on õigus: meie kõigi kohta kehtib süütuse presumptioon. Aga kui isik on enda peale võetud vastutusest üks kord küüniliselt kõrvale hiilinud, olgu või ainult sellega, et nägi, kuid ei tõkestanud kurjuse, ahnuse ja võimuiha võidukäiku juhitud pangas, ei saa enne umbsõlme lahtharutamist anda talle uut vastutust nõudvat riigitööd. Vastupidi käituses pole meil lootustki, et suudaksime Eestist teha kõlblust austava riigi, kus kodanikud saavad olla kindlad, et juhid täidavad oma kohust ega kuritarvita usaldust.

Vanahärra Vjatšeslav Jakobsi, *alias* peapiiskop Korneliuse ümber põimitud lugu on väliselt teine, kuid sisuliselt võrreldav eespool toodud näidetega. Taas on vastutusvõlg kodanikud võtnud hoiaku, mis raskendab ülemineku-Eesti muutumist Jumala ja inimeste seadusi järgivaks tsiviilühiskonnaks.

Kahte liiki, st. kanooniliselt Konstantinoopolile ja Moskvale alluvate õigeusklike olemasolu Eestis võib kahetseda, aga see on ajalooline paratamatus, millega peame leppima. Ent leppima ei pea nende omavahelise nägemisega eriti vara jagamisel ja sellega, et Moskva leer peapiiskop Korneliusega eesotsas nõuab registreerimist sama nime ja 1935. aasta põhimääruse all, millega registreeriti 1993. a. Konstantinoopoliga seotud Eesti Apostlik Õigeusu Kirik.

Eesti kodanikule Jakobsile ei tähenda midagi säärane tühiasi nagu ta oma riigi seadus, mis ei luba kahte eri usuühingut registreerida ühe nime ja põhikirjaga. Viieandat aastat järjest jätkab too seltskond oma allumatusega ühiskonna destabiliseerimist. Eesti riiki kord ähvardatakse Moskva sanktsioonidega, kord süüdistatakse ortodoksluse hävitamises. Ja kes kannatavad selle ebakristliku käitumise pärast? Loomulikult kristlaste maine ja usklikud, kes on ilma jätud registreeritud kiriku liikmetele tagatud seaduslikest õigustest.

Aga augustikuu esimesse täisnädalasse mahtus ka Rolling Stonesi superkontsert lauluväljakul, mis tõi väidetavalt korraldajatele kahju, Tallinnale aga au ja kuulsust. Ja möödunud laupäeval lõppes järjekordne Erna retk, too mehisuse tuleproov, mis kogub väidetavalt tuult tiibadesse, nii et peagi võime Salmistu ja Kautla vahel kõrve- ja kõnnumaal näha esikoha pärast heitlemas suurt osa NATO riike ja Venemaad, Hiinast ja nendest teistest rääkimata. Ilus-kena kõikidele suupärane seletuski on leitud. Erna aktsioon oli eestlaste, st. riigitrude valgete ernalaste ja riiki pööranud punaste hävituspataljonlaste kodusõda Teise maailmasõja raames.

Kümnendast hoiab puhanud peaminister taas riigitüüri. Välisminister on kuuldavasti kodumaal tagasi ja peagi jõuab ka president. Eesti riiki juhitakse ning valvatakse jälle nii öösel kui päeval.

ENN SOOSAAR

Luule ja klannikuuluvus

Ettekanne Järveküla seminaril "Lätete pääl" 11. juulil 1998

I
Vahel öeldakse, et luule olevat laul: ta on algselt seotud viisiga, rütmiga, moduleeritud häälega, ja see, et luulet on hakatud kirjutama, lugema ja ette lugema kui vaid paljast teksti, on õigupoolest moonutus, mandumine, langus, kukkumine algse Logose orgaanilisest ja tõelähedasest ühtsusest, millele ainsana oli omane siduv ja ühendav vägi, mis liidab inimesi omavahel ja viib ka nende vaimu kokku kõrgema ideaalsusega. Kui luule sideme lauluga kaotas, kaotas ta ürgse mõjujõu ja muutus tühipaljaks kirjatäheks, kergeks subjektiivseks kribimiseks. Tõeline objektiivne ja üleisikuline, klassiline või klassikaline luule hoiab aga sidet lauluga võrniliselt alal, ja selle sideme väljenduseks on rütm ja värsimõõt, mida uueaegsetes keeltes veel omakorda toonitab ja kinnitab värsilõppe regulaarselt markeeriv foneetiline riim. Selline käsitlus luulest kui redutseeritud laulust on osalt kindlasti õige. Isegi kui laul ei olegi nii algupärane kui arvatakse, isegi kui laulule tegelikult eelneb temast veel algupärasem ja ürgsem lausumine, sõnumine või manamine, on laul sellest ürgsest lausumisest kindlasti üle võtnud teatava rütmi ja heakõlalise mustri, mis on temast enesest veel algupärasem. Lihtsam oleks kujutada, et inimesi moduleerimine "viisiks" esmalt on pigem sõnadeta ümin, midagi, mis algab nagu lapse lalin ja areneb iseväärtusena, et ta siis hiljem võidakse kokku panna sõnumise või manamise kunstiga (mis muidugi seeläbi midagi oma "ürgsusest" jälle kaotab, kui ürgsuseks pidada põlvnemiseelnevust). Sellisel juhul võib aga teisest küljest kindlasti öelda, et luule ei ole redutseeritud laul, vaid laul ise on täiendatud ja parandatud, muusikaliseks kohandatud luule.

Tähendab luule kirjanek, tekstiks muutmine ei ole iseene- sest võib-olla suurem teisendus kui sõnumise kohandamine lauluks. Siis ei ole kirjatäht luule jaoks veel midagi olemuslikult võõrast, vaid ainult teatav lisan- dus, *supplement*, nagu Derrida seda kunagi on nimetanud. Luule kirjutamine on justkui veidi teist- moodi laulmine, "kirjatäheline laul", sellal kui sõnadega laulmine otseses mõttes jälle pole muud kui tämbrilis-meloodiline teisendus, "muusikaline laul". Lauluga tuleb sõnadele alati juurde midagi uut ja jäljendamatu, ka suhteliselt lihtsakoeline tekst võib öieti laulduna omandada peensusi ja nüansse, mis muudavad ta taandamatult ainuliseks; samuti teisendab teksti "kirjatäheline laul", seal hakkavad kaasa mängima arvukad seigad, mis annavad tekstile uue ruumi ja viivad ta esialgsest tähendusest kaugema- le.

Siit hargneb veel üks teinegi arutluse tee. Vanadele laulmisviisidele, nagu näiteks eestikeelsele regilaulule, on sageli omased erilised mälu- tehnilised võtted, mis aitavad suuri tekstiplokke paremini meelde jätta ja neid üksteisega ühendada, kusjuures võte ise funktsioneerib ka tekstuaalse generaatorina, uute lausungite loomise mootorina. Need võtted ei kuulu otseselt laulu tämbrilis- meloodilise liikumise juurde ("viisid" võivad ka muutu- da), vaid nad on pigem omamoodi kirjatehnika, häälega kirjutamine, lausungite täksimine foneetilisse mälusse, mis töötab lihtsa sarnasuse- erinevuse muustriga. Näiteks algriim võimaldab paremini meelde jätta ebatavalisi sõnaühendeid ja poeetilisi figure, mis ei kaldu kiiresti avanema; ta võib samuti nagu kirigi šifreeritult talletada informatsiooni, mida tekstist enam täie kindlusega välja ei loeta. Lõppriim jällegi soodustab teksti linearsust, ta annab tagatise, et "midagi peab veel tulema", õhutab tagant puante ja dramaatilisi pöördeid ning töötab muidugi samuti veel mälu- tehnikana. Siit võime teha järelduse, et teatav kirjutamistehniline organiseeritus on tõepoolest juba laululegi algselt omane ning seega ei ole luule kirjutamine moonutus, kukkumine, langus, vaid teatud mõttes hoopis naasmine lätete juurde – ehk "lätete pääle", nagu siin seminaril vahest võiks ütelda.

II
Tulen nüüd teema juurde, mille pealkirjas välja pakkusin ja mida eelnev arutlus öieti vaid ette valmistas. See on küsimus luule seotusest suuremate kollektiivsete üksustega, mille kokkuuluvuse ja autoriteetsuse taust on väga ürgne ja mida seepärast võib nimetada klan- nideks. "Klann" on siin praegu antropoloogiline mõiste, ja õigupoolest kasutan ma seda rohkem sellepärast, et just seda mõistet kasutab Julia Kristeva, kellel ma oma jutu teoreetilise tuuma olen laenanud. Sama hästi võiks rääkida rühmast, hõimust, kogukonnast jne., ilma et asi sisuliselt palju muutuks.

Oma ühes tuntumas raamatus "Luulekeele revolutsioon" on Kristeva nimelt välja käinud idee, et luule meetriline rütmistamine, värsimõõduga liigendamine markeerib algselt just teksti klannikuuluvust, sidudes lausungi suurema kollektiiviga ja andes talle ainuisikulisest lausujast üleulatava jõu. Kõik see, mis ma ütlen regulaarsetes värsides, nii-öelda seotud kõnes, on algusest peale midagi rohkemat kui ainult minu öeldu. Pole isegi tähtis, kas teksti lauldakse või mitte, kas teda esitab üksikhäääl või koor: värsimõõt ise on kollektiivsuse märk, klannikuuluvuse tunnus, ja seab lausungi alusele, kus see hakkab väljendama terve

samuti pidid seda olema armastuluule, kuna see vahendab emotsioone, millel põhineb rahvatõu sigimine ja sugupoolte teineteisemõistmine, ja loodusluule, kuna see kirjeldab geograafilist formatsiooni, mida hõim peab enese omandiks ja mille paikne asustamine garan- teerib ta püsivuse.

Esimesena hakkas seda ühtsust lammutama mõistagi Juhani Liiv, kelle osad tekstid täiesti ilmselt klannikuulu- vusest eralduvad ja moodustavad lausumise, mida saab iseloomustada ainult kui üksi kirjutamist. (Pean silmas mõistagi vaid meetrilist külge, lausungite sisu on omaette probleem.) XX sajandi algul tekib seoses Ernst Ennoga juba vabavärsi probleem, mille juures on aima- ta ideoloogilisi taustu: Tuglas astub nüüd välja vabavär- si vastu, esinedes seega kindla klannikuuluvuse varjatud pooldajana. Uus järsk eraldumine algab neljakümnen- datel, kui Ilmar Laaban kirjutab kogu "Ankruketi lõpp on laulu algus" – sürrealistlik luule klannikuuluvuse rudi- mentidest ei hooli. Viiekümendatel aastatel on selge, et stalinism ei saa lubada individualistliku vabavärsi tekkimist, kuna režiim põhineb just riiklikult organisee- ritud kollektivismi ja suurrahvusliku patriotismi ideo- loogiatel. Seepärast murrabki vabavärs esile alles

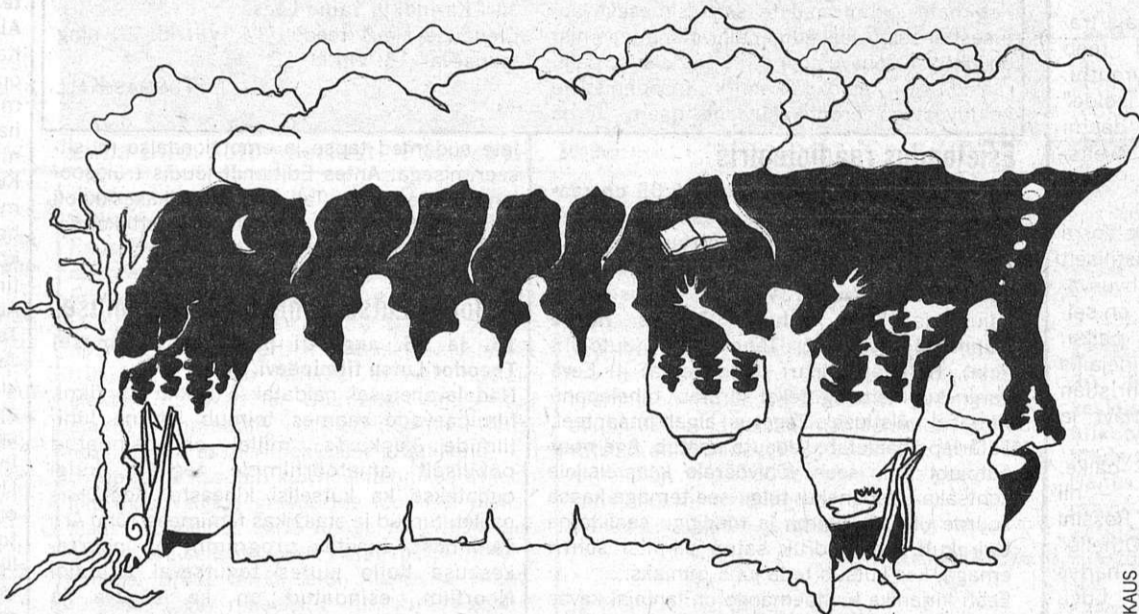
Hruštšovi valitsusajal, nii- nimetatud sulaperioodil. Vaba- värs on päris kindlasti seotud individualistliku emantsipa- siooniga kuuekümnendatel, mille- ga käivad kaasas jazz- ja rock- muusika, Lääne kunstivoolude teadvustamine, kirjanduse tõlki- mine jne. Hiljem saabub depres- sioon ja suur osa luulest tuleb tagasi regulaarse, hõimuühtsust kinnitava värsimõõdu juurde; siis- ki on sellesse mõõdulisse luulesse tekkinud kummaline lõhe, mille toob sisse Jüri Üdi ümber- pööratud poeetika.

Üdi ongi kõige selgem näide, kuidas klannikuuluvust rõhutav regulaarne värs võib seestpooli- õonestada ja muutuda sisuliselt enese vastandiks, nii et ta kannab küll teatavat ühtsust, aga indivi- dualismist lähtuvat ühtsust. Kui see kord oli tehtud, oli see ka pöördumatu. Samal ajal võtab

aga Üdi kõrval maad Hando Runneli konservatiivne post- modernism, mis mikroskoopiliste nuketega markeerib koguni ärkamisaegset ühistunnet ja rakendab värsimõõ- tu otseselt patriotismi huvides. Võib öelda, et kui Üdi värsimõõt on dekonstrueeritud ja toimib hoopis uue vektori sihis, siis Runneli värs on selle vastand ja märgib tagasivoolu, taotlede värsimõõdu ennistamist klannikuuluvuse toetajana.

Praeguseks on olukord jällegi muutunud, aga seda uut konditsiooni ma ei hakka iseloomustama. Visandasin lühidalt tee, mis on juba minevik ja võib elustuda ainult pärimuse või kummitusena. Siiski on ka praeguses eesti luules olemas tuntav vahe meetrilise luule ja meetrumi- ta luule vahel, nende lausumistingimused on erinevad. Meetrum kannab juba iseenesest teatavat lisainformatsiooni, mille peab kas omaks võtma või siis seda välti- ma. Tänapäeval pole ka võimalik öelda, et tõeline luule oleks üksnes meetriline luule: selles mõttes on luule funktsioon nihkunud ja ta ei ole ainuüksi patriootiline ettevõtte, rahvusliku identiteedi kinnitus või rühmakuulu- vuse märkija. Luule on praegu suur, kirju ja segane, ka luuletuse mõiste ise on väga heterogeenne. See olukord on minu meelest viljakas. Võimalused on avatud. Võib korraga püüda kirjutada meetrilist, lõppriimigagi tikitud luulet, mis lausumise grupikuuluvust esile tõstab ja esitab subjektiivsust kollektiivsel kogemusel põhinevana – ja kirjutada täiesti individuaalset, isiklikku kogemust vahendavat meetrumita luulet, mida ei saa kuidagi taandada laulule, aga mis võib tugevasti meenutada ürgsemat luulet, algupärast manamist või sõnumist. See teine luule on *lausumine* kahes tähenduses, arhaili- ses etimoloogilises ja ka moodsas lingvistilises. Arvan, et siingi tekib viimaks tagasivool teatava kollektiivsuse suunas. Kuid see pole endine, patriootiline või ideo- loogiline kollektiivsus, vaid mingi muu, anarhiline või mütolooiline. Automaatselt antud klannikuuluvusest kummalgi juhul enam rääkida ei saa.

HASSO KRULL

JAN KAUS

rühma või hõimu või klanni ühiseid kujutlusi. Kirjutatud luules taandub ta pikkamööda rudimendiks, ja näiteks XIX sajandi dekadentlikus luules on ta vaid moodsa indivi- dualismi kattevari, sisuliselt juba maskeerung. Seevastu niinimetatud vabavärs või üldse mitte mingit meetrikat kasutav luule on täiesti individualistlik. Lausuja on ennast kollektiivist lahti rebinud, ta ei taotle- gi seda efekti, et tema sõnad omandaksid suurema rühma või hõimu ühistunde paatose, klannikuuluvuse autoriteedi. See, mis ta teeb, on ainult üksi kirjutamine, tekst ilma objektiivsuse pretensioonita, mis ei kohusta millekski ja väljendab vaid üksikisiku tundeid, mõtteid, visioone või mida iganes. Värsimõõduta luule on klan- nikuuluvusega luule. ("Vabavärs" sõna täpsemas tähen- duses on siin õigupoolest kuskil vahepeal, sest ta kom- bineerib tegelikult erisuguseid meetrumeid ja moodustab neist subjektiivseid kogumeid, milles ei ole küll ehtsa värskõne regulaarsust, aga mis ometi põhineb värsimõõdulisel rütmimustril.)

Eesti luule ajalugu pakub häid näiteid sellest, kuidas luule värsimõõdulisus ja sellest vabanemine seostuvad individualismi kasvuga ja üksikisiku emantsipatsiooniga. Meie ärkamisaegne luule, mis elas eesti-saksa kakskeelsuse ruumis, pidi tervenisti olema mõõduline; kui tegemist oli suure rahvusliku identiteeti loova ettevõtmisega nagu Kreutzwaldi "Kalevipoeg", tuli vär- simõõt valida selline, mis seostuks ka kõige ürgsema ajaloolise identiteediga, mida oli võimalik kujutada – seega neliktrohheus. Pole oluline, et regivärs alati pole läbivalt trohheilne ja et seal on, nagu hiljem rõhutati, veel kvantiteerivaidki jooni, millest silprõhuline trohheus libiseb üle; peaasi ikkagi oli see, et värsimõõt imagi- naarselt markeeriks arusaama ühtsest hõimust ja hõimupärase lausumise võimalusest. Teisest küljest pidi uus värsimõõduline kunstluule, mida tikkisid lõppriimid, samuti väljendama hõimuühtsust, kuid juba uuendatud kujul: tema monoliitsus märkis "kirjaoskajate klanni", lugeva publiku rahvuslikku monoliitsust, millest omakor- da olenes rahvuse tõus ja patriootiline meelestatus. Isamaaluule ei saanudki olla muud kui värsimõõduline;

MUUSIKAMAAILM

Festivalimuusika augustis

Tanglewood. Juba juulis alanud pidustused kestavad 6. septembrini. Kuulsa Bostoni SO suvehooaeg siin, Berkshire'i mägedes avati Berlioz "Fausti needmisega" peadirigent Seiji Ozawa käe all. Just siia on püstitatud ju ka Ozawa Hall, festivali pealavasad. Eriti kuulsad on solistid – kohal on Marta Argerich, Mstislav Rostropovič ja Bryn Terfel, aga ka viuldaja Maxim Vengerov ning noor norra tipp-pianist Leif Ove Andsnes. Esineb kolm kuulsat kvartetti: Juilliardi, Emersoni ja Guarneri kvartett, igal nende õhtul kõlab Beethoveniga paaris üks nüüdisaegne kvartetiteos. Resideerivaiks heliloojais tänavu on võlv prantslane Henri Dutilleux (81) ning Mauricio Kagel, mõlemad muidugi peategelasteks ka meistriskurustel. Mitmed mälestusõhtud on pühendatud Leonard Bernsteinile, kes Tanglewoodiga mitut pidi seotud ning kes just siin alustas ka oma ooperidirigendi karjääri (1946 Britteni "Peter Grimesi" USA esiettekandega). Pealegi on Bernstein pärit siinsest Massachusetsi osariigist.

Santander, 1. – 31. VIII. Hispaanlaste festivali kaunistavad seekord Roberto Alagna ja Angela Gheorghiu ülesastumised, Roland Petit' trupp Ballet National de Marseille, kuulsad liisraeli Filharmoonikud ja parima koosseisuga etendused Verdi "Don Carlost".

Seattle, 1. – 28. VIII. Siinse ooperimaja traditsiooniline suvine Wagneri-sari teeb ettevõtmisest Põhja-Ameerika Bayreuthi. Tänavune põhietendus on "Tristan ja Isolde" (10 õhtut), mis läheb väga hinnatud daami Francesca Zambello lavastuses ning šveitslase Armin Jordani dirigeerimisel. Peaosilaulavad Ben Heppner ja Jane Eaglen.

Stavanger, 7. – 16. VIII. Suurepärase norra tšellisti Truls Mørki algatavad ja kunstiliselt juhitud kammerfestival kogub aina rahvusvahelist kaalu. Norra väike sadamalinn on seliisteks pidustusteks ideaalsemaid paiku, tänavu on Mørki enda kõrval peasinejais pianist Kathryn Scott, trombonist Christian Lindberg, viuldaja Thomas Zehetmayr ja Prazak Quartet.

Pesaro, 8. – 22. VIII. "Vahemere päike, Aadria liivad ning Rossini vitälita" – nii reklaamivad korraldajad pidustusi Rossini sünnilinnas. Rossini kolme tenori "Othello" (sol. Bruce Ford, Paul Austin Kelly, Charles Workman) ja "Tuhkatriinu" (lav. Luca Ronconi) on festivali keskmes, "Tuhkatriinu" siin seni üldse esitamata. Veel näeb Azio Corghi rockisugemetega ooperi "Itaallanna Alfiiris" maailmaesiettekannet ning muusika- ja luuleõhtuid, pühendatud poelet Giacomo Leopardile.

Edinburgh, 16. VIII – 5. IX. Tänavu kesken-dutakse Schillerile ja Verdile: Schilleri draama pärastlõunal ning samaaegselt ooperi õhtul, seekord "Don Carlos" ja "Röövliid" (ooperid kõlavad siiski kontsertkorras). Just siin juhatab Paavo Berglund Euroopa Kammerorkestriga Sibeliuse tsükli, Berliini Filharmoonikud esitavad Beethoveni Üheksanda, kõlavad kõik Hugo Wolff laulud, uus-teos Pierre Boulezilt, sooloõhtutega kaasas Alfred Brendel, lauljad Ian Bostridge ja Bryn Terfel.

Baden-Baden, 16. – 25. VIII. Pidustused võtab Baden-Baden vastu oma uues festivalimajas, mis enne saanud baasiks ka noortest lauljatest moodustatud European Union Operale. Nüüd ollakse uhked Peterburi Maria teatrile, kes Valeri Gergievi käe all toob siia Tšaikovski "Padaemanda" ja Prokofjevi "Önnemängija". Moodne teatri-maja on rajatud rakendusvõimalusi silmas pidades, kusjuures vähe tähtis pole ka ettevõtmiste kommertsülg.

Innsbruck, 16 – 29. VIII. Austria Tirollides on Innsbruck tuntud varajase muusika festivalidega, siin tehti ooperit ja balletti kaua enne muusikalise romantismi sündi. Seekord on keskseks Händeli ooperi "Semele" etendus, dirigent René Jacobs, lavastajad Karl-Ernst ja Ursel Herrmann.

Luzern. Siinne festival algab samuti ülehommega, kestes 10. septembrini. Pidulikumat hetked tulevad uue kontserdimaja avamisega 19. augustil, mil mängivad Berliini Filharmoonikud Claudio Abbado juhatusel. Pidustustega tähistatakse oma 60. aastapäeva. Erilise tõuke sai festival Teise maailmasõja päevil, kui sinna kolis okupeeritud Austriast üle Salzburgi festival.

PRIIT KUUSK

Anne Veesaar ja Tõnu Kilgas.

Vanalinnastudio "Patuga" Kuressaares

14. ja 15. augustil mängib Vanalinnastudio Kuressaare kultuurikeskuses Norm Fosteri "Pattu".

Tegemist on Kanada ühe populaarsema dramaturgi komöödiaga, mille eelmisel hooajal lavastas Eino Baskin. Lavastaja hinnangul on tegemist seda tüüpi etendusega, mis tuleb tingimata lõpuni vaadata, sest esimesest vaatusest ei selgu veel kuigi palju. Kuna tegemist on ühtlasi põnevuslooga, ei saa sisust palju rääkida. On abielukolmnurk: masohhistlike kalduvustega erootikahuviline daam, tema

noor saamatu armuke ning kirikuõpetajast abikaasa. Kuna abikaasa natuke segab, sünnib kuritegu, viimast asub aga uurima šerif, keda tegelikult huvitab hoopis muu... Peaosades on Tõnu Kilgas ja Anne, kas Paluver või Veesaar, see oleneb etendusest. Veel mängivad Liia Kanemägi, Merle Talvik, Jüri Karindi ja Väino Laes. Etenduse algus reedel, 14. VIII kl. 20 ning laupäeval, 15. VIII kl. 18.

TOOMAS KALL

Esietendus raadioteatris

Pühapäeval, 16. augustil kell 15.05 on raadioteatris uue hooaja esimene esietendus Eeva Pargi kuuldemäng "Varipruut".

"Varipruudi" režissöör on Härmo Saarm, helirežissöör Külliki Valdma, muusikaline kujundaja Silja Vahuri. Osades Haide Männamäe (tüdruk), Tanel Saar (autojuht Rein), Helene Vannari (Reinu ema) jt. Eeva Pargi kuuldemängutest äratas tähelepanu viimase võistlusel. Tegevus algab maanteel. Tütarlaps hääletab, veoauto peatub. Aga noor autojuht Rein teeb võhivõõrale kaasreisijale kentsaka ettepaneku: tulgu see temaga kaasa suurde ülekuula pulma ja mängigu seal tema tüdrukut! Linnatüdruk satub silmitsi sohvi emaga, kes kutsub teda juba miniaks...

Eesti kirjanike kuuldemänge on lähiajal kavas veel mitu. Juba on lavastatud Toomas Raudami kuuldemäng "The Fool on the Hill". Oma järke ootavad mitu huvitavat teost, nende seas Madis Kõivu "Järv". Kõivu kuuldemängu "Haug" aga lavastab augustis Soome Raadios külalisena Tamur Tohver.

PILLE-RIIN PURJE

"Undiin" Tallinnas

Muusikasuveturidega on selleks korra lõpp, nüüd alustavad ringreisidega teatrid. Eesti Draamateatris oli eelmisel nädalal külas Pärnu Endla, viimast päeva on Vanemuine.

Täna, 14. augustil kl. 19 panevad vanemuis-lased oma tuurile punkti Ain Mäeotsa lavastatud Jean Giraudoux' näidendiga "Undiin", peaosades Hannes Kaljujärv ja Liina Olmaru. See on lugu armastusest: rändrüütel Hans armub kaunisse tütarlapsesse, kes aga pole pärit inimeste maailmast. Ta on näkk ehk teisõnu undiin.

TMKK kammerkoor Saksamaal

Rottenburgi II rahvusvahelisel vaimuliku koorimuusika festivalil 23. – 26. juulini Saksamaal esines suure eduga Tallinna Muusikakeskkooli kammerkoor Evi Eespere juhatusel.

Festivalile oli kutsutud 13 kõrgetasemelist koori: Cantores Veierhovienses (Poola), Studio Vocale Karlsruhe (Saksamaa), Vassil Arnaoudovi Sofia kammerkoor (Bulgaaria), Orya (Ukraina), tütarlaskoor Pro Musica (Ungari). Lisaks kollektiivse Itaaliast, Brasiiliast, Bangladeshist jne. Festival algas Haydni oratooriumiga "Loomine", esitajateks Rottenburgi toomkiriku koor ja Sinfonietta Tübingen Frank Leeneni juhatusel. Solistidest hiilgas korealast bass Locky Chung. Muusikakeskkooli kammerkoor laulis Weileris Püha Wolfgangi kirikus, Remmingsheimi evangeelses kirikus; missal Rottenburgi toomkirikus ning iidses Rottenburgi Püha Morizi kirikus. Viimases esineti tunnipikkuse kavaga kõrvuti ühe Saksamaa parima kammerkooriga Studio Vocale Karlsruhe. Tohtu publikuhuviga festivalil võitis meie koor kuula-

jate südamed täpse ja emotsionaalse muusitseerimisega. Antes Editionilt jõudis trükisoo-jana Rottenburgi Tallinna Muusikakeskkooli kammerkoori kavas Saksamaa esiettekandel kõlanan René Eespere "Festina lente".

Theodor Lutsu filmipäevad Palamusel

15. ja 16. augustil peetakse Palamusel Theodor Lutsu filmipäevi.

Nädalavahetusel näidatakse kokku 25 filmi, filmipäevade raames toimub lahtine lühifilmide konkurss, millel on esindatud põhiliselt amatöörfilmide tegijad, kuigi oodatakse ka kutselisi kineaste. Konkurssi osaleb tuntud ja staažikas filmimees Tõnu Aru Tallinnast, huvitav programm on noortekeskuse Kullo juures tegutseval stuudiol Noorfilm, esindatud on ka Jõgeva ja Põltsamaa filmitegijad. Konkursifilmidest selgitab välja parima žürii koosseisus Aksella Luts, Jaak Lõhmus, Hannes Lintrop, Ilmar Raag ja Ants Vaisma. Konkursiväliselt näidatakse laupäeva õhtul Palamusel kultuurimajas Ilmar Raagi filmi "Tappev Tartu". Luts sündis 14. augustil 1896. aastal Palamusel Oskar Lutsu noorema vennana. 20ndate keskel hakkas ta tegelema filmindusega, 1927. aastal valminud "Noori kotkaid" peetakse sõjaeelse Eesti mängufilmi parimaks saavutuseks. 1932. aastal tegi Luts koostöös Suomi-Filmiga esimese optilise, filmilindile jäädvustatud heliribaga mängufilmi "Päikese lapsed". Elu ja saatus viisid Lutsu kodumaalt kaugele, Brasiilias jätkas ta lühifilmide loomisega, tehes reklaamfilme nii kino kui TV tarvis. Theodor Luts suri 24. septembril 1980 São Paulos.

Loomapäevad Pärnus

16. – 21. augustini on Pärnus Evald Okase aktiioonistamise, skulptor Lembit Palmi ja disainer Heiki Kongi puusculptuuri ning Are Tralla arvutigraafika kursus. Gruppidest on veel üksikuid vabu kohti. Palume helistada Chaplini keskusesse tel. 8 244 30 772.

Loomepäevad kulmineeruvad mõttetalgutega teemal "Autorikaitse ja -kaitsetus Eesti Vabariigis", kuhu ootame arhitekte, filmiloojaid, ajakirjanikke, muusikuid, kunstnikke, näitlejaid, kirjanikke. Kõiki, kes loovad intellektuaalselt omandit ja seda ühel ilusal hetkel lihtsalt enam ei oma. Eesti Autorikaitse Ühingu tegevdirktor Kalev Rattus on lubanud sel päeval end kaitsma tulla. Eks näis, kas ta suudab küsimustele vastata all terveks jääda. Mõttetalgud algavad reedel, 21. augustil kell 14, sama päeva õhtul kell 20 kõlksub kunstioksjoni haamer Linnar Priimäe käes ja kõlavad meie jazz'i esimese leedi Silvi Vraidi kaunid laulud. Kunstinädalat kroonib autoportreede näituse avamine pühapäeval, 23. augustil kell 15. Pärnu mudaravilas. Enne tasuks aga samas ära vaadata Gustav Klimti ning Egon Schiele joonistuste näitus, mis Tallinna ei lähe.

MARK SOOSAAR

Raekoja platsi kunstimaa

16. augustini käib Tallinnas Raekoja platsil suvine professionaalne kujutava ja tarbekunsti laad, mis jätkab 90ndatel alustatud kunstifestivali traditsiooni.

Idee tuli Kanada väliseestlastelt, kes üritust ka rahaliselt toetasid. Eelmise aastani korraldas ettevõtmist Kunstifestivali Fond, mis on nüüdseks oma tegevuse lõpetanud. Järjepidevuse tagamiseks võttis Saima Priks initsiatiivi enda kanda – kuuluvad ju alalised kunstimaadad mitmete Euroopa suurlinnade (Pariis, Brüssel) imago juurde. Kõige rohkem on laadal tarbekunsti: pilku püüavad värvikad maalitud siidradid, -sallid, -lipsud. Atraktiivne on klaasi, keraamika, maalitud portselani, autoriehete, linaste autorirõivaste, -tekstiilide, -vaipade jm. väljapanek. Ehtekunstnikke on ka Leedust, värvika külalisena "küsetab" klaaspärle neegrilar Helsingist. Kujutava kunsti poolelt pakutakse graafikat ja maali, valdavalt meie kunstilükoolis, aga ka mujal õppinud vene rahvusest kunstnikke töid. Müügil on kunstiramatud ning antikvaarne kirjandus ja pildid. Kunstilaadal saavad autorid suhelda tarbija-ga, selgub, mida soovivad ostjad, kel on võimalik ka tellimusi esitada. Ühised kunstijūritused liidavad ja lähendavad erinevate erialade kunstnikke. Loodan selletaoliste ettevõtmiste jätkumist tulevikuski.

Korraldaja **SAIMA PRIKS**

Abergi büst üleval

11. augustil avati Tallinnas, Susi hotelli terrasil Eesti kunagine maadluskuulsuse Aleksander Abergi pronksbüsti.

Kahekordses elusuures pronksbüsti autor on Arseni Mölder. Monumentaalteose püstitamise initsiatiitorid olid ruumikujundaja haridusega Susi hotelli omanik Jüri Uppin ning džuudotreener Andres Lutsar. Kunstnikuhingega Jüri Uppin on ka teise monumentaalteose, möödunud aastal Susi hotelli vastas Jüröö pargis avatud 3,5 meetri kõrguse Jüröö mööga initsiatiitor ja finantseerija. Arseni Mölder modelleeris Abergi kuju kultuuriministeeriumi tellimisel Tartu spordimuuseumi tarvis 1980. aastal. Tegelikult pole kuju Tartusse kunagi jõudnudki, valmis valatuna vedeles see 18 aastat araanustatuna nõgeste ja takjate vahel Arsi monumentaalkunsti töökoja (kunstnike seas tuntud kui Hurda küün) tagumise aia ääres. Nüüd leidis taies tänu Uppinile ja Lutsarile oma õige koha. Avamisel avaldati hämmingut tolleaegse kultuuriministeeriumi ettenägelikkuse suhtes ja küsiti, kas praegune ministeerium oleks suuteline tellima skulptuuri, mida sobiks püstitada 2016. aastal. Nagu ütles büsti avamisel Tallinna peakunstnik Mare Mikof, ei osalenud linn selles projektis, kuna tegemist on AS Susi eramaaga.

JAAK OLEP

Animalistliku skulptuuri festival

Täna kell 11 avatakse Tallinna loomaiaas Paldiski mnt. poolse nn. Põhjavärava kogunemisväljakul pidulikult Läänemere- ja animalistliku skulptuuri festival.

13 riigi kujurid modelleerivad samast Põhjaväravast lähtuva pärnaallele selleks puhuks üles seatud kileboksides looma-aiakülastajate valvsu pilgu all igaüks ühe kuni 50sentimeetrilise loomakuju. Kujud valatakse pronksi ning 25. augustil teeb žürii otsuse ja selgitab preemiasaajad. Auhinnafond on 2000 Ameerika dollarit. Festivali korraldavad Haabersti linnaosa, Tallinna looma- ja Eesti Kujurite Ühendus ja Tallinna Looma- ja Sõprade Selts abistajate rahalisel toel.

MATI KAAL

Tori päev

8. augustil peetud Tori päev oli pühendatud peamiselt eesti teatrikunstniku Voldemar Haasi 100. sünniaastapäevale.

Tori raamatukoguhooidja perekonnas sündinud Voldemar Haas (1898 – 1982) omandas kunstihariduse Pallases aastatel 1919 – 23 Ado Vabbe ja Konrad Mäe õpilasena. Õpingute ajal töötas ta Eesti Rahva Muuseumis. Pikka aega oli Haas kunstnik nii Vanemuises (1923 – 37) kui Estonias (1937 – 56). Tema käe all valmisid Tubina "Krati", Kapi "Kalevipoja", Austeri "Tiina", Tammsaare "Vargamäe", Ernesaksa "Tormide ranna" lavakujundus. "Kalevipoja" kujunduse eest pälvis kunstnik Nõukogude Eesti preemia ja "Tormide ranna" eest NSVL riikliku preemia. Voldemar Haas töötas pikka aega õppejõuna kunstiniititudis. Teatri- ja õpetajatöö kõrval oli ta viljakas maastikumaalija. Väikest valikut kunstniku 30ndate ja 70ndate loomingust võibki näha Tori rahvamajas.

Refleksioon raiskamisest

"Ainult loom on oma olemisega identne, inimene reflekteerib." See õppejõud Killaku postulaat, millega ta aastate eest ühe kidakeelse seminari laiali saatis, on üks sõna-sõnalt meelde jäänud teadmisi, mis sai *alma mater*ist kaasa võetud, ja kui ei ole see ununenud seni, siis kus ta enam pääseb: väsimuse võimust võttes kuulatakse unes ikka hääli lapsepõlvest. Aga rääkima pidanuks me seminaril vist kultuurist. Igatahes tundub see nii praegu, kui laual on lahti 10. juuli *The Times Literary Supplement*, mille suurteemaks *cultural studies*.

Põhjapanevaim raamat, mida tutvustatakse, on **Geoffrey Hartmani** "The Fateful Question of Culture" (New York: Columbia University Press, 249 lk.). Kui pealkirjas eneseski on vihjatud faatumile, siis on aimata, et Ühendriikide üks tunnustatum literaat on kirjutanud üsna mureliku sullega. Kahtlemata ta teab, et **kultuurikriis** ei ole nähtus, mille puhul sobib pretendeerida esmadiagnosija aule, sest – millal siis kultuur kriisi üle ei oleks kurtnud? Kriis ja kultuur käivad kokku nagu sukk ja saabas. Kultuuri mõiste on aga viimase kolmekümne aasta jooksul oluliselt muutunud küll.

Ühtpidi on "kultuur" mõistena ikka kas liiga lai või liiga kitsas. Antropoloogid (mitte ahvinimise, vaid traditsiooni ja kommete uurijad) katavad "kultuuriga" kõik, alates sellest, kuidas on kombeks sättida juukseid; esteetika raames hõlmab mõiste Igor Stravinski, aga ulmekirjandus jäetakse välja. See on "massikultuur", mis hulbib kategooriana ebamääraselt esteetikute ja antropoloogide mängumaa vahel. Viimasel ajal on kultuuri mõiste üle igasuguste piiride läinud, nendib Hartman: nüüd on meil politseikultuur, rannakultuur, relvakandmiskultuur, ja nii aina edasi. Luuakse termineid, mis on ühtaegu liiga udused ja eksklusiivsed, sest politseikultuuri uurija tunneb huvi kõige vastu, mida üks *cop* teisele sööklas võib öelda, ja annab samas justkui mõista, et *flamencotantsija* on hoopis teisest tóust. Kultuur, mis kord oli mõistena liialt selekteeriv, on nüüd lotakas termin, mis ei välista enam midagi.

Traditsiooniline kultuurikäsitus õpetas sobitama meie väiksust ja eripära millegi suurema ja rikkamaga. See oli üks universaalse alluvuse vorme, mis tähistas väärtusi, mida kõik inimesed sisimas jagasid ainult seepärast, et nad olid inimesed; kui kirjandust esile tõsteti, siis seepärast, et see destilleeris neid väärtusi mugavalt kaasaskantavas vormis. 1960. aastatest alates on sõna oma teljel teinud peaaegu täispöörde ja tähendab nüüdseks enam-vähem vastupidist. Nüüd seisneb kultuur oma erilise rõhutamisega – olgu selleks rahvus või sugu –, mitte selle ületamises. Kuivõrd niisuguseid identiteete, mida rõhutada, jagub, on kultuurist, omaaegsest konsensususe kodupaigast, saanud konfliktide tallermaa. Viimastel aastakümnetel tooni andnud radikaalsetele feministidele või rahvuslastele on kultuur vahend, mis vormib poliitilisi nõudmisi, mitte nende lahendus. Reformimine, see ühtaegu võimalusi andev muutus, on samas ka sõgestav. Kultuur, mis Schilleri või Matthew Arnoldi silmis oli teatud mõttes osa vastusest, on nüüd osa probleemist. Belfastis või Bosnias ei ole kultuur mitte see, mis CDmängijal mängib, vaid miski, mille nimel tapetakse. Kui inimestel on vaja oma eripära nii jõuliselt kinnitada, siis on selles kindlasti oma osa ka vanal kultuurimudelil, mis jättis üldinimlikkusest rääkides kurnava järjekindlusega suurema osa inimesi kõrvale.

Hartmani on ajendanud monograafiat kirjutama "Kultuuri" muutumine "kultuuriks" (oleks eesti keeles artikkel, käiks viimase ees ka a või *eine* või *une*). Subkultuuride paljusus, mis on olemas Hartmani kodakondsuse maal – nimetatud küll petlikult *Ühendriikideks* –, võiks esmapilgul anda tunnistust antropoloogilisest kirevusest, silmale ilus vaadata nagu dendroloogide park. Paraku hoiab paljusid subkultuure koos eelkõige tõrjuvus teiste suhtes, kõik, mis väärtuslik, on vaid kohalik, klassikalise kultuurimõiste universaalsus on põlatud. Kultuur-kui-kunst olevat identiteedi-poliitikute meelest üle tähtsustatud, endal neil on midagi umbes samasugust käsil kultuuri-kui-poliitikaga.

Traditsiooniliselt toimus kõrgkultuur (kunstilise ja intellektuaalse töö kogum) argielu tasandil kriitiku rollis. Ainult et kriitika erapooletuse nimel tähendas see distantseerumist elust, mis – miks kõik mõõgad on kahe teraga? – tegi kriitika hambutuks. Üldiselt on olmekultuuri hoieltes lihtsamast lihtsam solvuda esseistika peale, mis kõnetab meid olümposliku neutraalsuse pinnalt ja õpetab elama. Tänapäeva kultuur – vähemusgruppide elustiili tähenduses – on kriitiline just niisuguse kultuurikäsitluse suhtes, elitaarsust peetakse halvaks. Kultuurist on saanud marginaalne eluvorm, mis kritiseerib domineerivat. Kuivõrd aga marginaalne hoiak peab kultuuri "ühiskondliku elu kui terviku" mõttes ahis-tavaks, siis tuletab niisuguse kultuurikandja ilme

meelde enamuse rutiinseid kombeid põlgavat esteeti.

Olemegi ummikus. Kultuur on kas poliitika abitu vastand või poliitika jätkamine teiste vahenditega. Kultuur võiks olla eesmärk, mille vahend on poliitika, on aga vastupidi.

Hartman lõpetab oma raamatu üsna lohutu palvega jätta kultuurile alles selle traditsiooniline tähendus *Bildung*i ja kujutlusliku lunastuse mõttes. Kultuur pigem oponentu võimule, kui püüdku seda teenida; üks võimalus on võtta appi kaunid kunstid. Vaevalt on poliitilist autoriteeti näiteks esteetilisel sõnal või kujundil, mis libiseb teatud mõttes käest ega anna end taandada ühemõtteliseks loosungiks. Ärgu kunstnikud lasku end heidutada radikaalide süüdistustest elitaarsuses või eskapismis, vastupanu on seegi, viimaks ka poliitiline.

Sellest, nagu saab teada Juliet B. Schori raamatust "Ülekulutanud ameeriklane" (*The Overspent American*, New York: Basic Books, 253 lk.), on aru saadud ka laiemalt, kuigi omamoodi. Kulutustest kultuurile või suupärasemalt – **kultuuri tarbimisest** rääkides mõõnab Schor muidugi ootuspäraselt, et kehvat kaupa tarbitakse rohkem kui kvaliteetset; ja seda sellepärast, et liberaalne hariduspoliitika jätab koolitamata oskuse tarbida visuaalset kunsti, kirjandust, muusikat. Võimaluse tekkides otsustab aga individualistlike tarbijate enamus omandada oskused, kuidas ise oma kunsti toota, mitte kuidas teiste loodud tarbida. Üha rohkem täiskasvanud ameeriklasi panevat end kirja ülikoolide juures tegutsevatele loovkirjutamise kursustele, kirjanduskursusi kuulama ei minda; kunstiajalugu on vähem populaarne kui volimine või maalimine, filmitegemist eelistatakse filmikriitikale. Moodne inimeer on suur isetegutseja. Eks ole tuttav klassikaliste utopistide visioonist, mis lubas, et sotsialismi tingimustes käivad kõik hommikute jahil, lõunal püüavad kala ja õhtul kirjutavad kirjanduskriitikat? Kapitalismi tingimustes (Juliet Schori eelmise, 1994. aastal ilmunud raamat oli "Ületöötanud ameeriklane") teenitakse hommikul ja pärastlõunal raha, millega liha ja kala osta, et õhtul jääks aega luua originaalloomingut.

Aga alustagem algusest artikliga "**Väljaminekud loevad**" (autor Andrew Stark, kes õpetab Toronto ülikoolis), mis tutvustab juba mainitud Juliet B. Schori raamatut ja Tyler Coweni monograafiat "Kommertskultuuri kiituseks" (Harvard University Press, 278 lk.).

Sada aastat tagasi tõi Thorstein Veblen "Jõudeklassi teooriaga" käibele mõiste "demonstratiivne tarbimine". Veblen pidas silmas kahjulikke kulutusi, täielikku raikamist: bankette, alkoholi, hasartmänge, sedalaadi tarbimist, mis "annab tunnistust võimest tekitada endale suurt rahalist kahju, kusjuures ollakse teistega võrreldes ikkagi rikas". Võib küsida, miks vara silmatorkav vähendamise meie silmis kellegi varanduslikku staatust kasvatab. Saab ju demonstreerivast tarbimisest teha ainult ühe kindla järelduse: kulutaja on selle võrra vaesem. Kui kahaneb kellegi võim või ilu – teised kaks olulist staatuse määrajat –, lööb kõikuma ka staatust, mitte ei parane. Kuigi Veblen otse ei vasta, võib arvata, et võim ja ilu on silmaga nähtavamad kui jõukus. Positsioon ja välimus on avalikud asjad, ilmselged faktid, jõukus aga on eraasi – pangaarve ja väärtpaberid on üldsusele nähtamatud. Jääb keegi positsioonist ilma, saab see tema väärtusest lahutatud, iluga on niisamuti; lööb keegi aga läbi suure summa, ei ole meil seda kusagilt lahutada – me ju ei tea, mis tal kõik arve peal on, ja tihti võib juhtuda nii, et kaotatud raha hoopis liidetakse kulutaja väärtusele.

Intelligentsusega on umbes samamoodi: selle, nagu jõukusegi üle, on teistel raske otsustada. Nii et järelikult saab käitumine, mida muidu võiks pidada mõistuse kaotamise tunnuseks, tihti arvatud erilise intelligentsuse märgiks. Ekstsentriline käitumine võimendab intelligentsust nagu röögatu bankett rikkust.

Kulutamist ja tarbimist ajendab üsna suures osas konkurents. Schor, nagu Veblen omal ajal, kinnitab, et kui tähistatav (jõukus) on raskesti hinnatav, siis tähistaja (tarbimine) on teistele ilmne. Staatust sõltub näh-

tavast, pealegi on seda muuta lihtsam kui nähtamatut (suurendada pangaarvet, sõlmida korralikke kindlustuslepinguid). Staatuse nimel kulutatakse üle, tarbitakse üle, tehakse rohkem tööd, kaugelt üle tahtmise, et teenida raha, mille eest osta kaupu, millest ei tunta rõõmu, aga mis aitavad säilitada positsiooni materiaalses maailmas.

Vana lugu – mida Schor on osanud näidata kaasajale olulises valguses. Kui kunagi konkureeriti eelkõige oma-sugustega, naabritega – õnnelikumad ühiskonnagrupid, kellega ei olnud otsest põhjust ennast võrrelda, ei ajanud kellelegi okast südamesse –, siis nüüd, arvab Schor, on massikommunikatsioon, mis tegeleb 5 protsendi kõige rikkamatega, andnud igale televaatajale-lehelugejale silmaga nähtava võrdlusaluse. Ja sunnib korraldama vastuvõtte, lõunatama väljas, kandma hooaja viimaseid mudeleid, endal võlad kaelas.

Kõik sellega kaasas käivad probleemid on ilmsed; mis ehk nii iseenesestmõistetav ei ole, on see, et Vebleni "varjatud" rikkus on kadumas. Massikommunikatsioon hoiab meid kursis ka asjade tegeliku seisuga (lepingusummade, honoraride suurusega), nii on kulutamise-tarbimine – see staatuse indikaator – aga järjest kahemõttelisem, vaetav funktsionaalsuse taustal. Laristamine kui rikkusest teavitamise võimalus ei olegi enam funktsionaalne. Sellepärast sõidab miljonär pruugitud autoga ja ostab sealt, kus odavam.

Tyler Coweni kommertskultuuri kiitus kutsub tähelepanu pöörama mitte nii-öelda madalama taseme asjade tarbimisele, vaid kõrgema taseme asjade tootmisele. Coweni peamine argument on, et kapitalism – pakkudes alternatiivseid võimalusi finantseerimiseks, luues palju turunišše, tootes küllaga ja tehnikat innoveerides – on parim keskkond kunstitegemiseks. Nii sõnastatud väitele ei taha vist keegi vastu vaielda. Kuigi muidugi kapitalismi ja kultuuri suhe idülliline nüüd ka ei ole. James Buchanan, Coweni kolleeg George Mason Universitys, olevat kord selgitanud, miks korralikult funktsioneeriv turg tähendab maksimaalset vabadust: tarbijale, kes takseerib kaupluses apelsine, läheb korda ainult see, kas need on maitsvad. Tootja, kes on tuhandete miilide kaugusel, võib filosoofiliselt esindada ostjale täiesti vastuvõetamatuid hoiakuid, ta võib olla rahvusest, keda apelsiniarmastaja umbusaldab. Seda kõike aga ostja ei tea ja ostu-müügi tehingut see ei mõjuta. Apelsinide maitse ei sõltu kultuurilistest eelarvamustest.

Kunstiturul on aga teisiti. Esiteks on kunst eneseväljenduse paik, ja tootja võib üsna vähe hoolida tarbija maitse rahuldamisest. Cowen küll kirjutab, et "kunstilise vabaduse kasv (kapitalismi tingimustes) ei ole vastuolus tarbija suveräänsusega", sest "kui kunstnik rahuldab ainult iseenda maitset ega mõtle, kas ostjad on nõus selle eest ka raha välja panema, siis on sellisel juhul tegemist turu nõudmiste rahuldamisega – ainult et kunstniku omadega". (Ükskõik, kas keegi loeb, ükskõik, kas keegi kuulab, ükskõik, kas keegi vaatab?) Kui kunstnik tööpoolest mõtlebki järjest vähem oma tarbijale, siis kunsti tarbija teab ja hoolib tootja uskumustest ja tustast palju rohkem kui apelsinikasvatajast. Maine on kunsti serveerimisel vaat et olulisemgi kui mõni muu asjassepuutuv kvaliteet. Eneseväljendus, erinevalt kasvatatud apelsinist, peaks ju ütlema, milline on tootja filosoofiline hoiak, milline tema kultuuritraditsioon; tarbija valib ja ostab sõltuvalt sellest, kuidas ta hindab vastavat etnilist, religioosset või psühholoogilist mõju, lähtub oma eelarvamustest.

Kui nüüd artikli algusepoole juurde tagasi tulla ja meenutada, et eelarvamustest määratud kultuurimõiste kitseneb üha, et kunstiajalugu on vähem hinnas kui ise volimine, on üks järeldus vist umbes niisugune, et umbusaldatakse kõike muud peale iseenda. Mis räägib küll indiviidi selgroost ja iseloomust, aga kui nüüd reflekteerida, siis ka raikamisest.

ANNE LANGE

Filmimehe fenomen

Valentin Kuik. Geiša. Eesti Raamat, 1998. 160 lk.

tulemust pidada igati soliidseks. Kas ka positsiooni nüüdiskirjanduses? Liiatigi on ju tegemist esmajoonelise filmimehega. Kuik on tunnistanud, et kirjutas filmiõpingute ajal ja järel kümneid stsenaariume, mis kõik jäid realiseerimata – kasu oli neist ainult nii palju, et õppis kirjutama... Küllap on see taust lugedes selgesti hoomatav, kuigi tekstides on tähtsaimal kohal, vahest ehk isegi loominguliseks algtoukeks visuaalsus. (See polegi kirjanduses nii tavaline, kui ehk tunduda võib, sest sagedamini kohtab keelest, põhjuslikest seostest vms. lähtuvaid autoreid.) Niisiis, Kuik näeb. Inimesi, loodust, asju – ent õnnelikul kombel ka inimese sisse. Oskab tabada neid harvasid, kas mitte kairoosteks nimetatavaid momente, mil inimene oma elus midagi muuta saab. (Tunnistagem, et need on midagi muud kui tähtsed. Ei muuda ju näiteks keskkooli lõputunnistuse kättesaamise pidulik moment sisuliselt midagi.)

Nüüd "Geiša" juurde. Kohatu võrdlus küll, aga pärast "Ristiisa" menu teatas Mario Puzo uhkusega – nüüd võin ma kirjutada mida tahes, kõik avaldatakse ära. Kas pole tegemist samasuguse ilminguga? On ju pandud ühtede kaante vahele hulk lühijutte – aga mulle tundub, et lühivorm ei ole autori tugevaim külg – ja mõned pikemad, kuid varasemast tuttavad lood. Tegelikult mulle isegi meeldiks, kui see nii oleks. Kui kohaliku tähtsusega kirjandusauhind avaldaks nii suurt mõju, et paneks kirjastajad laureaadi käsikirjade pärast võisteldes üksteist üle pakkuma, lugejad lehtidelt raamatuid haarama jne. Et turumajandus ka suhteliselt konservatiivsesse kirjandusellu jõuaks. Muidugi, küllap meeldiks see mulle vaid seepärast, et Kuigi puhul on tegemist huvitava autoriga ja ma oleksin vastupidisel seisukohal, kui laureaadi kohal oleks mõni populistlikuma stiiliga kirjanik. Ükskõik, spekulat-

siooniks see ju vaid jääb, tegelikkuses, tundub, on tegemist juhtumiga, kus, lehekülgede arv täis, on mindud, müts näpus, vanasse heasse Eesti Raamatusse. Ainult et kirjastusepoolne initsiatiiv selgitaks kogumiku ebaühtlust ehk paremini.

Miks mulle kogumiku lühijutud ei meeldi? Mulle tundub, et need on kuidagi kibestunud tonaalsusega. Puudu jääb mõistmisest, kaastundest oma tegelaste vastu. Paarileheküljeline anekdoot või poliitiline pamflett on liiga napp selleks, et maksvusele pääseks autori tugev külg, võime inimeste änge tähele panna ja edasi anda. Eelnevatest vaid pisut pikem, lühilugude plokki lõpetav kriminaalse süžee "Armuaavaldu" on parem just hoomatava kaastunde poolest ja pike-mad lood on veelgi paremad.

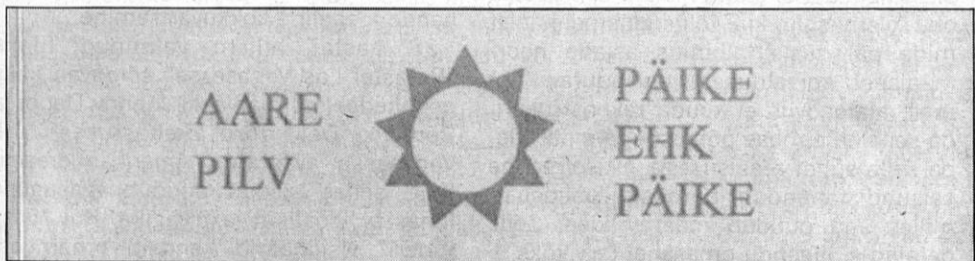
Tõsi, võimalik, et nende mõistmiseks on vajalik teatud kogemus nõukogude ajast. Tänapäeva noorele võib nimilugu admiralilesest, kes läheb lehemüüjaks, ning mingist Koljast, kes tema korterit remondib, tunduda absurdihuumorina. Et säärast asja ei saa olemas olla – kunagi aga sai. Peeter Künstler on seda raamatut arvustades nimetanud tegelasi "peaasjalikult idiotideks" "selle sõna klassikalises tähenduses". Erilise idioodina tundub filminagi realiseeritud "Desertööri" kangelane, karjeristist komsomolitöötaja, kes ei taha sõjaväkke minna. Ometi ja ootamatult läheb tema sisekonflikt aga sügavamale vastuolust egoistliku mugavuse ja kodanikukohuse riigiruu täitmise vahel. Vabandades oma "desertöörlust" (valetõendi abil) teise lapse peatse sünniga, mõjub olukord noorele mehele nii, et ta seda teist last enam tehagi ei suuda. Sügav psühholoogiline probleem seega, ja tõlgendada võib just sellist käsitlust mitmeti. Kui tekst on kirjutatud kümnekond või rohkem aastat tagasi ja see siis ka ilmunuks, oleks võinud seda pidada

näiteks järjeks Kuusbergi temaatikale "ka kommunistidel on muresid". Tänapäevases kontekstis, mil komsomollikarjeristid on siirdunud kinnisvaraärisse (või millise kasuliku ameti peale iganes), sobib kokkuvõtva lauseks pigem "ka rikkad nutavad". Ent tegelikult pole taust tähtis, Kuik on kirjeldanud mehe sisemist heitlust ja teinud seda hästi – me võime kangelast küll idioodiks pidada, aga pigem juba dostojevskilikuks.

"Lühikeste" ja "pikkade" vahele jääb pala, mis autorit (või tema varasemat perioodi) vahest kõige enam iseloomustab. "Pudelikorjaja" on lühifilmi kirjeldus. Filmil võib olla kirjanduse ees palju eeliseid, ent ühte film ei suuda ja see on kangelase mõttemaailma edasiandmine. Me võime jälgida tegevust, aga miks just nii käitutakse, jääb meil endil välja mõelda. Kirjandus seevastu laseb kirjeldada ka mõttevoolu. Kuik teeb tõelise jõuvõtte, pannes kirja, kuidas näeks välja film õnnetust tummast, kes paneb pudelitest kokku heliallikat, mis oma täiuslikkuses lausa Huysmansi vääriline (kui keegi peaks mäletama "kollast raamatukest", mis Dorian Gray "pahelisele teele" juhtis). Saaks ju kirjutada, kes mida mõtles, miks mida tegi jne. Aga ei, Kuik kirjeldab kõike vaid neutraalse kaamerasilma kaudu. Vaid lõpulõigu sõnadega "siis lõpuks oli ta kõigest vaba" rikub autor enda kehtestatud reegleid, andes ka mingi sisekaemuse. Kui inimene suudab oma ängid sõnastada, siis on ta teinud suure sammu neist vabanemiseks. Nii et: film fikseerib, kirjandus vabastab? Jääda nende kahe vahele või teha korruga mõlemat ongi vahest kirjutava filmimehe fenomen.

JUHAN HABICHT

Postmodernistlik sammuke

Aare Pilv. Päike ehk päike. Erakkond, sub sole, 1998.

On juba teadaolev tõsiasi, et noorte autorite seas viljeleb just rühmitus Erakkond raskemat ja esteetilisemat kirjandust. Seetõttu on neile ennustatud kirjandusloos mõjukamat positsiooni kui Tartu NAKile. Nali ja otsene lajatamine on küll huvitav, aga tõeliseks kirjanduseks sellest ei piisa. Loomulikult on ka NAKis sirgumas tõsisemaid autoreid, aga just nimelt sirgumas, nende tase on (veel) veidi madalam erakkondlaste omast.

Üks kena kriitik on teinud etteheiteid moes olevale eklektilisusele. Väidan, et see on põlvkonna voo – 70ndatel sündinud on modernismi algmed endale emapiimaga kaasa saanud. Suisa arusaamatuks jääb aga noortele nii omase ja loomuliku väljenduslaadi lahmiv kriitika. Ükski põlvkonna andekamatest liikmetest ei tule selle peale, et üritada läbi lüüa koidulalike laulukestega ning uskuda, et see on midagi uut ja enneolematut. Isegi kirjandusest vähem teadvad noored peavad rummoliik-undilikku laadi klassikaliseks ja juba üldlevinud heaks kirjanduseks. Eklektilisus on ajastu joon ning vastandub paratamatult vanema põlvkonna lihtsa ja tervikliku teose nõudega. Arenguprintsiipidest lähtudes on vastan-

dumine enam kui vajalik.

Aare Pilv on üks tuntumatest rühmituse liikmetest ja arvatavasti andekamaidki, kui arvestada tema noorust. Ammu oli juba aeg, et keegi kirjanikuhakatis oma hüplikud kujundisüsteemid raamatusse koguks ning kriitika sellise meetodi võimalikuks tunnistas. Aare Pilv on nii teinud ja au talle, sest oma võrgu- ja paberiraamatutega on ta saanud Kirjanike Liidu liikmeks. Seega võiks nüüd juba unustada irinad, et tema värsstes puudub terviklik ja ühtne sisu, kõrvalliine on liiga palju ja kes teab, mida veel. Tuleb leppida faktiga, et noorte kirjandus on just selline, nagu ta on. Otsigem üles oma tunnetuslik tasand ja laskem endast läbi volata harmooniast ja ebakõlast tekkivatel elamustel. Elugi koosneb ju ainult miljonitest paralleelsüžeedest ja vihjetest.

Vihjeid on Aare Pilvel palju, seda just teistele teostele ja autoritele, ka otseseid ülekandeid, isegi terveid teoseid. Loomulik, sest tegu on postmodernistliku autoriga. Luuletaja on filoloog, see on teda lähendanud maailmakirjanduses levivale suunale ning ta on asunud kaasajastama kodust sõnakunsti.

Postmodernism kipub paljuski meenutama ühte pildimängu – otsi üles, mis raamatuid mina olen lugenud ja kasutanud ning pane kokku mu luuletajamina. Pisuke probleem tekib vaid siis, kui lugeja on juhtumisi lugenud teisi raamatuid. Sel juhul ei saa tema lähtuda samadelt alustelt kui autor. Jääbki üle vaid nentida, et lugeja peab selle raamatu enda jaoks ikka ise looma.

Pilve raamatu märksõnaks on "päike". Kõik jäigi luuletuse "The Sun" ümber tiirlema. See on meistriteos, mis toonib kõiki teisi. Suured mõjutajad, kuigi tõesti tervikut lõhkuvad, olid ka proosa-poemid. Vahest meelde jäävaim, justkui minevikuarjudest vabanemist kuulutav, oli "Pildist välja" – esimene tükk raamatus ning ka sammuke postmodernismis. /...Mis romaanist ma räägin? Jaa-jaa – see on tegelikult kirjas ühes raamatus, mille nime ma veel välja ei ütle./ (Lk. 9)

Hea oli kohata üle mitme-setme teose ka klassikalise kompositsiooni. Meil siin Eestimaal on ikkagi suvi, sügis, talv ja kevad, kuigi nii mõnigi võib looduseaduste kehtimises kahelda, sest nõnda on moes aastatuhande lõpu eel rääkida. Luuletaja saab aru teisiti – suvel on päike, mis kuivatab meid, ja ploomipuu, mille all tukkuda; suvi on veidike kurb, sest elu üle saab järele mõeldud ja päike ei peida meie eest selle saasta. Aga sügise tunded kohe ära, ta on hoopis teistsugune. Sorgus vurrude ja kiilaspeaga paks mehike veab meid läbi elu enese, kuid too kipub meenutama hirmsal kombel filmikaadreid. Isiksus Pilv jõuab muuteni ning talveks pole temast miskit alles jäänud. Elu ei ole enam määratu

kogum, vaid hoopis isiksuste koosseis-tents – ühiskond. Kevad on vaid viiv, esimene päike ja pori märtsis. Lunastaja toob vabaduse ja värvid. Finaal saabub autori hingesügavikes, mida niigi aimub hoolsalt seatud sõnade tagant. Hetkeks, väheke selgemalt, viipab meile Aare Pilv, kes oli kord Aare Pilv.

Kuigi on üsna palju kasutatud looduskillukesi, pean tõdema, et tegu on XX sajandi tehnokraatliku ja mõistuspärase noorukiga, kes vaid kinolinal näeb loodust ja inimesi ning armastab pävasündmusi. Ja ikka võib teda näha minevas kohvikusse või sealt välja astumas. Elu justkui oleks haakunud tema kuuekäsisesse ning siis... tardunud.

Veidi rohkem julgust lasta oma vaimul vabalt lennata ja mitte muretseda meil veel peaaegu puuduva postmodernismi pärast, ning tulemus ei oleks vaid loodust jäljendav tehniline, kuigi ilus, kolmemõõtmeline pilt. Aare Pilv elab ju Tartus, kus ei tohiks spontaansusega küll probleeme tekkida – ümberringi ikkagi nooruslik üliõpilaskond. Kuid ehk ongi just see akadeemiline õhkkond liigses mõistuspärasuses süüdi? Igatahes põhimeetod on luuletajal õige ja teedrajav ning tulemus kahtlemata hea, sest postmodernismis pole ju olemas halba kirjandust. Nõnda jään ootama, mis tuleb edasi – lootused on suured.

IVAR SILD

Gilliam's bad trip ehk teekond Ameerika südamesse

"Ratastel Las Vegasesse" ("Fear and Loathing in Las Vegas", USA 1998). Režissöör Terry Gilliam. Osades Johnny Depp, Benicio Del Toro, Ellen Barkin, Cameron Diaz jt. Film põhineb Hunter S. Thompsoni samanimelisel romaanil. Esilinastus Eestis 6. augustil.

Las Vegas

Las Vegas on kummaline linn. Ta pole sündinud orgaanilisel teel nagu enamik linnu – populatsioonide väljarände tulemusel, elukeskkonna laienemisel, ta ei asu kaubateede ristumiskohas ega heas strateegilises positsioonis, tal puudub tootlik-tööstuslik väärtus. Ta on rajatud keset viljatut kõrbe ühte mahajäänud osariiki (geograafiliselt üsna samasse kanti, kus ameeriklased teevad tuumakatsetusi). XX sajandi esimesel poolel investeerisid Bugsy Siegel ja teised gangsterid väikesesse kolkaasulasse, mille olid eelmisel sajandil rajanud mormoonid, kes põgenesid usulise tagakiusamise eest kõrbesse. Kasutades ära Nevada osariigi puudulikku seadusandlust, ehitati sinna suursuguse kasiino. Idee õigustas end, õnnelootuses hasartmängijaid tuli üle maa, nii ida- kui läänerrannikult. Paarist kasiinost kasvas välja tohututes proportsioonides hasartmängu ja showkeskus, mille eesmärk on üldjoontes sama, mis Robin Hoodil – kapitali ümberjagamine.

Jõud, mis on selle linna sünnitanud, andnud talle vormi, teda koos hoidnud ja paisutanud, on kasuahnus. Kasuahnus kui keskpärasuse idee, kapitalismi generaator ja *American dreami* müüdi toitja. Las Vegase alasti äärmused – viljatus ja luksus, nartsissism ja meeleheide, õnnejanu ja totaalne kaubastumine ning sellega kaasas käiv üksindus ja hingeline korruptsioon on teinud temast omamoodi sümbollinna, mõistulugude ja apokriivade toimumiskoha. Tema mõõde toimib väljaspool reaalsust, ta on mütoloogiline õnnemaa ja hukatus, nagu Babülon, Atlantis või Timbuktu. Temast ei kõnelda vaikselt, Las Vegase representatsioonides kinolinal on alati midagi eepilist, traagilist ja lõplikku. Martin Scorsese "Kasiinos" ("Casino") on kaader, kus on näha Las Vegast öösel kõrgelt õhust filmituna. Linn särab nagu juvel või pulsar keset haigutavat pimedust. Samasugust kujundit võime teinekord kohata mõnes ulmejutus, kus see sümboliseerib inimelu eraldatust ja üksindust universumis.

Orgia

Terry Gilliamit pakutav reis Las Vegasesse kujuneb aga hoopis teistsuguseks, kui filmides "Kasiino" või "Lahkumine Las Vegasest". Gilliamit Las Vegas on visuaalne orgia, katkematu saturnaalia, joovastav ja õõvastav ühtaegu. See on trummel, kuhu on kokku kuhjatud kogu Ameerika, nii nagu me teda näeme: popkultuur, Kesk-Lääs, *American dream*, dollar, meedia, vanurid, neon, militarism, meedia – ja pandud need pööritava kiirusega pöörlema.

Scorsese kõige kohal kõrguva üldistava kaamerasilma asemel on neurootiliselt tõmblev pilt, mis suriseb tigea herilase nä sündmuste sees, üleval, all, ees ja taga. Siin ei ole kohta hingetõmbepausidel üldplaanide, panoraamide, vaikelude ja päikesetõusude näol.

Me näeme kõike läbi moonutuste, liiasuste, nihetuste, foobiate, maaniate, läbi kalasilmobjektiivi ja punase filtri. Orgiastilises hoos lendleb silme eest läbi kõikimõeldavaid ja -mõeldamatuid reaalseid ja sürreaalseid eluvorme – ahve, nahkhiiri, dinosaurusi, presidendi päid, tiiraseid politseinikke, kauboisid, rantjeesid ja portjeesid. Kõik väänleb, ujub, tõukleb, tõmbleb, tõuseb ja vajub nagu hiigelsuures tšehhi lõbustuspargis. Kaamera on justkui kükloobilamp vaataja

"Ratastel Las Vegasesse" režissöör Terry Gilliam keset Las Vegase lõbukombinaadi viljatut luksust, nartsissismi ja meeleheidet.

peas, kinokülastajatel pole väljapääsu sellest konedakstegevast *megatripist*.

Küsimus ei ole niivõrd epateerivas muusikavideolikus pildikeeles ega intensiivses montaažis, kui võrd narkootilise taju konstrueerimises visuaalsete väljendusvahenditega. Pilt zoomib oma objekti sisse, proportsioonid moonduvad, aja- ja ruumitaju hälbib, kaob ülevalde asjade omavahelisest korraldusest. Ähmastub piir sisemise ja välise vahel, reaalsed objektid muutuvad hallutsinatiivseiks ja vastupidi ning ümberlülitused ühest režiimist teise toimuvad tahtest sõltumata. Impulsid jõuavad otseteed alateadvusse, läbimata teadvuse kriitilist filtrit. Vaatajal ei jää muud üle kui passiivselt alluda ja oodata, kuhu see kõik teda välja viib.

Pikapeale tekib tarvidus pidepunktide järele, näha dionüüsia taga selgete piirjoontega dramaturgilist konstruktsiooni. Filmi tegelased nagu tahaksid omada selles karnevalis eesmärki ja mõtet, olla Krölovi või Aisopose valmide kangelased, kes üheskoos mõtestavad meie jaoks moraliteet.

Aga Gilliam ei anna õnneks järgi. Näiliselt ta valmistabki ette pööret, tuues sisse poliitilise ja sotsiaalse tausta, üldisi põhjusi ja tagajärgi, paralleele ja lihtsustusi nagu Hollywoodi filmile kohane. Ent see jääbki tühjalt hõljuvaks intermetsooks, mis mõjub kui autori eneseõigustus või vastutulek suurstudio nõuetele, et filmi vähegi kaubanduslikumaks teha.

Aga Gilliam ei ole Oliver Stone, kelle jaoks grotesk on võitlusvahend, ühiskonna sisuliste suhete paljastamine äärmuslikuks viidud vormi kaudu. Tulemuseks saab olla vaid triviaalne kuulutus, just nagu lapsevanem, kes oma last koolipoisi slängis manitseb, või räppar, kes räpib vägivald ja narkootikumide vastu.

Paranoia

Gilliam ei lase meid aga karusselliit maha ega avalikustada pööratuse põhjusi – kõverpeegleid ja tsentrifugaaljõudu. "Fear and Loathing in Las Vegas" on

piiluheit ühiskondlikule hullusele seestpoolt. Me ei näe vahetult impulsse, mis põhjustavad paranoia, aga näeme selle avaldumist.

Moonutus reaalsuses ongi tõelisus, mingit tegelikku reaalsust, objektiivsust, väljapääsemist avarusse, ärkamist, rahunemist ja kokkuvõtet selle taga ei ole. Ängistust ei tekita niivõrd konkreetse ohu olemasolu kui tõlgendusmehhanismide pärsitus. Hälbimus asjade normaalsest korraldusest on adutav, ent meie alateadvus ei suuda rekonstrueerida selle hälbimuse põhjust ega määratleda selle suhet reaalsusega. Skisofreenne seisund tähendab barokset paljusust, milles aga puudub määrav idee. Selle detailid ei liigend omavahel tervikuks.

Sisemise vastupanuna sellele skisoidsele ängistusele tekib paranoia, püüde taastada kaotatud terviklikkust tähendustest ilma jäänud keskkonnas. Lüngad täidetakse juhuslike seostega, leitakse alternatiivne ühendav idee, milles reaalsust tõlgendatakse tihtilugu nähtamatu vandenõuna, keskkonna kättemaksuna indiviidile. Mõistmine käib läbi moonutuse, "reaalsus" muutub järjest goyalikumaks, otsingutest kujuneb paranoidne amokijooks läbi tülgaastuse ja hirmu tsooni.

Las Vegas oma sisemise lõhestatusega – imaginaarsete ihade ja sümbolsete suhetega, õnnejahi ja seda rahuldava õnnemängu vastuoludega on just õige keskkond sellisele orgiastilisele teekonnale.

Moonutus

Teisalt jätab Gilliam vaataja ilma ka teistsugusest vabastavast kogemusest. Peategelaste olemusel puudub tegelikult igasugune alternatiiv. Fantasia ja eskapism pole lämmatavast reaalsusest pääsemine, vaid sama reaalsuse jätk, mis on sama monstroosne kui tegelikkus ise. LSD, meskaliini ja teiste õilsate droogide kehtestatud tajus puudub kirkus, metafüüsiline avardumine ja kõikehõlmav tunnetus, nagu hipijastu

mentorite Aldous Huxley ja Timothy Leary õpetustes seda kujutatakse. Filmis on vaid pelgalt psühhomotoorsed irdseisundid, võimetud kaemuseks, jobumuslimlikuks arusaamiseks. Ennastkehtestav *bad trip* – ängistuse, mälulünkade, hallutsinatsioonide, paranoia lõppematu ühendus.

Jumalat masinas asendab masin eneses. Põgeneda pole kuhugi, ümberringi on kõrb.

Kahtlemata pakub "Ratastel Las Vegasesse" tõelisele narkosõbrale palju äratundmisrõõmu. Visioonid ja fantasmid, mis filmi täidavad, on küllap hooliga rekonstrueeritud, erinevate psühhotroopsete ainete mõju psüühikale ja mootorikale on kindlasti paljude isikliku kogemusega adekvaatne. Seda paljastavad soojad naerupahvakud esietenduse ajal kinosaalis, kui ekraanil toimuvast tunti ära ühele või teisele ainele igiomane käitumistaal, mis võhikule ilmselt jabura veiderdamisena mõjunuks.

Ent filmi mõjus ei seisne minu arust selles, kui täpselt on osatud analüüsida narkari hingeelu. Narkootikumid on siin prismaks, mis teeb nähtavaks ühiskondlike suhete taha varjuvad primaarinstinktid, kujustab kolesteks ühiskondliku paranoia, naeruväärastab retoorika ja absurdistab institutsionaalsuse. Moonutus on siinjuures genereeriv jõud, see kontsentreerib ja kangestab; muudab vee veiniks, veini äädikaks, reaalsuse farsiks ja korra stiihiaks. Just moonutus ja ülepaistus on keel, mis hakkab tööle seal, kus hätta jääb tavakommunikatsioon. Lõhkudes iseenesestmõistetavuse imperatiivi, hälvitades "objektiivsust", liigub tunnetus vabaduse poole maailma omatahtsi defineerida. Võimalik, et see uduselt sõnastatud *point* võiks olla filmi positiivne sõnum.

Ameerika

Aastal 1970 sõitsid Peter Fonda ja Dennis Hopper filmis "Easy Rider" otsima taga tõelist Ameerikat, selle maa tuuma. Nad kehastasid 60ndate ideaali – füüsilist vabadust, traagilist tungi mõistmise poole ning nende traagiline hukk oli nende ideaalide kokkuvarisemine.

28 aastat hiljem valminud filmis "Ratastel Las Vegasesse" sõidavad kaks psühhedeelset maniikki Johnny Deppi ja Benicio Del Toro kehastuses Las Vegasesse avastama *American dreami*. Kuid selles sõidus puudub igasugune lunastav idealism ja traagika. Kui "Easy Rideri" visionäärid kandsid omamoodi heeroose kvaliteeti, nende märgisüsteem langes kokku Don Quijote genotüübiga, siis "Ratastel Las Vegasesse" peategelased ei sümboliseeri midagi peale iseenda.

Las Vegas on Easy Rideri meeste ja teiste Ameerika avastajate teekonna lõppjaam. Oma pornograafilises räiguses on ta 60ndate ennastimetleva idealismi pohmell, lillilapse lõputa painaja. Siin puudub kommunikatsioon, siit viib välja ainult üks tee ning see viib tagasi.

Ainus, mis jääb sellest reisist, on külastus ja äng, mitte ainult lootusetus leida tegelikkuse kaootilisuse taga mingitki kandvat mõtet, vaid kahtlus sellise mõtte olemasolus üldse. Selline võiks olla filmi pessimistlik sõnum.

Aga alati võib end lohutada Baudrillard'i sõnastatud küsimusega: "Mida sa teed pärast orgiat?"

ANDRES MAIMIK

P. S. Üsna totrana kõlab eestistatud "knihviga" pealkiri "Ratastel Las Vegasesse", kui otsetõlge "Hirm ja tülgaastus Las Vegases" väljendab kõige otsesemalt nii filmi ideed kui visuaalseid ambitsioone.

Dokumentaalfilm

Kurtist ja Courtneyest II

Nicholas Broomfieldi ja Joan Churchilli "Kurt ja Courtney" on üks neist harvadest dokumentaalfilmidest, mille maagia paljastab autori küsimuste ja tunnistajate vastuste tagant hoopis teise maailma.

Süngete kuulujuttude järgi tappis Courtney Kurti. Kütkestav rida pealtnägijaid annab filmis oma tunnistused Kurti ja Courtney kohta. Nick Broomfieldi küsimused koorivad kiht-kihilt katte kuulujuttudelt, avalikelt arvamustelt ja isiklikelt interpretatsioonidelt, sundides intervjueritavad üha lähemale silmitsi sellega, millest nad tegelikult rääkisid – kes nad on ja miks nad asju niimoodi näevad.

Kulujuttude sorteerimise tulemusena hakkab esile kerkima Courtney keerukas ja vastuoluline karakter ning see vastuolulisus kasvab, omandades lausa hirmutava müütilise tegelase, jumalanna Kali tunnused.

Courtney kui Kali

Õgivat-hävitavat jumalannat Kalit kirjeldatakse kui verega kaetud, paljastatud hammaste ja väljaetud keelega vastikut neljakäelist vanaeite. Kali on peaaegu alasti, ta kannab vaid kolpadest vanikut ja maharaiatud kätest võõd. Ta tantsib oma abikaasa Šiva, hinduismi ühe peamise jumaluse jõuetul kehal.

Kali hakkas vere maitset hindama siis, kui ta tappis deemon Raktaavja, kes tekitas iga kord, kui tema veretilk maa peale langes, 1000 omasugust juurde. "Britannica" järgi torkas Kali demoni odaga läbi ja jõi teda ülal hoides vere ära, enne kui see maha langeda jõudis. Kali templites ohverdatakse talle iga päev kitsi. Kõrilõikajad ja mõrtsukad olid Kali austajad ning töid talle oma ohvrite näol rituaalseid ande.

Kurt Cobaini ansambli nimi oli Nirvana, mis tekitas indiaparaseid assotsiatsioone. Broomfieldi-Churchilli film loob Kurtist ja Courtneyest pildi, mis ühtib sümbolise pildiga Šiva keha peal tantsivast Kalist. Kurt tahab rahu, Courtney tahab võitlust. Mees ei taha midagi, naine tahab kõike. Ja paljud tunnistajad võrdlevadki Courtneyt õgiva, hävitava jumalanna Kaliga.

Broomfield tunneb kuulsa paari maailmas ära teised Kalighati (Kali tempel Kalkutas) tegevused. Need on ohvriks toodud fännid ja hüljatud armastajad – vajalikud selleks, et moodustada Kalile kolpadest vanikut ja maharaiatud kätest võõd. On olemas ka deemon Raktaavja, Courtney isa, kes süüdistab oma tütart Cobaini mõrvamises. Raske uskuda, aga "Kali kehakatetes" ei puudu isegi ülistav mõrtsukate hulk.

Tõsielufilm Kurtist ja Courtneyest annab masendava pildi Kalighatist: vaataja juhatakse läbi narkootilise allakäigu tumedate alleede, kus luuravad kõrilõikajad. Üks neist vannub, et Courtney oli pakkunud talle raha, et ta tapaks Kurti. Vahetult pärast seda intervjuud mõrvas selle tunnistanud kõrilõikaja teine omasugune. Paistab, et mõrvarid ootavad oma jumalannalt uusi käskte tapmiseks; Courtney peamise austaja, eraisikust vaatleja Tom Granti võrgulehekülg kinnitab, et Kali vari jääb igavesti Courtney nime külge.

Courtney tõus

Viimases filmilõigus juhatab Broomfield meid Hollywoodi kõrgkihi hulka, vaba eneseväljenduse pidustustele. Ürituse keskmes on roosas sädelevas siidrüüs Courtney. Praegu teda imetletakse ja usaldatakse talle vaba eneseväljenduse autasude kätteandmine mõnele vaprale välismaa ajakirjanikule, hoolimata tõsiasjast, et Courtney on tabatud enda kohta käivate kriitiliste artiklite kinnimätsimiselt. Nick Broomfield, kes meid siiani juhatab, lõpetab. Režissöör lahkub sündmuskohalt, uskudes, et tema sõnum on kinolinal välja öeldud.

Selleks, et jõuda äärelinna hingetust vaesusest rahvusvahelise tähelepanuni, järgis Courtney Kali rada. Ta õppis oma isaga – agulikuninga ja "deemon Raktaavjaga" võideldes verd nautima. Kuid "Kurt ja Courtney" pole film sellest, kes kelle tappis, vaid film sellest, kui võimatu on midagi saavutada, unistusi täide viia, täheks tõusta, eikusil sündinuna sel teel püsida. Kurt ei suutnud sellele teele jääda, tema naisel on see isegi raskem. Nick Broomfield kirjeldas tema teed selle võimatuse kaudu. Ja kui teile see lugu ei meeldi, siis vaadake ringi ja mõelge, kust see lugu alguse saab.

Mõnda huvitab Broomfieldi versiooni tõsus. Mina ei oska selle üle otsustada, kuna pole Kurti ja Courtney isiklikult kunagi tundnud. Vähesed on. Iroonia on selles, et praeguses kontekstis loeb sõnum, mitte raskesti avastatav tõde. Ja see vastab Los Angeles Timesi kriitiku esitatud küsimusele: "Kas dokumentaalfilmi tegijal on õigus väljendada oma seisukohta?" Tõenäoliselt on, kuna vaatajatel tekib suhe autori seisukohaga, mitte tõega,

Rockileedi Courtney Love'i süüdistatakse Kurt Cobaini surmas.

põhjatu kaevuga, mille kogu sügavust pole kunagi võimalik näidata. Intrigeeriv aspekt on seegi, et lugu Courtney esiletõusust kasvab välja teemast, mis ühendab Broomfieldi paljusid töid. Kali kohutav vari kerkib esile naissarimõrvari portrees "Aileen Wuornos, sarimõrvari müümine" ("Aileen Wuornos: The Selling of a Serial Killer"). Aileen Wuornos võitles deemon Raktaavjaga, tappes tõsielus politseiniku, kes ostis Aileeni seksi räpaseimal moel. Kuid äärmuslik Kali manifestatsioon hävitas Aileen Wuornos, ta mõisteti seaduse ja publiku poolt hukka. Ent Kali raevus tundis jumalikku puudutust igaüks, kes talle lähenes, Nick Broomfield ja tema dokumentaalfilmi vaatajad kaasa arvatud. Aileen oli rohkem kui sarimõrvar – ta oli kättemaksja, kes tõusis üles olukorra vastu, mis sundis teda end seksuaalseks kuritarvitamiseks müüma.

Karjäärilidat Ema tapvas küüsis

Kali varju võib tunda ka filmis "Heidi Fless, Hollywoodi madam" ("Heidi Fless: Hollywood Madam"). See film paljastas Hollywoodi daamide, politsei, prostituutide ja nende klientide reeturliku maailma vale ja illusioonid. Kuid Kali salajane puudutus tegi moraalse kohtumõistmise võimatuks, näidates, et liiga paljude jaoks oli see maailm ainus võimalus ellu jääda.

Vaatajad ei suuda aktsepteerida Kali teguviisi ja ei hakkagi suutma. Hollywoodi daamide maailm teab seda. Nad jätkavad Kali reeturliku kaitse all, kuid varem või hiljem hävitab jumalanna oma lapsed. "Lapsed" teavad seda, kuid teist teed pole võimalik valida ning nad alluvad oma "ema" seadustele ja käskudele.

Televiisor mängib, äranaised jutlevad Barbara Waltersi shows "Vaade" ("The View", ABC), mida tihti parodeerib "Laupäeva öö" ("Saturday Night Live"). Üks neist kallilt ja hästi riidetud ärinaistest ütleb: "Kui sa karjääri teed, kutsutakse sind litaks!" Reageering on valjuhääline. Oma soovide elluviimise püüu tõttu nimetatakse neid litaks. Tõenäoliselt olid äranaised Kallilt raevukust laenanud, et elus edasi jõuda, sest ükski teine viis ei suutnud neid aidata.

Mida suurem surve, seda metsikum on Kalighat survele vastu pannes: elu hävitab selle nimel, et kesta. Proovige vastata küsimusele, miks lapsed koolis üksteist tulistavad. Kas süüdistada meedia halba mõju? See on lihtne vastus, kuid mitte küllaldane. Broomfield jutustab meile linalugusid langenud naistest. Surve nende elus ületas inimliku suutlikkuse piirid ja see lasi vabaks Kali raevu. Ma kuulen Kalighati summutatud mõiret ja peatun siinkohal. Ma taandun ohutusse vaikimisse... Küsimus, miks "Kurt ja Courtney" kutsus esile nii vihase territooriumi kaitsmise, on ikka veel vastusetu. Võin ainult oletada, et see on ehk liiga isiklik. See osutab valule, millest paljud meist ei ole võimelised vabanema. Ning me käitume nagu vihale aetud väikelapsed. Peegli ees. Nutmise lõpetamise asemel hakkame vihkama peeglit. Selle asemel, et proovida verejooksu peatada, karistame filmitegijaid, kes osutavad meie haavadele.

TATJANA ELMANOVITŠ

Inglise keelest tõlkinud MARI KADANIK

M E E D I A

Pornograafia

kui modernismi päästerõngas

"XX sajandi kunst. Edward Lucie-Smith", ETV, 5. august kl. 22.50.

Nägin kogemata suvises Tallinnas ühte head kolleegi, kes kohe hõlma kargas: mida sa seda Soosaart haibid, kes ta sulle niisugune on. Mõttes lasin läbi kõik Mark Soosaare selle suve asjad ja olin taas kindel, et midagi pole lihtsalt niisama meedia poolt üles haibitud: Soosaar on teinud oma elu parima visuaalse antropoloogia filmifestivali, näituse "Mees ja Naine" koos Corneille' ja Rustini maaletoomisega, Raul Meele lippudega installatsiooni, nüüd Schiele ja Klimti faksimiled ja kohe algava autoportreede näituse. Sekka "Summertime" ja aktsioonid dirigendina Savonlinnas. Mida veel tahta? Kui midagi tehakse, paistab see ju silma. Kaugeltki kõik pole minu jaoks viimase peal hästi, sel suvel otsis ta mitmel korral ise provokatsiooni, kuid tema ettevõtmised on väärt eeskuju riiklikel dotatsioonidel peesitavatele suveuimas muuseumikollektiividele. Ometi näitab iga aasta, et just suvel, kui rahvas on liikvel, tuleb pedaal põhja panna.

Oma kolleegile mainisin ka Edward Lucie-Smithi loengut Chaplini keskuses, mille peale ühmatis: keda see enam huvitab. Siis ei saanud ma enam aru, mis meid siis üldse huvitab. Lucie-Smith, kelle raamatud mitmes kordustrukis pealkirjaga "Movements in Art Since 1945" olid mitmele põlvkonnale eesti kunstiteadlastele üheks olulisemaks lääne kunsti värskel info allikaks, on lisaks, vaatamata modernistlikule lastetoale, kirjutanud häid raamatuid ka postmodernistlikel teemadel feminismist, marginaalidest ja pornograafiast.

Viimane teema intrigeeriski kõige enam saates, kus Soosaar küsitles Lucie-Smithi. Ajal, mil kõik suured ideoloogiad on kokku varisenud, pole enam jäänud suurt midagi, mis inimesi ühendaks. Loomulikult tegi legendaarne britt läänlastele tüüpilise vea, dateerides viimase suure jutustuse lõpu perestroikaga. Meie siin ei uskunud neid utopiaid juba pärast 1968. aastat. Minu sügav veendumus on, et nõukogude postmodernism algas enam-vähem samal ajal kui läänes. Ainult meie ei osanud seda niimoodi nimetada.

Nii või teisiti on pornograafia ja muud tabuteemad kunsti viimane modernistlik päästerõngas: seks ja vägivald lähevad ühtviisi korda kõigile. Viimasel ajal ongi kunstimaailmast kuulda ainult uudiseid, kuidas kusagilt muuseumist varastati, paljuga Sotheby müüdi, kuidas venelased hammustasid näitusekülasti, kuidas neonatsid ründasid homonäitust, kuidas loomakaitsjad protesteerivad loomade veristamise vastu performanceis ja lõpuks, kuidas lipule soditakse inetuid sõnu. Salvador Dali pidas pornograafiat muuhulgas heaks relvaks kodusõjas, kuid Jean Baudrillard'i uskudes on ka pornograafia nüüdseks muutunud impotentseks – kõik nipid ja kõrvalekalded on siingi ära nähtud.

Igati mõtlemapanev oli Lucie-Smithi ettevaatlikult sõnastatud arvamus eesti kunsti kohta. Ma ei tea, kas Soosaar pidi just küsima: "Olge nüüd aus ja öelge, kas eesti kunst on tüütu?" (nii oli tõlge, kuid oleks võinud sõna "boring" tõlkida lihtsalt "igav"). Igal juhul eeldas küsimus vastust. Õnnetuseks viis Soosaar Lucie-Smithi just ON-grupi näitusele, kus võib näha meie tarkkunstnikele omast kodukaunistuslikku steriilsust installatsiooni vormis. Oma sõnul ühele enim maailmas reisinud kunstiteadlasele jäigi arusaamatuks, miks inimesed sellise näituse pärast on vaeva näinud.

Kõik see tegi kuidagi kurvaks, sest olen kuulnud midagi sarnast ka teiste välismaiste kolleegide käest. Kui Johannes Saar tegi Moskvas noorte eesti kunstnike näitust, kehtisid sealsed kolleegid õlgu: on jah korralik euroopalik kunst nagu seda igal pool tehakse. Kuid ei midagi rohkemat. Igasugune radikalism jääbki korralikule eesti lastetoale võõraks. Ei saa ju võtta tõsiselt noore põlvkonna nn. alternatiivsust, mis kord sõdib kunsti angažeerituse vastu ja siis laseb end tubakafirmadel kinni maksta. Kui juba lased endale sildi külge kleepida, siis ei maksa selle sildi vastu sõida. Alternatiivkultuuri ei tehta nii, et pühapäeval lased lipsu lõdvaks ja käid kusagil homobaaris või sodid midagi seinale, esmaspäeval aga lähed naudid taas kodanlikku elu. Muidu on nii nagu 1960ndate "viha-seimate" avangardistidega, kes tahtsid olla ühtaegu nii põranda all kui presiidiumis. Või nagu Jaan Elken, kes sõdib mingite kunstimaailma füüreritega ja ise on asepresident ja kahes kõrgkoolis professor ühekorraga. Edward Lucie-Smithil vist küll eesti kunsti peale kõvaks ei läinud.

ANTS JUSKE

Punase nööriiga tulnukad

Rahvusvaheline teatriprojekt "Eurotulnukas" ("Euralien") 23. juunist 5. juulini Stockholmis, 1998. aasta Euroopa kultuuripealinnas. Esietendus 23. juunil Gamla riigiarhiivis.

"Eurotulnuka" projekti toimumispaigaks oli Riddarholmeni saarel asuv Rootsi riigiarhiivi hoone, kus on sada aastat hoidud riulitel, sahtlites, kappides, perfokaartidel, fotodel, igat sorti koltunud ürikutel numbrite ja tähtede võrgus Rootsi identiteeti. Iga inimese, asula, küla, linna, tänava kohta on kodeeritud või lihtkirjas märged. See tühjakstehtud raudsete juugendmuustriga akende, lagede ja põrandatega tumepunane tuhandeid dokumente peitnud hoone oli krohvipuru, tolmune, värvilaiguline ja tühi, täiesti paljas. Iga maa, iga projekt oli eelnevalt enese jaoks välja valinud oma ideede teostamiseks parima energiavälja ja -võimalustega ruumi. Toad, kokku 12, olid kujundatud korraldajatega kokku lepitud ja nende teostatud ruumilahendusi pidi. Iga maa jutustas omas keeles, kas enam kehalist või suulist kõnet eelistades, oma rahvusliku eripära ja kunstnikuomadustega tembitud loo.

Projekti karkassiks olev baastekst oli pärit makedoonlase Goran Stefanovski, Skopje ülikooli professori ja kodumaal mitmete auhindadega pärjatud näitekirjaniku sulest. Projekti käivitas Ameerikas sündinud itaalia päritolu teatri- ja administratiivkoolituse saanud mees Chris Torch, kes oli Living Theatre'i näitleja ja 1992. aastal loodud rahvusvahelisi projekte kureeriva Interculti asutaja.

Kogu tubadelabüüridis toimuv mõjus teravikuna kui rahvuslik kits, milles oli kafkalliku erutava vaimse labürindi õudu ja traagiliste sugemetega farsid maitset. Käsikiri sisaldas kõvasti musta huumorit, mille all laiusid poliitilised realiteedid.

Alustekstiks kirjutatud väikestest sketšidest koosnevat näidendi oleks ilmselt eesti rafineerituma maitsega ja pisut enam intellektuaalsema teatriga harjunud vaataja pidanud vahest veidi lihtsakoeliseks, kuid sama erinev kui ajalugu on Balkani ja Baltimaade rahvuslik temperamentki, mis on rahvusi käima lükanud ja erinevamalt ühiskondlikele muutustele reageerima sundinud.

Rootsi väikekodanlikku rahupõlve, enesega rahuloluunest sombusesse Stockholmi (ka tegeliku ilmasituatsiooni kohta sajabrotsendilisel täpne) sobis see projekt aga ideaalselt. Rõhk oli eksootikal, värskete teatrimõtete püüdmisel, mis ajanud juuri just Balkani ja Baltimaade postkommunistlikes maades. Chris Torch püüdis sarnase ajalooga riikidest (okupeeritud, multikultuuralse identiteediga) kutsutud kunstnikud, lavastajad, näitlejad ja koreograafid suruda Stefanovski kirjutatud teatriprojekti "Eurotulnukas".

Aluseks oli näitekirjanik võtnud enda elukogemuse. Noore mehena, kes oli küll rahvuselt makedoonlane, oli tal pass, mis võimaldas reisida kõikjal Euroopas. Poliitiliste muutuste tagajärjel see võimalus haihtus. Berliini müür küll kadus, kuid selle asemel kerkis nähtamatu ja uus – nn. Schengeni müür, mis piirab õige passita kodaniku sissepääsu Euroopasse. Brüsseli andmebaasides on kirjas 8 miljoni inimese nimed, kes on viimastel aastatel proovinud illegaalselt Euroopasse pääseda. Selle nähtamatu rahvuse ehk eurotulnukate-võõraste idee oligi projekti põhjaks. Riigiarhiivi hoonest sai kaheks nädalaks "eurovõõraste" saatkond, kuhu võis pilgu heita publik, kes etenduste ajaks eurotulnukateks tehti – neile anti pass, mis kehtis ainult selle hoone sees, ja võimalus ise vahetult mitte EÜ kodanike nahas olla. Reaalsus oli pahupidi pööratud.

Kõigile olid antud üpris vabad käed, ainus kohustus oli järgida enam-vähem ettekirjutatud teksti, kuid interpreteerimist, teatritegemisstiili oli sügavalt individuaalne. Oma teekonnal erinevatesse

Juugendlik Rootsi riigiarhiivi hoone, eurotulnukate kodu.

ruumidesse sattunud publik kogunes täies koosseisus kaks korda. Pulmadeks, mida peeti arhiivi siseõues ja mille lavastas *commedia del arte* ja ehtsa burleski stiilis Rootsi immigratsiooniga ja Bulgaariast kaasa toodud näitlejatega bulgaaria lavastaja Aleksander Morfov (kostüümikunstnik oli eestlane Maret Kukkur). Ja matus-tekst, mida mängis sama näitlejatekoosseis. Lumma ja teistmoodi tegelikkuse tunde andis täiesti erineva "rahvusliku iseloomuga" näitlejate-lavastaja teematõlgendus. Oli loomset kirge, tragikoomilisi seiku, füüsilist lavalolemisrõõmu ja lahtist ning andekat improvisatsiooni.

Publik liikus 12 ruumis giidide saatel. Õhtuti kell 19.00 koguneti peakunstnik Sören Brunesi disainitud kuue bussipeatuse ümber. Iga giidide juhitava grupi marsruut oli erinev (arhiiv läbiti mööda maja hargnedes erinevas ruumidejärjestuses), igal inimesel kaasas isiklik elumuste-, aja- ja kultuuriloopagas. Erksa reageeringu ja subtiilsema vastuvõtu-võimega inimeste hulk andis gruppidele iseloomu ja südame. Domineerisid tugevamad kaasaelajad ja ekspressiivsemad tüübid. Oli neidki, kes keeldusid lahkumast, kuna tahtsid isiklike arvamustega vestlust käivitada ja seda siis pikemalt jätkata. Vaimustus vaheldus nõutuse ja kahevahelolekuga. Kõlama jäi siiski esimene.

Baltimaid esindasid peale meie nii leedukad kui ka lätlased. Läti lavastajad Pēteris Krilovs ja Rēgnars Vaivars olid ruumi nimega "Konsulaat" lahendanud moodsa ooperi stiilis. Oli huvitavaid ja vaimukaid lavastamisleid, muusika ja laul kõrvuti sõnaga. Leedu noor *freelancer* lavastaja Gintaras Varnas oli oma teemaks valinud "Bussi", kus ta Leedu Riikliku Draamateatri näitlejate abiga esitas stseeni tollipunktis – salakaubavedajad püüavad üle piiri vedada tubakat, alkoholi ja parfüüme, mille peitmisel nad ka publiku abi paluvad. Tolliametnikule kleebi-

takse dollaritähed silmadele ja lõpuks selgub, et muu hulgas veetakse üle piiri ka sülelapseks maskeeritud pomm. Tüüpiline väljamängitud karaktersete tegelaskujuudega jämedakoeline jant.

Kuulus eksnäitlejanna ja filmistaar Bibi Andersson oli lavastanud kahe Bosnia näitleja ja rootslasest näitlejannaga situatsiooni, kus Stockholmis on puhkenud kodusõda ja vanem naine ei pääse komandanditunni ajal oma koju – tal tuleb vaid ületada tänav, et jõuda oma haige poja juurde, kuid sõjalukorras peab ta selle tee läbima busside ja laevadega ja isegi ujudes. Etüüdilik, kuid siiras näitlejatöös ja kummastav pahupidipööratuses.

Kõige võimsamalt ja värskemalt mõjusid modernitantsijate lavastused. Poolast pärit uue põlvkonna draamalavastaja Piotr Cieplak koordineeris kahe Dada von Bzdłowi tantsuteatrist pärit modernitantsija Kasia Chmielewska ja Leszek Bzdyli loodud koreograafilise teksti ühtsesse lavastusse.

Nii ekspressiivselt võimsat, samas sujuvplastilist, ülihead kehavalitsemisostkust ja tõelist näitlejameisterlikkust demonstreeriv teemalahendus "Europeia või Euroopa vägistamine" pani isegi tantsuvihkajad ahhetama. Toores füüsiline jõud koos ülipeene ja hapra tunnetusega oli püütud atraktiivsesse liigutusteskeemi. See oli ka kõige enam kontsentrilisi reageeringuringe tekitanud lavastus.

Teiseks tantsuühitiks oli kuulsa Bagnolet' festivali võitnud väga andeka noore koreograafi Matjaž Fariči loodud lavastus nimega "Terminal", millest ta ise ühe tantsija jalavigastuse tõttu oli sunnitud kaasa tegema. Kohtusid kaks meest ja naine – tantsimiseks-hüppamiseks-rippumiseks kasutati lennujaama ooteruumi helidest põimitud muusikat ja pleksiklaasist seinat, mis eraldas publiku tantsijatest.

Bulgaariat esindas installatsiooniga tähekoegade-stlaididest lavastaja Ivan Pantelejev. Makedooniast olid Stockholmi

tulnud alles õppiv lavastaja Dditëro Kasapi ja Albaania Draamateatri tunnustatud näitlejad Bajrush Mjaku ja Refet Abazi, kes interpreteerisid asüülis oma elamis- ja töölubasid ootavate inimeste teemat. Makedooniast oli ka pärit lavastaja Sašo Milenkovski, kes oskuslikult oli ühendanud Euroopa tehnoloogia-installsioonid balkani hinge ja humoorika emotsionaalsusega ruumides "Lasketiir" ja "Tulnukad".

Eesti meeskond (Peeter Jalakas, Ervin Õunapuu, Kristiina Garancis) oli vist ainus, kes makedoonlase kirjutatud algtekstiga omatahtsi ringi käis. Märtsist aprillini sai Tallinnas tehtud video identiteedita ja nimeta saladuslikust Piirimehes, kes mööda erinevaid maastikke kulgedes – jää, ülasteväli, linnatänav, jõeorg, mererand, liivakõrb – punase nööriiga markeeritud Euroopa riikide piire kogus, st. enda jalge ees maas lebavat nööri monotoonses rütmis kõndides puntrasse käele keris. Teine film kujutas endast Euroopa kaarti, kus punane piirjoon erinevate värvidega märgitud riikide vahelt 20 sekundi jooksul üssina taganes ja kogu kaardi ühtlaselt halliks tomбуks jättis. Täpsemalt öeldes oli meie ruumi nimeks "Euroopa kindlus". Installatsioon kujutas endast piiriarhiivi või ka piiriladu, kus eri tasanditel asetsevatel riulitel oli ligi 860 erineva suurusega punast nööriiga, igal juures valge siilt, mis piirijupiga on tegemist, kust geograafilisest punktist see täpselt on mõõdetud ning pikkus. Tagaseinas sahisid mängida Tallinnas tehtud videod ja ruumi valguslahendus pidi igati toetama arhiivile omast õdusust ja hämarust. Kontseptsiooni seletav jutt ainult ilusa ilmaga oma tööd tegevast Piirimehes, kelle tööandja ja isiku kohta keegi midagi täpsemalt ei tea, ja publikut ruumist lahkumisel saatev käsk unustada kõik arhiivis kuuldu-nähtu, kuna kõik toimuv on ülisalajane, pani vaatajad elavalt reageerima – naerma ja küsimusi esitama. Esietendusejärgne kriitika võttiski osaliselt aluseks meie idee, lahates kogu projekti punase niidiga(nööriiga) erinevaid ruume koos hoidvast Euroopa kindlusest lähtuvalt. Piirimehes kujunes kahe esinemisnädala jooksul kultusisik, keda kuulujutud huviga vaatama tõid ja keda linnas rõõmsalt tervitati (sic!)

Ja lõpetuseks. Projekti organiseerija Interculti seltskonnale tõid boonuspunktid rahvusvaheliste teatriürituste organiseerimiskogemused, keskmise rootslase jaoks salapäraselt tulvil maad ja nende reaalsed esindajad, hea kombineerimisoskus ja raha, mida sel aastal Euroopa kultuuripealinnaks olemise tõttu tunduvalt rohkem ja mida heaolukardina ja Euroopa Ühenduse töötatud jahimaade järele alles keelt limpsavate riikide kodanikele tunduvalt vähem välja käia tuli.

Projektis osalesid ju oma maade auhinatamad ja parimad lavastajad-näitlejad, kes siiski rootsi mõistes piskuga lepivad ja mille tõttu saab projekte alati suuremaks, esinduslikumaks ja osavõtjaterohkemaks tähendada. Lõppkokkuvõttes oli üritus edukas – hiigellavastust külastas hulk rahvusvahelise mainega *managere*, lavastajaid, fotograafe ja ajakirjanikke.

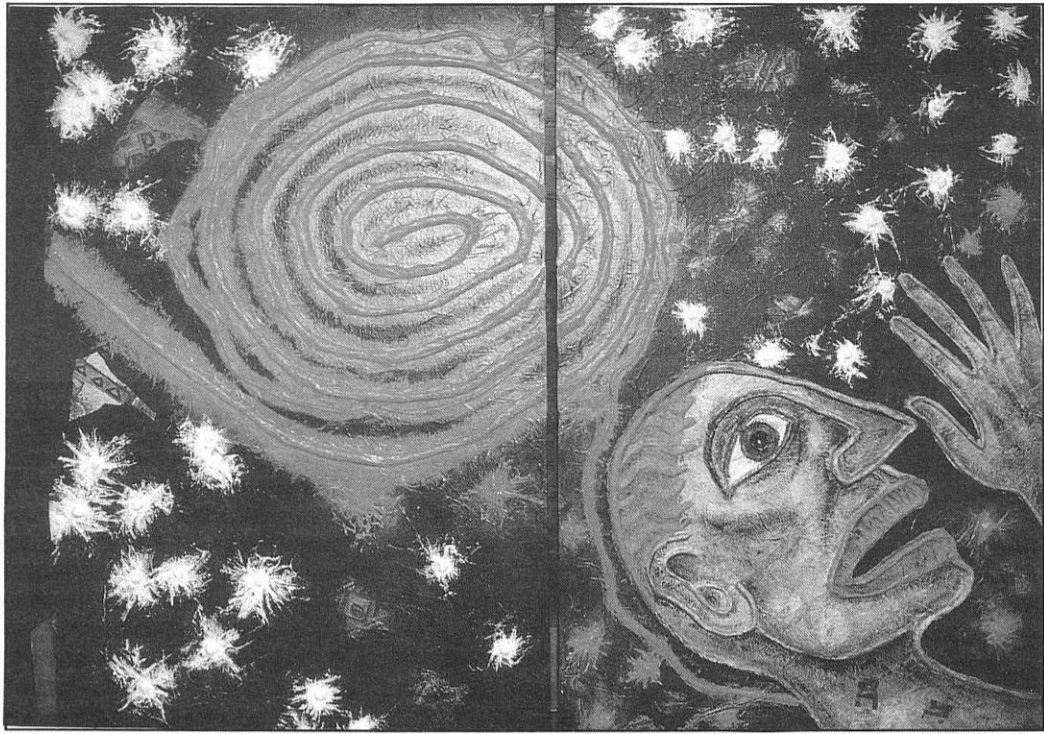
Ajakirjanduse, meedia ja professionaalse teatritegijate kaja oli lõpmatult positiivne ja laekus ka hulk ettepanekuid järgmisteks esinemisteks. Ilmselt võitsid siis kõik: osalejad said nimed rahvusvaheliselt tooniandvate teatritegelaste ja publiku mäluregistrisse, sõlmiti uusi tutvusi, jagati ohtralt küllakutseid, rahastajad said nautlevalt tõdeda, et hoiavad kätt aja pulsil – toovad maailma "kuumades kohtades" sündiva teatri ja kunsti eurooplasele koju kätte ja orgkomitee võis lõpupeol laialt naeratada – jälle üks rahvusvaheline suurüritus CVs kirjas ning välja tulnud kilbiga, mitte kilbil.

KRISTIINA GARANCIS

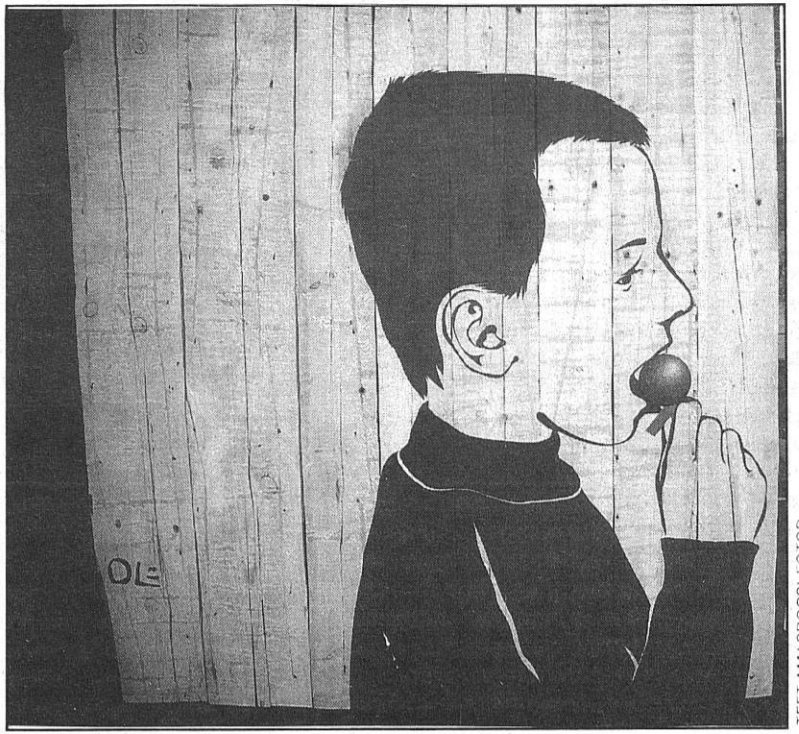

860 punast nööriiga "Euroopa kindluse" piiriarhiivis.

Maal

Maarja Undusk. Mees kardab keravälku. Akriüül, paber, papjeemašee, 1996.

Kaido Ole. Untitled CXVII. Õli, puu, 1998.

TEET MALSRÖÖSI FOTOD

Maalinäituse valud ja vaevad aastal 1998

Maali ülevaatenäitused justkui polekski enam ülevaatenäitused. Juba eelmisel aastal üritati panus teha teatavale kontseptsioonile, mis tol korral väljendus küll pigem põlvkondlikus jaotamises (traditsionalistid ehk vanem põlvkond, etableerunud keskealised ning nooremapoolsed ja verinoored alternatiivid). Sealjuures oli noore põlvkonna kollektiivne vastuvõtmine ametlikule kunstimaastikule ja nende jõuliselt esitatud sõnum see, mis toona kõige selgemalt kõlama jäi. Sel aastal oleks näituse jaotust justkui veelgi kaasajastatud, ometigi jätab mitme kuraatori koostatud erinevate kontseptsioonidega ilustatud välja-panek paljuski juhusliku ja kokkuklopsitud mulje.

“Maali sõna”, “Maalitud reaalsus – aktuaalne anakronism”, “Räägime meestest” ja “Traditsionalistid eesti maalikunsti all” eeldaksid nelja eraldiseisvat näitust. Nende ühendamine üheks suureks jätab biennaalikunsti tekitamise tunde: kui on ikka suur ja palju kunstnikke, siis peaks ka parem olema. Kahjuks kannatavad sellise lähenemise tõttu esmajoones tööd, mis oleksid väärinud nii kesksamat eksponeerimiskohta kui ka rohkem ruumi, rääkimata näitusekogumist endast.

Ka samade autorite paigutamine eri väljapanekutesse annab tunnistust teatavast sisulisest puudujäägist: tekib tunne, et vähemalt mõnel juhul on ükskõik, kus keegi on eksponeeritud. Eriti segadust tekitav on preemiade jagunemine: mida siis lõpuks esile tõsteti, kas seda, et mõne kunstniku tööd kannavad välja kõik kontseptsioonid, alates maali sõnast kuni meestest rääkimiseni, ja esindavad veel traditsioone ka või seda, et kunstnik on välja tulnud maalikunsti seisukohalt huvitava maaliruumi üheaegselt laiendava ja dekonstrueeriva lähene-misega (Lemming Nageli tööd)? Kas kontseptsioon lihtsalt kontseptsiooni pärast on ikkagi vajalik, eriti juhul, kui see eksponeeritavale kasuks ei tule?

Teisalt tekitasid mõnedki kooslused meeldivat üllatusefekti: näiteks Vaala popkunsti hulka sünenenud tead annus sürrealismi ja metafüüsikat ei haakunud kokkuvõtva pealkirjaga küll kuigivõrd, ent andis visuaalses plaanis hea efekti. Sellist visuaalset eklektikat on sõnas ometi väga raske edasi anda. Samas jäid segaseks nõ. traditsionalistide seltskonna formeerimise kriteeriumid. Ikka jäi mõne töö puhul kummitama tunne, et see on paigutatud sinna justkui mujalt ülejäänuna. Pealegi demonstreerisid noorukese Anna Litvinova meelelis-dekadentlikud naisekujud Raatuses ja jõulised figuurid Kastellaanis, et klassikaline maali keel pole ka noorte seas kuhugi kadunud (kusjuures vähemalt minu meelest oli Litvinova nn. traditsionalistidest, kuhu ta ise põlvkonna mõttes sugugi ei kuulu, kõige silmapaistvam).

Pop näitusel ja mujal

Kaido Ole kureeritud osa Vaala keldris, esitatud küllaltki pretensioonika pealkirja “Maalitud reaalsus – aktu-

alne anakronism” all, on tõepoolest väga pop(p), nagu Mari Sobolev tabavalt rõhutas. Visuaalselt ja ka sisuliselt kogu näituse kontekstis heas mõttes silma torkav väljapanek näib ometigi tunduvalt lahjem, kui asetada see eesti kõige noorema maalikoolkonna taustale, mida on hakatud nimetama transpopiks. Tegelikult ei esitata Vaalas enam midagi uut ega radikaalset: lisaks juba aastaid tagasi etableerunud neopopi seltskonnale (Marko Mäetamm, Mall Nukke) on ammutatud just sellest allikast, mille avas Sobolev oma algul üsna palju pahandamist ära teeninud maantee ja soolalao näitusega. Seostub ju Tartu noorema seltskonna (Evelyn Mürsepp, Kaarel Vulla, Priit Pajos) väljatulemine just transpopi seltskonna areenile toomise ja väljakujunemisega. Ega see iseenesest näitust halvemaks tee, viitab ainult eesti kunstimaailma *mainstreami* omapärale varem või hiljem alla neelata kõik vähegi alternatiivne ja radikaalne, sest millestki peab ju tootuma, st. uuenema. Siit ka meie kunstimaastiku suhteline, eelkõige meie väiksusest tingitud ühetasasuse tendents, mida veidi huvitavamaks ilmestavad ehk ainult isiklik võimuvõitlus ning intriigitsemine. Nii väikesel kunstimaastikul on tõepoolest väga raske autonoomseid üksusi moodustada, propageerida, läbi lüüa ja sealjuures veel oma sõltumatust säilitada. Ehk on Sobolevi kureeritud seltskonnal selleks praegu kõige suurem võimalus tänu sellele, et paljud neist ei kuulu professionaalsesse kunstnikkonda, st. ei oma(nda) ametlikku kunstialast haridust. Enamasti elavad nad Tallinnast väljaspool ning nii ei piirdu ka selle seltskonna tegutsemis-maa kaugeltki ainult pealinnaga. Nende kunstnike osalus nn. kommentssfääris on omaette teema, mida on enesemüümiseks ehk vara klassifitseerida. (vt. Heie Treier, “Is Art Everywhere?”, EE 7. VIII). Seda huvitavam on aga tõsiasi, et nad julgevad vastupidi nõ. tõsisele kunstile oma mainet “määrada” avalike etteastetega mittekunstisfääris. Kas pole lõppude lõpuks ükskõik, milline kanal valida, kui selle kaudu saab edastada oma sõnumit? Mille poolest on Barclay kehamaalingute üritusel oma kunsti ning eluvaateid propageerivad Kiwa, Laamann ja Zoova halvemad näiteks Jaan Elkenist, kelle flirt noortepärase grafiti ja võõrandumisest läbiim-bunud linnakeskkonna ning seega automaatselt ka vastava eluhoiakuga on olnud tema viimaste aastate edu üks pante? Millegipärast jääb aga tema maalinäitusel eksponeeritud tööd “Eat, Sleep & Crap” vaadates hinge kriipima, et töö autor on seesama Elken, kes on tellinud Harry Liivrannalt näituse kontseptsiooni. Oluline erinevus seisneb selles, et noored ja vihased võivad isegi reklaamis väljendada seda, mis on nende põlvkonna pärusmaa, nägemus ja sõnum; ju siis kuuluvad nende maailma ka teised võimalused peale kunstiilma ülevates piirides rähklemise ja endale seal boheemlase maine kättevõitlemise. Seda loomulikult ühe tingimusega: seni, kuni nad teiste raha eest oma lugu lasevad. Miks ka

mitte? Ja lõppude lõpuks, miks peakski vaataja eeldama, et uued ideed saavad kasvada ainult ideaalide taimelaval? Siinkohal sobikski rääkida meestest.

Mees kolme M-na

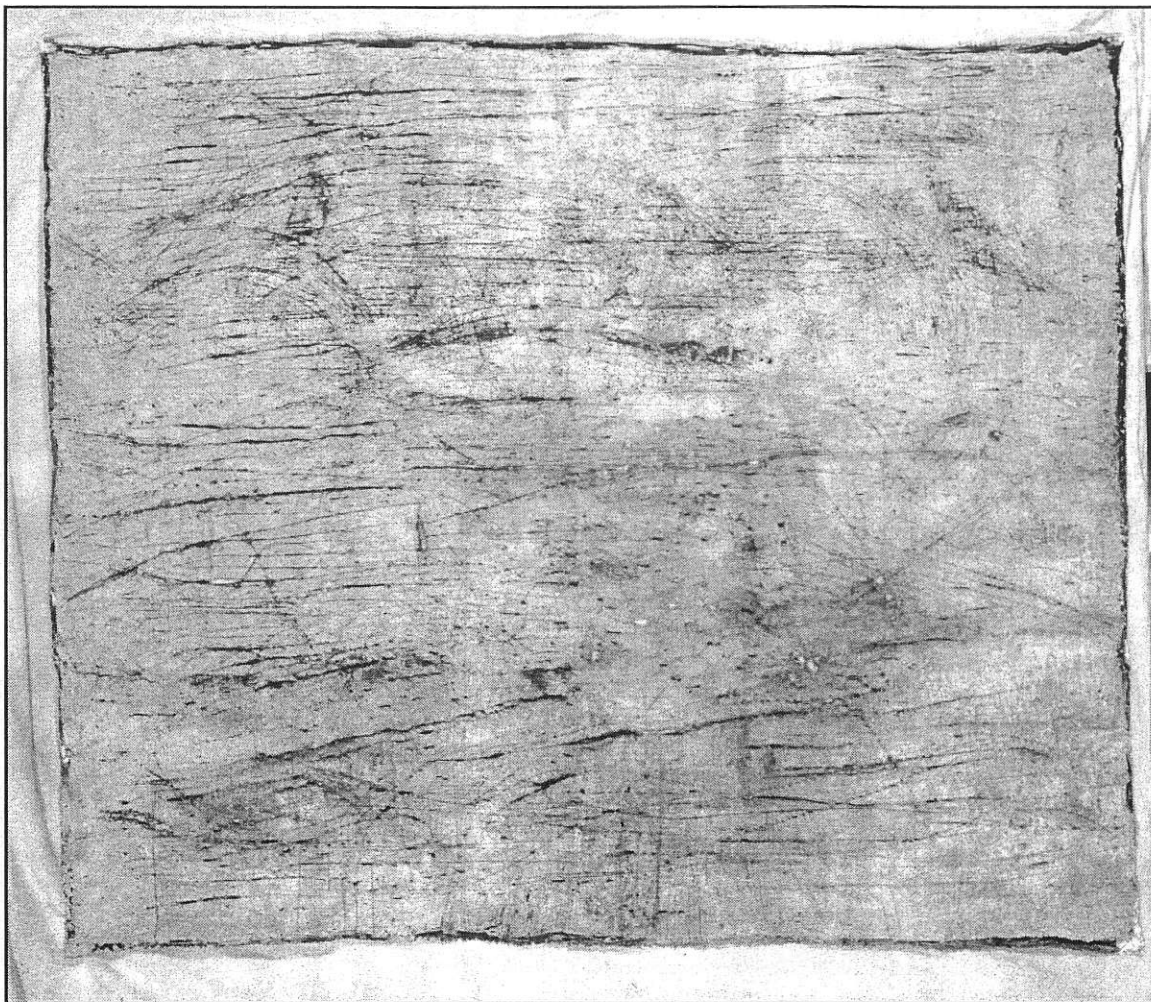
Ükskõik kui palju mulle ei meeldi Tiina Tammetalu mõte, et kunstnikel peaks olema võimalus ka verbaalselt oma maalilist lobisemist toetada, ei saa pidada väljapanekut “Räägime meestest” õnnestunuks. Vaid paari-kolme töö puhul tundus kindel, et autoril on tõepoolest antud teemal midagi öelda: radikaalselt otsekohene Mare Tralla “Lõhestatud türaga mees”, Irene Roosi lapsemeelne nägemus ahistatud meestest kolme M-na (“Masin”, “Marginaal” ja “Macho”) ja Mari Roosvaldi analüütiline abstraktsioon mehest meediakangelasena. Meestele näib enesepeegeldus olevat eriti keeruline protsess ning ega nad eriti meestest rääkida ei julge, kuigi isenesest on selline teemaasetus väljakutse just meestele. Naistele tagab antud juhul edumaa just see, et nad on harjunud ja õppinud iseennast meestega seoses ja nende kaudu nägema. Isegi Roosi meesõiguslik nõue, et mehed tuleb vabastada neile ettekirjutatud stereotüüpide lõksust, taandub naisidentiteedi probleemaatikale: ikka püüavad naised mehi aidata ja päästa, kuigi vaevalt, et suur osa viimastest sooviks, et mingi naine nende enese- ja maailmakujutelmased segi pöörata hakkaks. See, et omal ajal Toomas Volkmani, Raivo Kelomehe ja Peeter Lauritsa osalemine “EST. FEMil” laineid löi, pole siiani ometigi ärgitanud eesti meeskunstnike tegelema enesepeegelduse ja mehe subjektiivsusega.

Veel kord maalist

Maalikunsti surmast on üle saadud, maal on edukas nii näitusesaalis, maanteel kui kehakattena, kontoriruumidest rääkimata, kuid maali ülevaatenäitused kõiguvad ikka veel elu ja surma piiril. Ei suutnud ka selleaastane ponnistus maalinäitust ülevaatenäitustelt päritud seinast seinale kriteeriumist päästa ning alajaotuste ja kontseptsioonide lisamine tegi vähemalt sellisel kujul kogu näituseterviku veelgi ebaühtlasemaks. See ei tähenda, et poleks olnud häid maale või huvitavaid tendentsi, seda eriti noorte maalikunstnike seas, vastupidi: nii temaatilises (ühiskondlikest oludest ammutavad, pseudo- või tõsireligioossed, või indiviidi eksistentsi peegeldavad suundumused) kui ka vormilises plaanis, mis on eelistatavalt figuratiivne, ekspressiivne, naivisim ja *art bruti* tendentsiga, tõestab maalikunst edukalt, et ta suudab rääkida iseenda vahendite kaudu. Seega ka ilma vajaduseta pilti pörandale paigutada või ruumiobjektiks muuta. Ilma vajaduseta ümbritseda seda suure näituse oreooli ja promoga. Kuid siin oleme me tagasi ideaalide juures. Ideaalid aga...

KATRIN KIVIMAA

Viledaks kulunud maalist

URMO RAUS

Urmo Rausi viimasel isiknäitusel Eestis Vaala galeriis olid väljas kolm akrüüli lõuendil, kolm monotüüpiat ja viis kuivnõela orgaanilisel klaasil. Ecole Nationale des Beaux Arts de Paris' diplomit, millest ajakirjandus näituse puhul kõnelda armastas, ei eksponeeritud. Raus on jätnud maalide tõlgendajale vabaduse ja mitte ühtegi suunist.

Oleme jõudnud olukorda, "kus väiksemgi kunstniku žest vabastab terve laviini tähendusi". Tsiteeritud Johannes Saare kunagine viide Jaan Toomiku tööde mõjuvuse ühele peamisele põhjusele meenus mulle Urmo Rausi maale vaadates. Seos pole juhuslik: nii Toomiku kui Rausi kunst sünnib nappide žestide tulemusel. Nende töödel on müüdistruktuur, mis varjab kiivalt oma kultuurilist konstrueeritust. Avastan end mõnikord omistamas sellisele kunstile looduslikku päritolu. Ühtlasi võib mõlema teoseid iseloomustada vaikuse kunstina. Meedia erotiseeritud katkematu märkidevoo tühistamisest saab Rausil maalide loomise motivatsioon. Hetk vaikust on nagu sulud, milles saab eksinud mõtted lõpuni mõelda. Maalide suveräänsus muutub ühiskonna ühtlaselt vaatamängulises saginas intensiivseks kogemuseks. Toomik ja Raus istuvad seega edasi semiootilisel jäljastreigil. Energiat ei tohi lobisemisele raisata. Toomikuga võrreldes hoiab Raus oma eneseväljenduslike žestide varu veelgi rangemalt kari all. Rausi hoiab omakorda kari all maalikunst.

"Millena väljendub pükste olemus (kui neil midagi sellist üldse on)? Kindlasti mitte pressitud ja viikis objektina, mida kohtame kaubamaja riulil; pigem riidekuhilana põrandal, mis poisi käega sinna hooletult, laisalt, pikemalt mõtlemata lahtiriitumisel visatud. Esemel olemusel on mõneti tegu selle hävimisega: mitte vältimatult sellega, mis jääb järele, kui see on kasutatud, vaid sellega, mis visatakse tarbetuna minema. Samuti on asjalood TW kritseldatuga." Sellise võrdluse abil kirjeldas Roland Barthes kritseldusi Cy Twombly maalidel. Kordan ja kohandan Barthes'i väidet, seistes peaaegu kakskümmend aastat hiljem Urmo Rausi maalide ees: "Maalikunsti olemusel on mõneti tegu selle hävimisega". Nendel lõuenditel on näha maaliajaloo varjatuseks jäänud sundmõtteid – lõuendit nulgiva käe jälgi.

Kui mõni luuletus on loobunud tegelemast kõige tavakohaselt luule juurde kuuluvaga – kujundite, kõnekõla ja

sõnadega –, siis klammerdub ta enne tühistumist veel sellesse, mida võiks nimetada füüsilise kohalolu kinnisideeks. Ka Urmo Rausi tööd ei kõnele ega kujuta. Nagu luuletus paberist, hoiab Rausi maal kinni lõuendist, pinnast, kuhu tavad aitavad püsima jääda.

Tööde tasane kohalolu viitab nende valmimisele. Protsess teadvustub ja tähtsustub, aga jääb pisiasjades, kaaderkaadriit vaatajale kättesaamatuks – tegevus jääb maalide varju. Erinevalt abstraktse ekspressionismi loomeloogikast jääb teose varju ka kunstnik ise. Raus nimelt ei pühitse žeste, mis kuulutaksid looja kohalolu kordumatust. Oma kosmilist vabadust loodava suhtes. Ta puhastab pika tööprotsessi jooksul alusmaterjalidest välja maali traagilise põhitooni. Pinge kasvades, lõpptulemuseni intensiivistudes on kunstnik temas juba tegevusväljalt lahkunud.

Aufhebung Rausi muusika leitmotiivina

Eesti maalis meenub varasemast Rausi vastena Sven Saagi Supilinna uste seeria. Iga neist maalija kätega hingedelt võetud udest võib iseloomustada hõllandusliku eksleva helikatkega, nukraga, nagu ikka on vanad asjad ja isiklikele esemetele sadestunud mälestusiine paatina. Helifoon oleks ka Rausi maalide kujustamiseks vajalik, sest melanhooliat ei saa meile sõna-sõnalt vastama sundida. Värviskaalalt on Raus Saagist tunduvalt kargem. Ta loob oma maalide meeleolu hõreda ja külma koloriidi, sajuhalli ja lumesinise ning neile lähedal seisvate värvivarjundite abil. Need maalid haakuvad Wim Mertensi ...ei!, hoopis varase Steve Reichi muusikaga. Aga eks see ole igauhel isemoodi.

On raske kujutleda enam ruunatud võrdlust kui sünesteetilise paralleel koloriidi tonaalsuse ja muusikalise kõlapildi vahel – ei suutnud aga leida värskeimat väljendusviisi iseloomustamiseks Rausi maalide isolemist. Pingutusel teksti ühteaegu kasvava omapära ja adekvaatsuse suunas aga polegi nendest kirjutamisel mõtet. Selleks on Rausi loomus liig traditsioonitruu.

Hoopis olulisem on mainida, et Rausi muusika juhtmotiiv viib ta Saagist kaugele – hõllanduslik, isikliku mõttemega nukrus (Wim Mertens) on Rausi töödes alles vaid kui kõige isiklik-sentimentaalne eitus, *Aufhebung* (Steve Reich).

Semioklasm Rausi loomingu

Ei ole aga lubamatu mõelda, et neile abstraktsetele lõuenditele oli algselt maalitud lõustu, sündsusetuid sõnu või mõni kontrollimatu mälestus, mille kunstnik on austustäratava püsivusega võtnud täiesti maha kaapida. Selles leiaks seletuse Rausi maalipindade vaikne järelinge. Võib kujutleda, nagu oleks kujutise või kritselduse rüve illusionistlik petlikkus olnud lõuendi kraapimise vägivaldse loominguakti algõukeks. Agressioon kinnismõttena esineva kujundlikkuse vastu – semioklasm – ilmneb täiuslikuna punktis, milles kunst on viidud oma lõpule nii lähedale, et vaatatajale on võimalik end tunda selle sünniloos osalisena.

Kunstnik ei vaja eelnevalt lõuendile laotatud nurikujundit, et seda hiljem loova hävitusakti käigus minema pühkida. Kui see üldse kuskil ehedalt eksisteerib, siis kunstniku peas, aga seal tõenäoliselt teadvuse ilmteadetest palju sügavamal. Üldine vaen kujundliku, lobiseva visuaalsuse vastu toitub üha vaatamängulisemaks muutuva ühiskonna üksluisusest; miski igatseb minuski aeg-ajalt paastu, mis paistab lubadusena Rausi maalidest.

Kujutlege hetkeks Maalikunsti, justkui oleks see ajaloolises teadlikkuses Urmo Rausi töödesse kehastunud. Ta paistab mulle vana, haigluseni imelik naine, skiso, kes keskpäeviti peegli ees oma põsenaha poore uurib ja sellel aeglaselt paraneva haava servadest uudishimuga üha uuesti kärna maha kisub, justkui saaks selles väsinud, läbikulutatud valus peeglite toel minaühtsusele kinnitust leida. Ja samuti nagu mõnede skisofreenia kaugeleulatuvate juhtude korral, kui isiksuse regressioon on arenenud pöördumatult kaugele, piisab Maalikunstile enamasti iseenese seltskonnast. Temaga ta helgetel hetkedel suheldes avanõbe meile endise staari psühholoogia. Kõigest sellest kirjutatakse aga juba kunsti üldkäsitlustes.

Parafraaseerides Paul Virilio mõttekäiku essees "Vormide algupära", võib üle küsida, et mida on maalikunsti kuldaeg, klassikaline modernism, täpsemalt järele mõeldes omapärasemat ja erilisemat produtseerinud, kui seda on olematuse, äraolemise väljendus. Just seda on ilmselgelt Rausi maalitoodang.

HANNO SOANS

Kaja Kärneri

Julma lobiseva sajandi viimaste röögatuste taustal omandavad nähtused uusi tähendusi ja tõlgendusi. Asjad pööravad end ümber ja muutuvad jälle iseendaks. Tekib kujutelm, et sada aastat armastust võib kaduda ühe hingetõmbega või hooilt uueneda.

Puhta maali ja literatuurse ideekunsti vastasseis on sünteesiponnistusile vaatamata võimendunud nagu sada aastat tagasi, nabiide koondumise ajal ja foviide eelõhtul. Puhast maal on surutud samamoodi kaitseesisesse nagu siis. Iseseisev maalikunst pole aga Eestis kadunud ja selle kestmisel on tõhus osa ka Kaja Kärneril nii maalija kui õpetajana.

Konrad Mäe ateljee võimalus

Tartu Kunstiühingu Studio loomis kümme aastat tagasi imeks nimetades oli Kaja Kärner täpne. Mittejutustav maal oli järjest tõrjutumas seisundis, professionaalne nõudlikkus muutunud teisejärguliseks. 1988. aastal oli vabaakadeemia vormis erastudio tekkimine Tartus tööpoolest ime. Veel tähelepanuväärsem on aga selle ellujäämine tänini. Paljud tollased eufoorilised ettevõtmised kustusid mõne aastaga. Kaja Kärner oli nõus võtma enda päale stuudiotöö põhikustust, järgides kutsumust ka vähimagi materiaalse kompensatsioonita. Tema jaoks olid need kümme aastat ootamatu võimalus anda pooleajale noorele inimesele edasi ennekõike Ado Vabbelt, aga ka teistelt Pallase meestelt – Aleksander Vardiilt, Johannes Võerahansult, Elmar Kitselt, Johannes Saalilt jt. – talletatud. Järjepidevuse võimalus maaliõpetuses. Nüüdseks on kümme aastat õpilast esinenud isiknäitustega, mõned mitmega, ning värvikesksus nende loomingu on ilmne. Neid on jagunud teistesse koolidesse ja muudele aladele, ka Tartu ülikooli maaliosakonda ja Tallinna kunstiuülikooli. Nii nagu mitmed maali-osakonnas käinud on end omakorda täiendanud Konrad Mäe ateljees.

Milline on aga Katrin Moora või Maris Tuulingu, Andres Rõhu või Toomas Tenso, Margus Meinarti või Ramo Tedre, Margus Rumbi või Evelyn Mürsepa, Alo Aarsalu või Allan Gulli, Peeter Krosmani või Karol Ansipi või mõne teise koht eesti kunsti aastate pärast? Mis on säilinud ja kas isikupäraseks küpsenud? Kuidas on suudetud väärastada saadud õpetust? Seda saab adekvaatselt kaaluda ehk kümne-kahekümne aasta pärast – järgmisel sajandil.

Puhta maali võimalus

Kaja Kärneri loomeloos võiks eraldada tinglikult kolme kõrgaega. **1940 – 1949:** okupatsioonideaegne Pallas, Tartu Riikliku Kunstiinstituudi lõpetamine 1948. aastal, õppejõutöö säalsamas, näitustel esinemise algus; **1956 – 1971:** kaaslaste tagasitulek vangilaagrist ja esimese sõjajärgse poolpõrandaaluse kunstnikerühmitise kujunemine Tartus, taastulek näitustele 1958. aastal, Tartu Kunstimuseumi juures tegutsenud kujutava kunsti kaugõppekursuste juhendamise, esimene isiknäitus 1971. aastal; **1988 – 1998:** maalistuudio loomine, teine suurem isiknäitus 1990. aastal.

Instituudist lahtitegemine 1950. aastal ja Kunstnike Liidust väljaheitmine on Kaja Kärneri loomeloo seisukohalt loogilised sündmused. Temast ei saanud temaatiliste kompositsioonide viljelejat ega sotsrealismi juurutajat. Küll tähendas Kunstnike Liidu liikmepileti puudumine ilmajätmist esmaseist töövahenditest – värvist, pintlist, lõuendist. Aga oleks võinud hulleminigi minna – Kaja Kärneri abikaasa, andekas Pallas õpilane Ülo Kärner, oli kadunuks jäänud venelaste vastu võideldes.

kolm võimalust lobiseval sajandil

Kaja Kärner (paremal) (1920 – 1998) Karlova interjööris.

Loogiline vaikimine säilitas kolme riidipuhutuse. Kaja Kärner jättis vahele määratud koloriidi ajajärgu, mis iseloomustas näiteks pallaslaste Elmar Kitse ja Lepo Mikko tollast loomingut, ja millest oleks hiljem olnud raske vabaneeda. Vahe sellest, Kaja Kärneri linnavaated, vaikelud, portreed ja žanristseenid kujunesid 1960. aastail lausa tooniandvaiks eesti kunstis. Ta laskis kõlada poolja veerandtoonidel, ühendades neisse jõudu ja õrnust. Tema rõõmu puhtast maalist võiks võrrelda hilise Pierre Bonnard'i rafineeritud kujutusviisiga.

Terane Voldemar Erm kirjutab 1958. aastal, kui Kaja Kärner pääle üheksa-aastast vaheaega jälle näitusel esines: *Noor K. Kärner äratab huvi oma lakoonilise üldistatud vormistruktuuriga, maitseka koloriidiga linnavaadetes, kuid uuteks edusammudeks on vajalik taotleda käsitluslaadi suuremat vabadust ja mitmekülgust.* Erm otsekui teaks, et need "edusammud" olid realsel kujul juba täiesti olemas, varjul kunstniku ateljees. Ta otsekui õhutaks tegema seda, mida kohalik aeg avalikustada ei lubanud.

1960. aasta rühmitise – Valve Janov, Silvia Jõgever, Kaja Kärner, Lembit Saarts, Ülo Sooster, Lüüdia Vallimäe-Mark, Heldur Viies – poliitiliselt hermetiseeritud, aga seesmiselt ja vaimselt vabas õhustikus sündis ka abstraktnelooming. Eha Ratnik on Kaja Kärneri figuraaletest stseenide puhul rõhutanud hääd rütmisid. Värvilaikude ja toonipindade kindel rütm tekitab konkreetsete interjööri- ja figuuriseadeldiste, aga eriti loetavalt tinglike kompositsioonide tiheda ja maaliliselt kontrastse mõjuvälja. See abstraktnelooming lähtub prantsuse ja Pallase koolist ning on kõrvutatav 1940. aastail Pariisis kujunenud abstraktsel impressionismiga, kui tahta üldse isikust mingi "ismiga" piirata. Meil esindas seda ehk kõige markantsemalt Aleksander Vardi 1950. aastate lõpust, aga ka Ado Vabbe. Kaja Kärneri loomingu tuleb samas välja sürreaalne hoovus, mida kõige ehedamalt esitavad 1960. aastate alguse tušijoonistused.

Hilisemal ajal kulgeb Kaja Kärneri maalilooming peamiselt kaht teineteisele sekundeerivat rada. Ühelt poolt küllas-

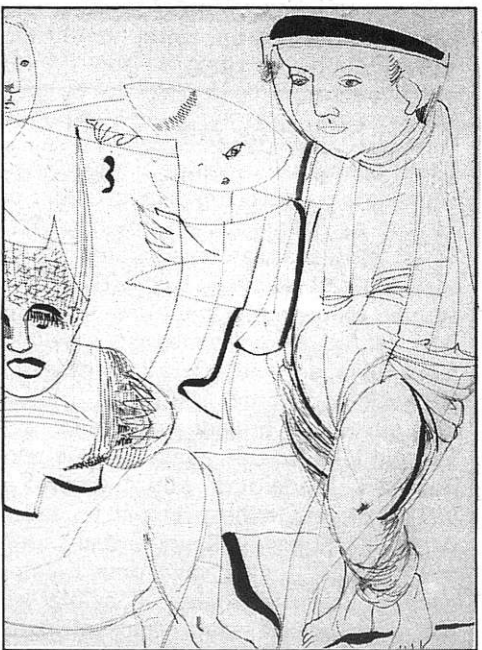
tatud lokaaltoonidega vaikelud, linnavaated, žanristseenid. Teisalt vabama ja nähtavama pintslikirjaga maastikud, eelistatavalt Lõuna-Eesti motiivid. Nende kahe peearaja vahele mahub ekskurss hüperrealistlikku maailma.

Vaikse kunsti võimalus

Kaja Kärneri tegevus võis olla ajaga vastuolus, sest ta ei püüdnud moega võidu joosta. Ta tabas aega teisiti, ettehaaravalt, ja sääljures täie veendumusega. Praegu kindlal orbiidil tiirlevad kõikvõimalikud vähemused jutustavad katkematult elulugusid. Üks väga sümpaatne vähemus on värvinägijate ja -taidurite oma. Põhiliselt vaikiv vähemus, kellele tahaks ka uuel sajandil päkka pidada. Lasta värvidel end kõnetada.

Vaikne kunst on võimalik. Värvitaju pole atrofeerinud ega värviplekk ja -refleksid ammendunud. Loodetavasti tõestavad seda ka Kaja Kärneri õpilased, mida tema looming näitab niikuinii. Loomulikult vajab see looming mahukat ja mitmekülgset näitusevõimalust.

ENN LILLEMETS

Fragment Kaja Kärneri tušijoonistusest 1960. aastate algusest.

Subbi aktimaalijana

Samba galeriis on praegu väljas Olev Subbi värskelooming: aktid ja maastikud.

Tunnen Subbit juba ligi kolmkümmend aastat ja see tõttu on mu jutt väikese nostalgia varjundiga. Õppisin siis alles Tartus, meid viis kokku kunstniku parim modell leedulanna Danute. Dana oli ka mulle lähedane sõbratar, tema järgi on Subbi maalinud suured aktid – "Akt sinises ruumis" (1968), "Lamav akt maastikul" (1968), "Akt kauge järve taustal" (1970), "Akt tugitoolis" (1971). Need on kunstniku kõige sensuaalsemad maalid ja asuvad praegu kõik muuseumides. Need taiesed töid Subbile tunnustuse: 1969. aastal oli tal näitus Tallinna kunstimuuseumis, 1971. aastal edukas väljapanek Moskvas, kus polnud juba viiskümmend aastat aktikunsti eksponeeritud.

Subbi elas ja töötas tol ajal Pika jala tornis. Mu märkmetes on kirjas sellised read: "1971. aasta veebruar. Olime koos Danaga kahel õhtul Subbi juures külas. Ateljee seinal olid "Antonio" ja "Viisikmaal". Ta oli just lõpetanud "Helgi ja Enn Põldroosi portree", molbertil maal Ülle Ullast telkide taustal. Subbi rääkis: "Ma maalin ainult seda, mis on mulle sümpaatne. Maa, maastik meeldivad mulle märksa rohkem kui New Yorgi melu. Kunst peab olema olemuselt terve, ilus. Mulle ei meeldi popkunst, nii võib ju maalida, aga ma ei saa sellest aru. Sellel on mingi haiguse lõhn juures. Ma olen üles kasvanud sajandivahetuse prantsuse maalikooli mõjul; olen sealt võtnud oma arusaamad värviharmoniast."

Maalikunst ei sure

Subbi on sellest ajast muutnud oma maalimislaadi suhteliselt vähe. Nii nagu siis, maalib ta ka nüüd akte, maastikke ja vaikelusid. Vahest vaid formaadid on jäänud väiksemaks ja värv läinud plakatlikumaks. Ent erinevalt 1970ndatest ei ole see maalimislaad praegu enam in. Vähemalt kunstikuraatorite ja -kriitikute tarvis. On räägitud lausa maalikunsti surmast. "Mõnede jaoks olengi ma juba surnud," ütles Subbi mulle näitust üles pannes, "selle väljapanekuga tahan ma tõestada, et ma ikka veel elan ja maalin."

Ent maalikunst ei sure kergelt, tal on veel palju austajaid. Mitte ükski Eesti Sorosi kunstikeskuse näitus ei toonud näitusesaalistesse nii palju publikut kui Jüri Arraku ja Rein Tammiku juubelinäitused, viimase väljapaneku soolalao olid piletisabad. Rahva maitse on märksa arhetüüpsem ning pariisi kooli kunstnike hinnad on just viimasel aastakümnel, kui räägitakse maalikunsti surmast, maailma kunstiturul hoolsalt tõusnud. Maalikunsti ei suuda kõrvale tõrjuda ei installatsioonid, videokunst ega kontseptuaalsed projektid (läänes pole ju punanurkade kogemust, järelikult tuleb ka see läbi elada.), nii nagu ei ole kino, televisioon ja videofilmid teinud olematuks teatrit, ehkki teatri puhul oli see oht suurem. Tollal toimus vaid omaaegse teatripubliku eristumine ja teater muutus elitaarsemaks. Nüüdisaegne maailm muutub vastukaaluks majanduslikule integreerumisele maailmavaateliselt ja maitseliselt üha enam killustunuks. Maalikunsti positsioon küll aheneb, aga see on ka kõik.

Kui impressionistide sisuline manifest

Olev Subbi. Väike lendav rõdu. 1998.

ja maalitehnika ühtsused rida-realt, siis Subbi puhul on sellist ühtsust leida raske. See eristab teda pariisi kooli põhimõtetest ja sellest lähtunud pallaslastest. Subbi filosoofilised põhimõtted pärinevad pigem renessansikunstist (Giorgione, Tizian), millest lähtus ka akademism ja akadeemiline salongikunst – siit Subbi looming teatud sarnasus akadeemilise salongikunstiga.

Renessansskunstnikud ehitasid oma lõuendeil ideaalmaailmu ja seda teeb ka Subbi. Tema maalitud ideaalmaailmad on maalitud täie teadmise ja reaalsusele vastukaaluks, seda erinevalt näiteks Sarapuust, kelle maalitud ideaalmaailmal on ainult emotsionaalne aluspõhi. Kui Sarapuult küsida, miks ta maalib just nii ja mitte teisiti, siis vastab ta, et need nägemused tulevad tal nagu iseenesest.

Siberisse küüditatud mehena, kel tuli kunsti õppimise asemel nooruses töötada metsatööl ja kullakaevandusteski, on Subbil nõukogude tegelikkusega klaarida oma arve, selle kajastamine käis talle vastu. Sellisel juhul on kaks teed: kas tuua saksa ekspressionistide kombel välja selle koledused, mida vene põrandaalused kunstnikud ka tegid, või luua oma isiklik, sellest erinev maailm. Kuna Subbi on oma loomult esteet ja romantik, siis valis ta teise tee.

Aktimaalija Subbi

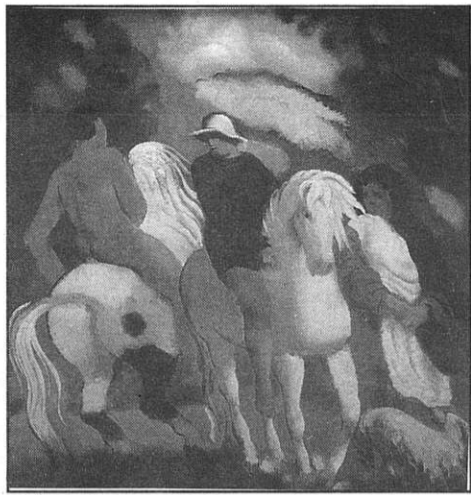
Subbi ideaalmaailma keskmes on naine. Alasti naine. Subbit on mõjutanud kaks Euroopa aktimaal traditsiooni: pariisi kooli ja akadeemilise salongikunsti oma. Pariisi kooli aktilembus tuleneb maalilisest võimalusest, mida alasti naiseihu kunstnikule pakub. Modelli muud väärtused, nagu psühholoogia või sotsiaalne seisund kui literatuursed lisandid pariisi kooli ei huvitanud. Seevastu on akadeemilise salongikunsti huvi aktimodelli vastu laiem, nendes aktides on oma osa nii erootikal kui süzeel.

Subbi aktides on kõige lihalikumad ja erootilisemad Danast maalitud. Hiljem lähevad ta maalid järk-järgult vähem materiaalseks ja ingellikumaks, mida on näha ka Samba väljas olevate aktide puhul.

Subbi kunstist rääkides ei saa mööda minna ka ta aktide taustast. Kõik Subbi kompositsioonid on staatilised, neis oleks aeg nagu peatunud. Ta tegutseb väärtustega, mis asetsevad ajavoolust väljaspool. Subbi on mulle väitnud, et enamiku oma taustu on ta maalinud peast. Usun seda, sest reaalsuses selliseid maastike tõesti ei ole, nagu ei ole ka selliseid Itaalia maastikke, mida me Samba näeme.

Praegu, kus elulähedus on selle kontseptuaalses vormis jälle moes, näivad Subbi maalid väga elukaugete, romantiliste ja pisut salonglikena, kuid Subbi ongi parandamatu romantik.

Sajand ja aastakümme

Eduard Ole. Hobusejutajad. Öli, 1929.

Adamson-Ericu muuseumis tähistati näitusega Eduard Ole 100. sünniaastapäeva. Selle viljaka kunstniku ja komponistliku okupatsioonirežiimi vihkaja loominguline saatus on mitte üksnes unikaalne, vaid ka ülimalt õpetlik.

Pisut vähem kui kolm aastat tagasi Stockholmis meie keskelt lahkunud kunstnikul õnnestus kogeda suuremat osa meie sajandi kunstiprotsessidest. Võiks küsida nii: kui kunstnik ei kujunda oma sajandi palet, nagu seda tegi imetlusväärse sundimatusena Pablo Picasso, milline on ta osaduse võimalus suures kunstiajas? Kuidas kirjeldada seda eesti kunstnike Euroopale järelejätmise ja sealsetes kunstiprotsessides osalemise püüdu, mida on alati õilis- tanud oma väikese ajaloo suureks kujundamise paatos? Võib tajuda kunstnikule antud isiklikku ajalõiku kui ülesannet leida täiuslik kunstivorm ühelegi maise elu tõelise mõistmise hetkele. Ent kunst ei pruugi olla isiksuse täiustamise lugu ega isiklike elamuste kehastus. Keeruline kunstiline emotsioon ei pea olema meenutatud kogemus, vaid väga paljude kogemuste koondumispunkt. Ole juhtum on huvitav, sest ta toetus eriti selgelt tõdemusele, et "kunst ei saa iialgi paremaks, aga selle materjal ei jää ka kunagi samaks" (T. S. Eliot). Mitte alati kõrgele kunstilisele kvaliteedile orienteeritud ajas kohal olemise motiivi märgatakse eriti Ole varase loomingu puhul. Isegi väikesest juubelinäituse väljapanekust selgub, et 1920. – 30. aastate kunstimaastikul teed rajades jõudis Ole mõne aastaga kasvada sentimentaalsest realistist Eesti Kunstnikkude Rühma ideede populariseerijaks, et siis ühineda *art-deco* stiilsuse ja vormilise väljapeetuse ihalusega, sealt aga pöörduda uusrealistlikku hoogsasse portreestiiili (1931-32. a. Simmi, Gailiti, Visnapuu portree). Ole näiliselt kergelt tulnud loomingulisi käänakuid on üritatud siduda uuendusmeelusega. Tegelikult on see üks ja mitte olulisim kunstniku loomingulist tegevust kujundanud jõududest. Ole mitmekihilise kunstnikuisiksuse mõistmise üks võtmetest peitub ta kaheosalises mälestusteraamatus "Suurel maanteel" (Uppsala 1973). Selles raamatus esitleb ta end avatud, edeva, enesekeskse ja klišeoid armastava inimesena, kelle puhul on raske aru saada, mis teda kunstis tõeliselt puudutab. Täiusliku kunstilise vormi ja keerulise tähenduslikkuse taotlemine ei tundu ühelgi loomeetapil kunstniku olulisima probleemina. Kui nii, mõistame me paremini, miks Ole kunstis pole salapära, kirjeldusele allumatut. Me saame paremini aru, miks ta sõjaaegset ängi vahendab romantilis-paatoslike pilviste maastikega või maalib Pariisi kõige tuntumaid motiive väikestes "suveniirlikes" formaatides. Kahtlemata aga paistab meile paremini kätte ka Ole kunstis liikumise kerguse võlu.

Konjunktuuritaju, uudishimu, katsetamislust ja missioonitunne

Ole kahe maailmasõja vahelises loomingu põimusid konjunktuuritaju, uudishimu, katsetamislust ja missioonitunne. Oluline oli ta osa Eesti Kunstnikkude Rühma asutaja, läti kubistidega sidemete sõlmija ja esimeste ühiste näituste korraldajana. Samas, kaitstes moodsa kunsti liikumiste hulgas just vaimusega silma paistnud kubismi, nimetas kunstnik teatava enesekindla peamiseks ülesandeks "olla eelkõige dekoratiivne pinnakaunistus". Ole üksikud, kuid eesti kunsti jaoks olulised kubistlik-konstruktivistlikud pildid "Lapsed", "Laud" ja "Natüürmort kitarriga" (1924-25) tunnistavad, et vormi geometriseerimist mõistis ta just tsiteeritud lausekatke võtmes, maali dekoratiivse mõjuvuse suurendamise võimalusena. Kontseptuaalne kujutatava vormi lõhkumine nõudnuks teooriasse süvenemist ja pühendumist. Ajastu hingust hiilgavalt tajuv Ole omandas mitte Esimese maailmasõja eelse radikaalse kubismi, vaid sõjajärgse, dekoratiivsusse kalduva muganduse, sealhulgas ka purismi vormelid.

Ole varaste piltide vormimängud peegeldasid sõdadevaheliste kümnendite kunsti lihtsustamistungi. Vormi mõõdukale geometriseerimisele elegantsi, mondäänsuse ja ajalooliste stiilistsoonivormide hõngu lisamisega jõudis ka Ole loominguperioodi, mida tänapäeval 1925. aasta Pariisi dekoratiivkunste näitusest inspireerituna nimetatakse *art-decoks*. Juba ta kubistlikes teostes ennustavad värvivarjundite harmooniaga loodud plastilisus ja geomeetrilisele lihtsustamisele allumatud ülipikkade sõrmedega peened käelabad tundliku kontuurjoone kujunemist kunstniku olulisimaks väljendusvahendiks. Kuulsas 1926. – 27. aastate tušijoonistuste sarjas jäädvustas Ole teraselt ja huumorimeelega jõudeelu hetki. Pariisi dekoratiivkunste näitusel endast märku andnud stiilsusetõlgendus sobis Ole kunstnikuloomusega ja andis ta vaheda joonega visandatud figuuridele erilise moeka tähenduslikkuse. Vaieldamatult andekalt jäädvustas kunstnik pannooladsetel piltidel ajastu poosi olla elegantne, mänglev ja muretu. Tööst töösse kordas ta tuttavaid jõudeolekut defineerivaid kujundeid – moodsa kunsti ajaloost tuntud erootilist vastandust, alasti naisfiguuri koos lohakalt istuva ülikonna ja (valge) kaabuga ("Sügise" variandid 1928. ja 1931. aastast). Isegi eesti maalikunsti ühe populaarsema olustikupildi – "Reisijate" ajastuhõngulist stiilsust ei riku Ole tegelaste räige karakteriseerimisega. Ta tähendas tabavalt üles ilmed ega tüüdanud kedagi nägudesse süvenemisega. "Reisijate" teema on pigem sõidusituatsioonile omane ajataju kadumine, kõigile tuttav kulgemise kaasnep uinutav tuimus.

Loomislust eksiilis

1943. aastal üle Soome Rootsi emigreerunud Ole ei kaotanud ka viimase poolsajandi loomingus kübetki varasemast loomislustist. Süvenes rõõm värvist, "hetkes olemine" võttis spontaanse maalimise vormi. Nüüd oli ta vaba mõistma lähedaseks muutunud impressionistlik-fovistlikus laadis maalikunsti ja seda isikupäraselt tõlgendama, ent tema loomingulised kõrg- hetked olid selleks ajaks paraku möödas.

TIINA ABEL

TUNDMATU EESTI KUNST

Vitraažikunstnik Minneapolisest

Kunstnik August Möldri (1914 – 1982) loomingut võis Eestis esmakordselt näha tänavu maikuus Tartu kunstimuuseumis.

Möldri põgenes 1944. aastal Saksamaale, kus sai alguse tema aktiivne kunstihuvi. Eestis oli ta vahetult enne sõda 1938. aastal lõpetanud Tartu ülikooli õigusteaduskonna, kus ta tudeeris tsiviilõigust prof. Ilusa käe all ning kirjutas ka oma magistritöö. Paguluses osutus aga kodumaine juristiharidus elatise teenimiseks. kõlb- matuks. Nüüd avanes tal taas võimalus hakata tegelema noorpõlveaegse kunstiharrastusega. Tema sõjaeelsesse Tartu sõpruskonda kuulusid juba kooliajast tut- tavad noored kunstioõppurid Elmar Kits ja Endel Kõks. Saksamaal kohtus August Mölder Märta Roosmaaga, kelle õhutusel hakkas taas maalima ning esines seal ka Augsburgi sõjapõgenike laagri näitustel. Ta külastas tihti ka lähedal asuva Müncheni suurepäraseid kunstikogusid.

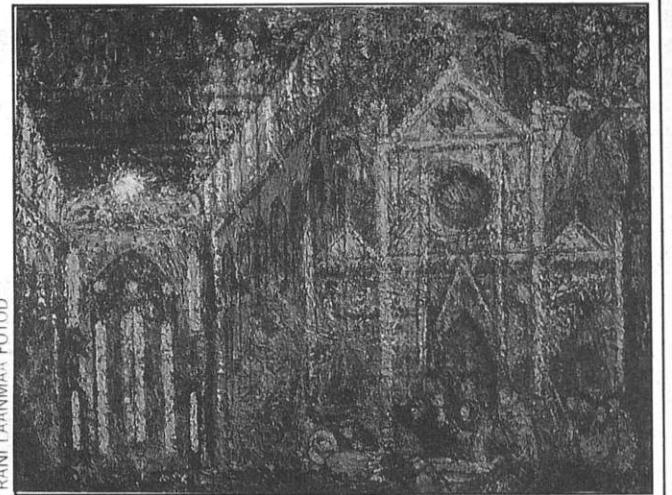
1949. aastal emigreeris Mölder Austraaliasse, kus kuulus Sydneys tegut- senud Baltimaade kunstnike rühmitusse The Six Directions, mille liikmeteks olid kaks lätlast (U. Abolins, D. Krivs), kaks leedulast (J. Miksevicius, H. Salkauskas) ja kaks eestlast (E. Aavik, A. Mölder). Rühmitus koondas oma loomingulised taotlused üldnimetuse "loovus, loomingu- gulus" alla. Neid ühendas ühesugune ajaline ja kultuuriline tagapõhi, mis mõju- tas tugevalt nende kunstnikumina kujune- mist. Samas ammutasid nad ainet ka pidevalt muutuvast ajast ja intuiitsetest impulssidest.

Kristus kutsus apostleid. Akrüül, lõuend, 1966.

Klaasi briljantne puhtus

1958. aastal asus Mölder elama USAsse Minnesota osariiki Minneapolisse. Seal hakkas ta Eestist pärit kunstniku Ernõ Kochi eestvedamisel kujundama värvili- sest klaasist aknaid. Valmisid mitmed suured tööd: kokku on tema kavandite järgi tehtud aknaid seitsmele jumalako- jale, lisaks veel erafirmadele ja pankadele. Mölder kirjutas: "Mulle meeldib klaasi briljantne kristalne puhtus. Iga tükk töös on kunstniku käe poolt hoolikalt töödeldud. Lõpptulemus on justkui prisma, millest läbipaistev valgus paneb klaasi justkui kauni juveeli sädele- ma." Mölder töötas välja oma meetodi akende valmistamiseks: klaasimaterjal pärines paarisaja aasta vanusest inglise ettevõttest, epoksüüdvaigu siduvaine klaasmosaiigi loomiseks töötas ta välja

St. Croce katedraal Firenzes. Akrüül, lõuend, 1961.

aga koostöös keemialaboratooriumi tead- lastega. Selleks, et klaasitükid peegeldak- sid valgust eri varjundites ning intensiiv- suses, murendas ja graveeris ta nende pinda. Seejärel asetas ta klaasitükid puu- raamiga ümbritsetud kavandile ning täitis vahed siduvainega, pärast kivistumist võis raami eemaldada ning töö oligi valmis. Tema meetodiga valmistatud aknad on siiani ajale hästi vastu pannud. 60ndatel külastas ta Euroopa vanimaid vitraažakendega pühakodasid, kuid leidis sealseid aknaid uurides, et klaasile sobib enim üldistav laad, kuna peened detailid ja varjundid ei pääse mõjule. Oma töis kasutas Mölder tihti jõulisi sümbolistlikke ja abstraktseid kujundeid.

Üle 20 aasta töötas ta Minneapolises luterlikus Augsburgi kolledžis resident- kunstniku ja kunstioõpetajana. Ta on ise kirjutanud: "Kunstniku elu on küllaltki raske, kuid võibolla on see just see elu, mida sa tunnend, et oled kutsutud elama." Ta oli õnnelik, et saatus sundis teda vahetama juristi elukutse kunstnikuametile vastu.

Uue Testamendi abstraktne sõnum

Möldri loomingu huvitavam osa ongi reli- gioosse temaatikaga kompositsioonid ning muljed reisidel nähtud ajaloolistest Euroopa katedraalidest, mille taustale paigutab ta tihti stseene pühakirjast. Piiblliloost köitis kunstnikku Uus Testament, mille sõnumi ta ise leidis ole- vat abstraktsema ning oma kunst- nikuisiksule kohasema. Tema maalid on ekspressiivsed, figuurikäsitus lihtsus- tatud, tundepeaost süvendab veelgi pas- toosne värvikasutus, kus erinevad kihid üksteise alt läbi kumavad. Analoogset, justkui seesmiselt hõõguvat maali- tehnikat on Eestis kasutanud Ellinor Aiki. Valgusevood tema töis toovad esile olulisemad tegelased ning süvendavad dramaatilisi emotsioone. Eesti kunst- nikest on senini religioossete töödega pälvinud tähelepanu Rootsis paguluses elanud Herman Talvik, kelle loomingus on olulisim religioossete läbielamuste suges- tiivne kujutamise. August Möldri praegune ekspositsioon Tartu Kunsti- muuseumis on huvitav täiendus eesti kunstis nii harva esinevale usulisele temaatikale.

Kunstnik on viljelnud ka mitmeid graafikatehnikaid, neist sobivaim on talle monotüüpia, milles on värskest ja vahetust ning õlimaalidel nähtud pas- tooset värvimängu. Möldri paljude tööde aines pärineb reisidelt, oma impres- sioone väljendas ta enamasti kiires ja vahetus akvarellis. Teda köitis ka muusika ning eriti ballett, kus sai liikumise siduda abstraktse helimaailmaga.

Näitusel eksponeeritud õlimaaliid ja graafilised lehed annetas muuseumile kunstniku Ameerikas elav lesk Susan Mölder.

TIIU HAGEL

Rolling Stones – Bridges to Tallinn

24. oktoober 1936 – sündis **Bill Parks** (hiljem **Bill Wyman**)

2. juuni 1941 – sündis **Charlie Watts**

28. veebruar – 1942 sündis **Lewis Brian Jones**

26. juuli 1943 – sündis **Michael Philip Jagger**

Siit sai tegelikult kõik alguse.

Ajalugu elab ja mitte ainult inimeste meeltes, vaid mõnikord ka meie ees – 8. augustil esines Tallinna lauluväljakul maailmakuulus briti rockilegend The Rolling Stones, popmuusika elav ajalugu, kuuekümnendate noortepõlvkonna ellusuhtumise üks radikaalsemaid kujundajaid. Oma muusikaga loomulikult, kuid mitte ainult – pikajuukseliste hipide mäsumeelse osa, motoriseeritud "põrgu-inglid" ja noored pahempoolitsevad anarhistid – nemad nägid Rolling Stonesis tollal ka oma eluhoiaku sümboolit ning seda suuresti tänu ansambli karismaatilisele liidrile Mick Jaggerile. Uimastid, sekeldused politseiga ja skandaalid – pressis võimendatuna tegi see rollingutest vaat et moodsa anarhismi lipulaeva.

Sel kõigel poleks mingit tähtsust, kui Rolling Stones poleks pannud alust uuele stiilile popmuusikas, mida nimetatakse *London rhythm and blues* ning mis sisuliselt on briti vaste ameerika rock'n'rollile. *Mersey beat* (The Beatles) ning *London rhythm and blues* (The Rolling Stones) olid need raskerelvad, millega briti rock alustas kuuekümnendatel terve muusikamaailma vallutamist. Invasioon oli nii totaalne, et jõudis koguni tollase N. Liidu raudse eesriide taha, sinna, kus külma sõja päevil isegi Ameerika luurelennuk U2 alla tulistati. Praegu on see kõik ajalugu.

Show visuaalselt

1961 – **Mike Jagger** võttis endale nimekuju **Mick Jagger**, detsembris ühines **Brian Jones** **Mick Jaggeri** ja **Keith Richardsiga**, et teha koos bändi.

Kontsert algas peaaegu minutilise täpsusega, kui alustas rollingute soojendus-bänd, poprocki mängiv Big Country Šotimaalt. Lauluväljakuga on Big Countryl eriline suhe, olid nad ju siin mängimas esimesel "Rocksummeril" kümme aastat tagasi, olles ühtlasi esimeste lääne bändide seas, kes tollal Eestimaale üldse pääsesid.

1962 – 11. juulil ilmus ajakirjas *Jazz News* esmakordselt *Rolling Stonesi* nimi, detsembris ühines ansambliga bassimängija **Bill Wyman**.

Kui kontsert alustas Rolling Stones, muutus muidugi kõik – nii helirežiini (mis Big Countryl oli küllaltki küsitav), valgus kui lava. Pole mõtet siinkohal hakata üksikasjaliselt kirjeldama grandioosse lavakompleksi suurejoonelisust. See mõjus küll gigantselt, kuid sealjuures mitte ülepausutatult-eklektiliselt. Ei tekkinud seda muljetki, et kogu see hiiglaslikkus peaks vaatajat kuidagi rõhuma. Laiahaardeline oli see ometi sõna otseses mõttes, sest lava kitsad pikendus-podiumid ulatusid ühest lauluväljaku äärest teiseni.

Tohutul vaateareenil toimuv oli kogu aeg jälgitav ka Euroopa suurimal videoekraanil. Sealjuures oli videorežiini väga täpselt läbi mõeldud, iga plaanivahetus jälgis muusikat ning kaamerate võttenurkade vaheldumine võimendas helipildi mõju omasoodu. Valgusrežiini oli samuti muusikalisi aktsente markerivalit täpne ning toetas suuremalt jaolt lavaarhitektuuri värvidemängu. Kogu lavaline kompleks oli stiliseeritud idamaisesse antiiki – seda muljet toonitasid kõigepealt kaks kolossaalset sammast nagu kaks Paabeli torni, mis hoidsid mitmekordse maja kõrgusel üleval massiivset kõlaritesüsteemi ning purksid hiljem taevasse ka tuleleeki.

Show muusikaliselt

1964 – aprillis tuli välja ansambli esikplaat "The Rolling Stones".

1965 – augustis ilmus singlil "Satisfaction", mis sai maailma rockmuusikas kohe kultushümniks.

Esimese loona kõlaski lauluväljakul "Satisfaction", mille idee olevat Keith Richardsil tulnud keset ööd ühes Florida motellis. Igaks juhaks mängis ta selle

kassetile ning läks uuesti magama. Hommikul ärgates olevat lugu juba meelest läinud – hea oli, et Richards usaldas makilinti, mitte oma mälu. Praegu kõlas "Satisfaction" lauluväljakul sama mäsumeelselt ja uljalt kui 33 aasta eest ning järgnevat kontserti kuulates-vaadates võis hakata tahtmatult võrdlema rollingute hilisemaid lugusid varasematega, viimase plaadi "Bridges to Babylon" (1997) materjali eelnenud, juba ajalooks saanud produktsiooniga.

Selleks oli ka hea võimalus, sest Babyloni-tuuri kavas oli viimase plaadi muusika kõrval enam-vähem sama palju ka rollingute kullafondilugusid. "Bridges to Babylon" tundub olevat siiski pisut eklektiline album selles mõttes, et ajaproovile vastu pidanud r&b-liini kõrvale on tekkinud veidi harjumatu stiilielemente, näiteks muretu reggae "You Don't Have to Mean It", samuti tehnolikkumõtlemit. Publik aga võttis Rolling Stonesi uuenenud hitte vastu ilmse äratundmisrõõmuga – nii ümiseti laulu "Anybody" siin-seal isegi kaasa.

Huvitav oli, et "Bridges to Babyloni" plaadina kuulates stiilikirevus ei häiri, kontserdil aga, mis publikut üles küttes peaks arenema pidevalt tõusvas joones, siin muutus see joon pikapeale pisut "vonklevaks". See oli ka ainus kord, kus võis tajuda mingit publiku väsimist.

Kuid enne, kui see tunne valdavaks sai muutuda, juhtus midagi. Lava mattus pimedusse, süttisid sinakad tuled ning Lauluväljak mattus kosmilistesse helidesse. Näis, et kohe-kohe sõidab terve laulukaar mere poole minema nagu hiiglaslik kilpkonn. Selle asemel sõitis lavasisemusest aeglaselt välja hoopis kuuekümnemeetrine sild, mida mööda ansambel siirdus publiku keskel olevale väikesele lavale. Sellises "klubiõhkkonnas" kõlaski ainult rollingute kuuekümnendate lood, nagu Mick Jagger ka eelnevalt hoiatas. Eks ta õige ole ka, näiteks hooletu maneeriga "Like a Rolling Stone" ongi tegelikult üks lahe klubilugu. Just väikesel "rahvalaval", fännide käelatukses mängides tuli kõige paremini esile rollingutele iseloomulik mängumaneer – hooletult lennukas ning elegantsest lohakusest hoolimata rütmiliselt siiski täpne esitus polnud aja jooksul põrmugi

muutunud. Tõsi ta on, et kontserdil juhtus ka paar sellist momenti, kus üks kitarristidest (kord Ron Wood, kord Keith Richards) läksid sedavõrd hoogu, et ei tulnud ansambli nõ. skeemivahetusega õigel ajal kaasa. Sellest polnud aga midagi, sama hooletu elegantsiga, sigaret suunurgas, sulati kohe jälle ansambli-tervikusse. Sellised asjad tegelikult ilmes-tavad live'i, eksimine on ju inimlik.

Ansambli kõlapilti rikastasid väga oluliselt must lauljatar Lisa Fischer ning puhkpillide grupp, Wayne Shorter kujundas ju plaadil "Bridges to Babylon" saksofonipartiid. Lisa Fischer oli aktiivselt kaastegev ka visuaalses lavashows, muutudes näiteks laulus "Honky Tonk Women" pilkupüüdva seks-maskotiks.

Oli omamoodi sümboolnegi, et viimase loona kõlas üle kahe tunni kestnud kontserdil ilutulestikuplahvatuste ning lauluväljaku kohale pursakavate sädelevate helveste kiirgavas sajus "Brown Sugar", lugu, mis jõudis maailma edetabelite tippu. 1971. aastal. "Satisfaction" ja "Brown Sugar", kontserdi algus ja lõpp – kullast oled sa võetud ju kullaks pead sa saama, sest oma kullafondi lugudega Rolling Stones Tallinnas nii alustas kui lõpetas.

Show maksimaalselt?

1969 – 8. juunil teatab ansambli oma lahkumisest kitarrist **Brian Jones**, tema asemele kutsutakse **Mick Taylor**. 3. juulil leitakse **Jones** oma kodubasseinist surnuna, diagnoosiks narkootikumide üledoseerimine.

1971 – 23. aprillil ilmub plaat "Sticky Fingers", mille tekstiõmblukuga ümbrise idee ja teostus pärinevad **Andy Warholilt**.

Kui summeerida Rolling Stonesi Tallinna-kontserdi muljeid, siis peab nii või teisiti tõdema, et tervikuna oli see meie muusikaelus midagi enneolematut. Küsimus pole niivõrd suurejoonelisest lavaarhitektuuris, ei efektses videorežiinis ega ka silmipimestavas tulevärgis – iseenesest on see kõik ju väline. Pigem on küsimus nähtu-kuuldu orgaanilisuses ning elava muusikaaloo viitaalsuses ja elujõus. Rolling Stonesi võib kuulata teatud nostalgiasuhtega (publik üle neljakümne), aga ka briti rock'n'rolli praegugi eheda ja värskelt ilminguna (kuulajad alla kolmekümne). Ajad ju muutuvad: **Brian Jones** on ammu surnud, **Mick Taylor** ka ansamblist läinud, **Bill Wymani** asemel mängib nüüd bassi **Daryl Jones**, kuid Rolling Stones kui ansambel on põhiolmuselt jäänud ikka samaks. Kui kauaks veel? Ajad ju muutuvad...

IGOR GARŠNEK

Kerge hukka mõista, raske mõista

"Elektra" Pärnu Ooperis

Richard Strauss ooperit "Elektra" kommenteerib Pärnu Ooperi intendant **Andrus Kallastu** kavalehel ühe lausega: "Kättemaks tapab igal ajastul kõik elava." Kahjuks ei selgu kavalehelt, et ooper on kirjutatud **Hugo von Hofmannsthal** tragöödia alusel. Ehk polegi see nii üldteada fakt, seda enam, et ooperit pole Eestimaal varem lavastatud. Üldse on **Richard Strauss** ooperid, ühed märgitavamad XX sajandi, meie lavadel liiga harvad külalised; aastaid tagasi sai küll Estonia hakkama "Roosikavaleri" ja "Salomega".

See, et **R. Strauss** pole Eestimaal mitu põlvkonda üldse näinud, oli kindlasti üks põhjusi, miks "Elektra" juulikuul kolmel päeval Pärnu Vanalinna õuel mängiti. Pärnu Ooper, alternatiivne juba oma olemuselt, teeb põhimõtteliselt õigesti, tuues publiku ette midagi sellist, mida riiklikud ja repertuaariteatrid ei mängi.

Siiski oli **Richard Strauss** Pärnu Ooperile liiga suur tükk ja seda mitmel põhjusel. Et Eestis on dramaatilistest häälestest nappus, on juba vähemalt aastakümne kurb tõde. Aga meil ei puudu mitte üksi **R. Strauss**, vaid ka **Wagneri** traditsioon. Seegi on kurb tõsiasi, mis puudutab paraku peale lauljate kõiki, kes muusikalise küljega kokku puutuvad. Kuigi, lauljate auks peab ütleva, et partiid olid korralikult selgeks õpitud (repetiitoritöö oli teinud **Helin Kapten**).

Kuid kõik see on pool häda. Kusagilt peab ju alustama ja miks siis mitte tasapisi edendada ka Strauss-kultuuri. Pealegi oli etendustel palju rahvast – nähtud viimane, 20. juuli etendus oli lausa puupüsti täis –, seega on nõudmine vabaõhuooperi ja ehk ka **R. Strauss** järele kindlalt olemas. Ilmsed hädad hakkasid pihta hullumeelselt suurest eelarvest, mida "täismäng" oleks nõudnud ja kompromiss, mille tagajärjel mängiti "Elektra" orkestrita, klaveri saatel, tundus esialgu uskumatuna. Ometi just nii läks. Ja läks isegi mitte klaveri, vaid kahtlaselt häälesoleva pianino saatel! (Orkestri "rollis" oli **Ville Enckelmann**). See, et Strauss ooperites mängib orkester vähemalt sama olulist osa kui solistid, võinuks tegijatel siiski meeles mõlkuda!

Niisiis mängiti see ülddramaatiline ja verine kolme näite – **Eda Zahharov** (Klytaimnestra), **Aita Kriik** (Elektra), **Pille Lill** (Chrysothemis) – tragöödia maha pelgalt klaveri saatel. Dirigent **Andrus Kallastu** juhatus asvalt kogu ooperi maha, lavastaja **Rein Laos** andis eelisõiguse muusikale, kunstnik **Ivar Reimanni** kujunduses mängisid eelkõige koolimaja müürid ja "lavalt lahkumine" selle sisemusse (kostüümid olid ootamatult koledad). Tähtsamates meesosades sekundeerisid kirest haaratud naistele **Jaan Willem Sibul**, **Mart Madiste** ja **Kristjan Mõisnik**.

Pärnu on kujunenud viimastel aastatel ka muusikaelu suvepealinnaks, kuhu suvisel üritusi (ja festivale) lausa kuhjub. Ooperil (ja ooperifestivalil) on selles kindlasti oma koht, seda enam, et ka Pärnu Linnaorkester on viimasel ajal tõusulainetel ja et Pärnu Endla on teater, mis suvehooajal töö. Ehk jääks tulevikus soovida enam koostööd nii nende kolme, Pärnu Ooperi – Linnaorkestri – Endla vahel kui ka teiste suveüritustega. Kindlasti kergendaks see ooperitegemise (aga ooper on kallid žanr!) rahastamist.

Ja veel. Kerge on hukka mõista. Arvestades suurt tööd ning sellega kaasnenud entusiasmi, ei saa seda kuidagi teha. Paraku on raske mõista ühtainsat "detaili": **Richard Strauss** miinus orkester = klaver.

MARE PÖLDMÄE

Üks Eesti helimaastik

EXPO '98 Eesti oma interaktiivsest paviljonist on ajakirjanduses korduvalt juttu olnud. Täiendagu see artikkel varemilmunud ühe eluala, muusika, koha pealt. Nimelt esindab maailmanäitusel Eestit peale paviljoni külastajatele reageerivate silmaga nähtavate kujundite (pean silmas interaktiivset Eesti kaarti, millel kõndides saab mõjutada ekraanidele ilmutat videotmaterjali) Eesti ekspositsiooni installeeritud sama ebatavalisel moel struktureeritud kõrvaga kuuldav maailm. Paviljoni muusika telliti Tõnu Kõrvitsalt ja Lepo Sumeralt. Ka 17. ja 18. augustil, Tallinna ja Eesti päeval esindab meid eelkõige muusika: Kiigelaulukuuik, Ultima Thule, Rein Rannap ning Lepo Sumera – Peeter Jalaka multimeediaooper "Olivia meistrikläss". Järgnevas annab viimane selgitusi, millist muusikat kuulevad EXPO Eesti paviljoni külastajad Lissabonis.

Lepo Sumera: See osa muusikast, mille mina olen teinud, kuulub Eesti interaktiivse kaardi juurde. Põrandal asuv Eesti kaart on jagatud ruutudeks. Kui seista ruudu peal, hakkab tööle videoklipp, mis on seotud selle kohaga. Meie idee oli kasutada nii heli kui pilti, minu peale jäi muusika tegemine.

Mõtlesin, et võibolla oleks kõige huvitavam, kui see poleks muusika päris traditsioonilises mõttes – meloodia, harmoonia ja muude tavapäraste väljendusvahenditega –, vaid et kasutaksin pigem selle kohaga seostuvaid helisid: esimene, mis muidugi pähe tuleb, on rahvuspariga seotud lindude-loomade hääled. Ja nii ma miksisin kokku päris huvitavaid helisid, alates linnu- ja loomahäälest setu laulikute, Saaremaa rahvaviiside ja kõige muuni välja. Loetelu tuleks päris pikk, kui hakata lugema, missugused Eesti helid seal Portugalis praegu iga

päev kostavad. Näiteks Narvaga seostusid mul tahes-tahtmata tehase helid ja venekeelsed fraasid. Sellest kõigest on kokku tehtud ikkagi muusika. Nii et kui inimene seisab näiteks kaardil Tallinna peal, siis ta kuuleb kolmekümne-minutilist katkematut helitausta, mis ei kordu ja mis annab pildi Tallinnast selle trammihelide, klaveriimprovisatsioonide, tänavamüra ja kohvikumeluga. Ma kõndisin mikrofoniga mööda linna ringi ja kasutasin ka oma kodu heliparki, mis on päris rikkalik. Tahtsin arhailist, mis Eestiga seotud – rahvalaulu ja torupilli – kokku panna kaasajaga. Need muusikalõigud ei ole lõpetatud palad: üks heli suubub teise, torupill läheb järkjärgult kandleks üle ja see muutub omakorda trammiheliks.

Kokku on 99 erinevat muusikalõiku ja need on ka erineva pikkusega, mis tähendab, et sama hetk ei kordu kunagi,

ehk täpsemalt – helitaust ei ole kunagi täpselt seesama, nagu näiteks tund aega tagasi. Seetõttu on see toimiv helitaust kõige pikem muusika, mida ma elu sees olen kirjutanud – kestab kokku EXPO avamisest kuni EXPO lõpetamiseni.

Interaktiivse Eesti kaardi juures on üheksa valjuhääldajat ja lisaks kümnes valjuhääldaja kogu Eesti peale, nii et kui inimene pole veel kaarti sisenenud, siis kuuleb ta vaikset Eestiga seonduvat heli, mis on kokku pandud Eesti hümnist, Einesaksa lauludest ja paljust muust meil ka tuntust, kaasa arvatud rokkmeloodiad. Kaarti sisenemisel muutub Eesti üldine muusika tema jaoks vaiksemaks, selle kohaga seostuv lokaalne heli aga tugevamaks. Nii et kui astud sammu ettepoole, kuuled ühte heli, kui natukene tahapoole, siis teist. Piltlikult öeldes, saab kõndida setu laulikute Tallinna kõrtsimuusikani – ja tagasiteel pole setu laul enam setu laul, vaid on miski muu Setumaaga seonduv. Ja samal ajal jookseb video nii Tallinnast kui ka Setumaast; muide, see pole sünkronis heliga – nii ongi minu arvates põnevam. Kujutan ette, et see kaart võiks täitsa põnev olla, kus saad ise tüürida, ise tegutseda.

Enne EXPOt polegi seda võimalik olnud siin Tallinnas välja panna. Aga kuuldavasti transporditakse kogu see installatsioon veel mitmetesse

kohtadesse. Tõnu Kõrvits kirjutas muusika, mis on samas saalis, aga eespool. Nii et kui Eestist huvituv külastaja tuleb, kuuleb ta kõigepealt Kõrvitsa tehtud helitausta, mis seostub natuke merehäälega. Ruumis ringi liikudes jõuab inimene tahes-tahtmata Eesti interaktiivse kaardi juurde ja seal hakkavad teised helid mängima. Nii et Lissabonis peaks olema päris põnev helimaastik

Sõidan ise näitusele 17. ja 18. augustiks, kui EXPO-l toimuvad Eesti ja Tallinna päevad. Siis peaks olema seal ka ooperi "Olivia" kaks etendust. Kuna sõit Lissaboni on väga kallis, tuleks seda teha nii odavalt kui võimalik ja nii efektselt, kui saab. Sellest lähtudes lisasime ooperile veel ühe tahu: lindistasime videosse ja stereohelisse orkestri. Nagu von Krahli teatriski, projitseeritakse lava taha Kaspar David Friedrichi maalid, kõrvale aga virtuaalne orkester koos Olari Eltsiga, kes dirigeerib. Samal ajal on laval tegelased (Pirjo Levandi, Guido Kangur, Jüri Peetson), kes selle dirigeerimise järgi tööpoolest reaalses ajas sisse astuvad ja koos orkestriga esinevad. Nii et ooper, mis ennengi kasutas videot, sai veel ühe videokihi juurde – päris põnev minu arvates.

Üles kirjutanud
LIINA FJUK

Haapsalus mängiti viiulit

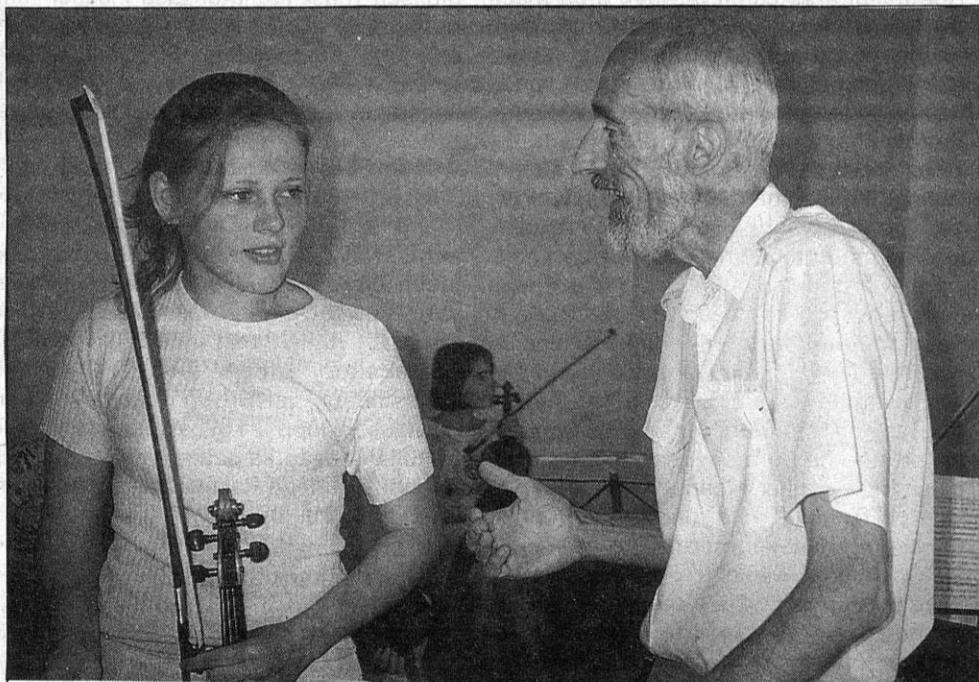
20. – 26. juulini helises päikesesäras Haapsalu kaunist keelpilimuusikast. Üheaegselt toimus kaks traditsioonilist suurt sündmust – suvemuusikafestival "Viiulimängud V" ja IV üleriigiline keelpillimängijate suvekursus.

Muusikafestivali võimas avaakord kõlas iidse Ridala kirikus Haapsalu külje all, keskseks suurteoseks J. Reinbergeri süit op. 149 viiulile, tšellole, orelile ja keelpilliorkestrile, mis esitati Eestis esmakordselt. Solistideks olid Tõnu Reimann, Teet Järvi, Rolf Uusväli, neid saatis Haapsalu kammerorkester Jüri-Ruut Kanguri juhatusel. Omavahel suurepäraselt sobinud solistideansambelis oli juhtpositsioonil Tõnu Reimann, kes on sakraalhoonetes mängu alal tuntud tõelise meistriana.

Kirikukontserdil esitatud harmoneerus Haapsalu muusikapäevadega eriti meie esitšellisti Teet Järvi liigutava tundealusega mängitud Tšaikovski "Andante".

Igal suvel on "Viiulimängudele" värvi lisanud vokaalsolisti esinemine. Seekord oli see noormees meie endi viiuldajate seast – Juhan Tralla, kes sügisel jätkab lauluõpinguid Viinis. Linnagalerii säravalt heledas saalis lauldud eesti romansside ja itaalia ooperiaariatega võitis ta kuulajate südamed tänu oma säravale häälele ning peenetundelisele musitseerimisele. Samal kontserdil oli meeldiv võimalus kuulda noore andeka tšellisti Kristjan Saare mõttetihedalt esitatud Bach'i ja Debussy sonaate. Väga jäi meelde Matti Reimanni täpne, soliste hästi jälgiv ja toetav saatetartii.

Maailmamehe-viiulivirtuosi Sergei Stadleri esinemine oli põnevusega oodatud tippsündmus Haapsalu festivalil. Sellise mastaabiga kunstniku küllakutsumine on üsnagi kallis lõbu, kuid tulemus õigustas korraldajate pingutusi – ikkagi viiuldaja Olümposelt. Stadler on väga ere ja ekstravagantne solist, kes kasutab erilisi mänguvõtteid. Ta on maksimalist, olgu siis emotsionaalses kulminatsioonil või vibraatota mängus. Oodatult kulmineerus kontsert teise osa, transkriptsioonidega vene oopereist. Rimski-Korsakovi "Kimalase lennus" näitas Stadleri fenomenaalset tehnikat: õhulised passaažid olid kerged nagu

Juta Ōunapuu ja Tõnu Reimann.

tuulepuhang. Ja mis sel õhtul eriti esile tõusis – Stadler lõpetas kõik palad, ka kõik fraasid väga ilusasti. Lummavad lõpud on üldse talle omased.

Haapsalu ühes kaunimas kohas, otse veepiiril paiknevas kuursaalis, toimus meie kõige nooremate solistide gala-kontsert. Adrian Rannut, Juta Ōunapuu, Kaspar Kütt, Marius Järvi, Ivi Ots, Villem Peäske ja Liina Sakkos osutusid väljavaliuks konkursil, mis andis õiguse esineda Haapsalu kammerorkestri saatel. Noored kunstnikud mängisid kõike väljapanvalt. Seekord oli dirigendipuldil Tõnu Reimann, kes tunnustatud ja suurte kogemustega viiulipedagoogina toetas noori soliste ja sulatas nende soolopartii oskuslikult kokku orkestriga. Mulle jäid meelde ühe Haapsalu staažika muusikaõpetaja sõnad, et Stadleri esinemises nautis ta pimestavat mänguoskust, kuid Juta Ōunapuu esimesed fraasid Mozarti G-duur viiulikontserdi esitamisel tõid talle pisarad silmi. Nimetatud ettekanne kujunes kontserdi pärliks.

Perekonnaseisualeti õdusas kammer-saalis toimus "Viiulimängude" omapäraseim, traditsiooniks saanud kontsert

sooloteostest. Prokofjevi Soolosonaat kõlas Eva Punderi viiulil rühika ja samas nõtkena. Bachi Süit soolotšellole C-duur Pärt Tarvaselt oli meeldivalt karakterne ja heakõlaline. Oodatud oli äsja Londonist aastaselt enesetäiendamisel naasnud Sigrid Kuulmanni esinemine. Bachi Ciaconna ja Isaye Soolosonaadi nr. 6 kavvavõtmene räägib iseenda eest, viiuldaja mängu on lisandunud läbi-viimise selgust ja kunstiküpsust. Kontserdi lõpetasid Arvo Haasma ja Teet Järvi Hindemithi Duoga vioolale ja tšellole. Ilmekas mäng ja erksad kujundid tegid teose kergelt jälgitavaks.

Festivali lõppkontserdil toomkirikus kõlasid Bachi, Händeli, Hindemithi, Caldara ja Tšaikovski heliteosed meie tippsoolistide Arvo Leiburi, Teet Järvi, Urmas Vulbi, Elar Kuiva, Arvo Haasma ja Juhan Tralla esituses. Soliste saatis Haapsalu kammerorkester Jüri-Ruut Kanguri juhatusel, kes osales Haapsalu muusikafestivalil esmakordselt. Sel sügisel kolmeaastaseks saav orkester on tänu andekale ja energilisele dirigendile muutunud oma rolli tunnetavaks muusikakollektiiviks.

Samaaegselt viiendate "Viiulimängudega" toimus üleriiglik keelpillimängijate suvekursus, mis on nelja töösuvega muutunud väga populaarseks. Seekord osales 60 noort 20 muusikakoolist. Juhendajateks olid õppejõud Tõnu Reimann, Ivi Tivik, Urmas Vulp, Eva Punder, Tiiu Peäske, Peep Tõldsepp, Andres Leiva-tegija, Merje Hallik, Taimi Kopli, Arvo Haasma ja Teet Järvi. Orkestriproove viis läbi Jüri-Ruut Kangur.

Kuna kursusest osa võtta soovijate arv suureneb pidevalt, tuli koolides teha eelvalik. Tihedasse päevakavasasse kuulus neli tundi orkestriproove, pluss erialatund. Samas külastati üheskoos kõiki festivalikontserte. Suveturkuse õpitu aruandluskontsert toimus laagri viimasel päeval kuursaalis. Sümfooniaorkester esitas Jüri-Ruut Kanguri juhatusel J. Straussi "Ilusal sinisel Doonaul" ja Haydni "Lahkumissümfoonia", peale selle mängisid orkestri saatel noored solistid Tiiu Ōunapuu ja Liisa Suuster.

Kuulates võis tõdeda, et erinevalt eelmistest aastatest kõlab orkester täiesti professionaalselt, kadunud on laste-orkestri kõlavärv. Dirigendi sõnul oli suureks plussiks see, et osales rohkem muusikakeskkooli õpilasi. On saanud traditsiooniks, et orkestri viimane etteaste toimub Tallinnas. Seekord esineti täis-saali Sakala kultuurikeskuses.

Olles õpetajana osalenud kõigil Haapsalus toimunud suvekursustel, võin täie veendumusega öelda, et nende populaarsus peitub suurel määral asjaolus, et Haapsalul on kaks kanget muusikameest – lausa fantastilise töövõime ja lastega imelise suhtlemisoskusega dirigent-helilooja Jüri-Ruut Kangur ning alati abivalmis ja ise täiel rinnal kaasa lööv muusikakooli direktor Andres Kase. Korraldustöö õnnestumine sõltub suurel määral Haapsalu linnavalitsusest ja selle kultuurinõunikust Anneli Aknast. Muusikafestivali "Viiulimängud" üldjuht Tõnu Reimann on juba aastaid Haapsalus nii-öelda oma mees ja võiks pälvida linna aukodaniku nimetuse.

PEEP TÕLDSEPP

XII orelifestival – kas eriline?

Nõnda pealkirjastas juba Sõnumilehes tänavu orelifesti tutvustava artiklikeste seeria (27. – 31. juulini; kahjuks saatsid neid ohtrad trükivead ja kohati ka toimetajapoolsed kummastavad vahepealkirjad). – Eriline muidugi, nagu kõik senised kolmandast peale. Siis, aastal 1989, muututi tõeliselt rahvusvaheliseks, suurt tuge pakkus julgelt alustanud Andres Uibole end tänini Tallinna festidega sidunud Leo Krämer Saksa maalt, esinesid esimesed orelimaailmas üldtuntud mehed Martin Haselböck, Stefan Palm jt., osa 15 kontserdist ulatus ka Pärnusse, Raplasse ja Suure-Jaani. Edasi paisus kontsertide arv isegi 37ni, mis oli liiast ehk küll selle poolest, et üle maa paiknevaid oreleid ei jõutud nii suure hulgal töökorda teha või suure muusika tarvis korras hoida. Ent parimad neist jäid, osa "puhkavad" ja igal aastal astub mõni uus nõ. festivaliregistrisse: tänavu olid neiks Nõo ja Nissi kiriku pillid. See on üks, mis teeb iga festi eriliseks.

Ekstraklassi organistid

Siingi on välja kujunenud oma telg – kõrgetasemelised korduversinejad, nagu Hans Gebhard, juba mainitud Leo Krämer ja Bernhard Haas; viimane oli tänavu juba kuues kord Eestimaal (nüüd veel Vigalas ja Äksis). Tõmbest räägib see, et pärast "katselist" 1994. aastat tuli tagasi ka Olivier Latry Pariisist, osaledes nii 1995. aastal kui tänavu. Nende kõrval küsitakse alati kaks-kolm uut kunstnikku küllaltki erinevatest kultuuriareaalidest (Hollandist, Saksamaalt, Hispaaniast, Itaaliast, Ameerikast jm.), nii et vereringe toimib. Et kõik meeldida ei pruugi, on mõistetav, samas kinnistuvad tasapisi avaneva üldpildi najal omad eelistused, mis juba ammu pole ainult ühesed. Seda tänu instrumentariumi täienemisele-paranemisele eeskätt Toompea Saueri oreli näol, millel nüüd saab kuulda adekvaatset prantsuse ja saksa romantilist muusikat.

Tänavu olidki sellel pillil võrrelda kaks ekstraklassi meistrit, **Haas** ja **Latry** – nimelt mentaalsel tasandil. Erinevus projitseeris selgemini ligilähedase repertuaari kõrvutamisel, ent samuti repertuaaris endas. Kui Haas kannab endas täiuslikul kujul (Põhja-)Saksa traditsiooni, siis Latry oli seni mänginud ainult prantslasi ja alles nüüd esitas ta ka ühe Bach'i loo (*Sinfonia* kantaadist nr. 29; tänavu kuulsime üldse palju arranžeringuid). Ta tegi seda üsna prantsuslikult, nagu naeratusiga, mitte tõsiraskelt. Seda oli huvitav kogeda eriti seepärast, et Latry käis ühel varasemal korral välja omamoodi põhjenduse: prantslastel olevat õigus oma Bachile, kuna ühtne pole üksnes orelimuusika läte (Madalmaad), vaid – viitega Bach'i reisile kunagisse prantsusmeelsesesse muusikakeskusesse Cellesse – ta olnud vägagi vastuvõtlik kõigele prantsuslikule ("Ta valdas ju meie keeltki!"). Eks sakslastel ole jälle õigus oma Bachile (samane on meiegi tunnetus) ning nõnda kõrvutusid antud tippõhtutel kaks maailma: Haasi teatav raskepärusus – isegi Francki puhul (Fantaasia A-duur) – ja Latry hoopis mängavam maailmapilt. Sealjuures hoidus pariislane maitsekalt äärmuslike sooloregistritega manipuleerimast ja pakkus tõeliselt heakõlalist kokkusulatatud "orkestrit". Suurepärane oli ka tema improvisatsioon "Meil aiaäärne tänavas" teemale: see algas kuidagi tormislikult ehedalt, käis suure tõusuga läbi Prantsusmaa ning pöördus väga puhtana koju tagasi.

Ammendamatu repertuaar

See on teadagi ammendamatu, kordusettekanadeid ühe festivali raames ei juutu, kavad koordineerib Uibo pikalt ette (praegu käivat läbirääkimised juba suveks A.D. 2000). Orel on siiski, tun-

5. III 1998: Christian Schaffler ja Jost Truthmann.

nistagem, elitaarne pill, sentents "kõik teda teavad, vähesed tunnevad" käib tema kohta küll. Iseäranis sõjajärgsete laastavate kümnendite järel. Aga ta ei kõida püsivalt laiu hulki lääneski. Sestap läks Uibo õiget teed, kui asus 1993. aastast peale festivali laiendama oreli väliseid haaravate ettevõtmistega, ennekõike oratoriaalsete ettekannetega. Võimalusel siis muidugi mainekate (välis)esinejate osavõtul. Tänavu olid need **Stuttgardi Kammerkoor** ja **Barokkorkester** kuulsas **Frieder Berniuse** juhatusel Tallinna Oleviste ja Pärnu Eliisabeti kirikus, mis kujunesid aasta suursündmusiks omas vallas (lummav, absoluudiligidane Domenico Scarlatti "Stabat mater"!); Tullles aga tagasi repertuaari juurde, täheldagem, et alates 1994. aastast muutis festivalid eriliseks läbiv telg – ühe või teise helilooja teoste seeriad. Nii on keskseteks olnud Widor oma oreლისүмfooniatega, Vierne analoogsete vormidega ja Süda looming, mullu Bruhns oma säilinud kantaatide ja väheste, kuid väärtuslike oreli töödega. Tänavu siis – Max Reger ja Artur Kapp. Ja kuigi oleks vist ootuspärane anda siin hinnang nii ühele kui teisele esitusele, on vahest otstarbekam analüüsi asemel osutada mõnele asjaolule.

Mida kujutab endast Regeri pärand, samuti Tallinna toomkiriku oreli taassünd, on pikemata selge ja nüüd meilgi hiilgavalt kogetud (vt. ka Sirp, 10. ja 24. juuli). Meie asi aga on südant valutada oma muusika pärast. Artur Kapi osas seda äsja ka tehti (ütelge veel, et juubelid on mõttetud!), ent kehtvat rahuldust see siiski ei pakkunud. Et Kapi orkestriopused juunis Suure-Jaani "jäidki", on räägitud, kuid pole kuulda, et need nüüd ka akadeemilise publiku ette jõuaksid ja korrektselt salvestatud saaksid. Sellel festivalil kõlasid tema

Orelisonaat nr. 1 Aare-Paul Lattikult, koraalifantaasia "Nüüd paistab meile kauniste" ning lõppkontserdil Oreli-kontsert nr. 1 Ines Maidrelt ja ERSO-lt Leo Krämeri heatasemelisel juhatusel. Ütleme, et oleks olnud palju tahta mõnda neist kuulda juba välisorganistidelt, aga koju need asjad jäävadki, sest noote, isegi korrastatud käsikirju pole. Noodid on igasuguse muusika leviku a ja o – nende olemasolu korral oleks näiteks Süda palu hakatud esitama Ameerikas juba 1920. aastate teisel poolel (tänu ERES Estonia Editionile mängis "Pastoraali" 1995. a. isegi Latry). Nii laskub unustusämblik jälle Kapi peale ja kes teab, kui kauaks... On ka üks arukust esindav näide: suurele ja tulemuslikule tööle, mis tehti ära Regeri "Psalm 100" puhul, leiti neljakordne väljund – esitused Põltsamaal, Raplas, Estonias ja Pärnus! Festivalile oli see toekas lõpp-punkt.

Ja veel kunagi pole sõjajärgseil aastail olnud organistide järelkasv nõnda tõhus kui praegu ja see kajastus ilmekalt nüüdse festivalil. Iseseisva ja heatasemelise kontserdi andis **Uibo** ning **Maidre** kõrval nooruke **Helen Tammeste**, galakontserdil esinesid kõrvuti nimekate külalistega väärilikt **Aare-Paul Lattik** ja **Tii Tenno**. Väha sellest – toomkiriku korraldatud sarjas "Orel korras!" esinesid Toompeal nädala jooksul kaaluka repertuaariga Kadri Ploompuu, Ene-Mai Salumäe, Tii Tenno, Kristiina Hoidre, Aaro Tetsmann, Helen Tammeste ja Jaanus Torrim – see on juba plejaad! Ja mis peatahtis, neid ja oreli käidi arvukalt kuulamas.

Toomkiriku orel korras

Jõudsimegi selle kõige erilise juurde, mis väärtustas muusikapidu nii kuulajate kui organistide tarvis kõige enam – see on Tallinna toomkiriku Saueri orel. Nii pill kui liikumine "Orel korda!" on pälvinud

1. VIII 1998: Olli Porthan, korras Sauer ja sügav rahulolu.

üldrahvaliku tähelepanu, ometi tahaks seda fenomeni oreli suhtes veel enam teadvustada. Teeme seda Toomkiriku Oreli Fondi vastavale üllitisele toetudes.

Pärast mitmeid põlenguid ehitas jälle uue oreli 1783. a. Breemeni meister Graebner. Alustame antud tõigast seepärast, et (kuigi praeguses pole siit midagi) sellest on siiski säilinud mõni vile ja kaks prospekti kaunistanud elusuurust inglifiguuri, mis teatava registri sisselülitamisel tõstsid pasuna suu juurde.

Ligemale praegusele pillile toob meid meister Ladegasti 1878. a. ehitatud üle keskmise suur instrument, mille prospekti näeme praegugi. Tehnika aga arenes hüppeliselt edasi ja nii telliti juba 1913. a. Frankfurdist Oderil uus pneumaatilise traktuuriga pill väga tuntud firmalt Sauer, mis siis kuulus küll juba teisele nimekale saksa orelihitajale Paul Walckerile, kuid traditsioonid jätkusid. Oluline on märkida, et Sauer oli õppinud Prantsusmaal väga tunnustatud meistri Cavaille-Colli juures ja sellest tulenevalt on tema oreli juures kasutatud mitmeid prantsuspaarseid ehitusviise, mis aitab ka seletada, miks prantsuse muusika Saueri pillidel hästi kõlab.

Uut oreli ehitades ei hüljatud Ladegasti päriselt, peale prospekti kasutati ära vanad lõõtsad ning päris oluline osa viledest. Sellest tulenevalt on tegu "erakordselt huvitava ja selles suurusjärgus (71 helisevat ja 2 liitregistrit, umbes 4500 vile) ainulaadse sünteisega veel klassikalisest orelihitustraditsioonist ja hilisromantikast. Ülekantud mõttes ulatuvad siin kaks kõige kuulsamate saksa meistrite seast üle sajandikünnise teineteisele kää".

Kõlaliselt on orel romantilist tüüpi, orkestraalne, sellel on suhteliselt palju tugeva intonatsiooniga registreid, mis kõik harukordselt hästi intoneeritud, nii et sobivad kasutada nii sooloks kui sulavad kokku majesteetlikuks *tutti*ks. Hea kõlavuse tagab muidugi veel väga hea akustikaga ruum. Ja tema õnn seisneb selles, et ta on muutumatuna püsinud 84 aastat, samas kui õed-vennad sõjas hävisid, moemuutustes lammutati või ümber ehitati (meie vaesuses võib leida kogemata plussegi). Tema säilinud ilmega eakaaslast on siiski mõni veel: näiteks üks Rumeenias, teine Poolas (Breslaus/Wroclavis), ja need on kuulsad.

Veel on huvitav teada, et ega see pill 1914. a. päris viimase pulgani valmis ei saanud – vahele astusid augustikahurid. Ja et järgnenud aastakümned löid lünki vilestikku, võib kõhklemata väita, et nii valmilt kui nüüd pole meie Sauer veel kõlanud. See pani festivali päevil särama ka restauraatorid eesotsas Christian Scheffleriga, kes siin refereeritud üllitise on kirjutanud järgmised read: "Andku see instrument alati tunnustust õilsa käsitöö säilimisest, kõlaga ta Issanda kiituseks, koguduse meeleülenduseks ja rõõmuks kõikidele nendele, kes tohivad sellel musitseerida".

Orel õnnistati sisse 1. augustil, seda kaunistasid pühenduslugudena **Hugo Lepnurme Avamäng** autori ja **Ester Mägi "Gloria"** Andres Uibo esituses. On loomulik, et esimese kontserdi korras Saueril andis prof. **Olli Porthan** Helsingist, kes 1991. a. pani idanema restaureerimise mõtte, käivitas koos oma õpilastega kontserdisarja "Orel korda!" ja oli igas asjas südikalt toeks, kuni viimane vile intoneeritud sai. Teisalt on see pill omapäraseim oopus ka prof. Hugo Lepnurme elutöös ja hetk, mil teda galakontserdi eel tänati, jääb unustamatuks. Mis võibki olla ülevam, kui üks kogu pika elu orelile andnud mees saab presidendi tänu osaliseks "vana Saueri noorendajana" (L. Meri läkitusest 1. augustil 1998)!

Niisiis, ka XII fest oli eriline!

IVALO RANDALU

Metafoori ohver ja ohvri vabastamine

Metafoor on kalduvus võtta sõna-sõnalt. Üks näide:

Poiss läks kõndima. Astus ja astus, kuni jõudis meheni, kes oli riputanud oma püksid puuksale ja üritas nendesse hüpata.

"Mida sa siin hüppad?" küsis poiss.

"No kui öeldakse, et hüppa pükstesse," vastas mees, "siis pole ma tänase päevani pükse jalga saanud, sest ma ei saa nendesse hüpatud."

"No sa oled ka ikka päris loll," lausus poiss.

Ta võttis mehe püksid puu otsast ja andis nõu, kuidas neid edaspidi jalga panna.

Lugu räägib seega mehest, kes võtab metafoorset väljendit "hüppa pükstesse" sõna-sõnalt. Tegemist on arusaamise komistusega, millest kujuneb koomiline lugu.

Kui metafoori võetakse sõna-sõnalt, siis ei kasuta inimene metafoori, vaid metafoor kasutab teda, ütleb Colin M. Turbayne. Inimene on metafoori ohver. Eespool äratoodud lugu pakub teravat näite metafoori ohvrist ja ohvri vabastamisest.

Uurin järgmiseks Turbayne'i metafoorikäsitlust. Samas saab täpsemaks, kuidas metafoori ohver sünnib ja kuidas ta vabaneb – kui vabaneb.

Turbayne'i metafoorikäsitlus

Oma metafoorikäsitlust arendades järgib Turbayne Gilbert Ryle'i "kategoriaristamist" (category mistake), mida Ryle määratles järgnevalt: "See esitab asju /---/ justkui need kuuluksid ühte kategooriasse /---/ kuigi nad tegelikkuses kuuluvad teise." Selles definitsioonis leidub kaks kriteeriumi, mida Turbayne peab metafoori kindlateks eeldusteks.

Esimene neist on *sort-crossing*. Turbayne mõtleb selle all eri klasside, liikide või kategooriate ristumist, millal klassid, liigid ja kategooriad hakkavad tähendama paljuski sama. Selline liikide ristamine juhtub hetkel, kui miski viiakse oma klassist või kategooriast üle teise. Üleminek toimub hetkel, mil ühte liiki kuuluvat olendit või eset iseloomustatakse väljenditega, mis kuuluvad teise liiki lahterdavale olendile või esemele.

"Inimene on hunt" sobib liikide ristamise näiteks. Selles metafooris iseloomustatakse liigi esindajat, inimest, teist liiki tähistava väljendiga (hunt), mis toob endaga kaasa muid, tagumise väljendiga liituvaid väljendeid. Turbayne kinnitab omalt poolt, et mitte iga ristamine pole metafoor, kuid et iga ristamine on potentsiaalne metafoor.

Metafoori teiseks kriteeriumiks on *pretense* ehk teesklemine. Turbayne kasutab siinkohal ka väljendeid "make-believe" – sisendamine ja "as if" – justkui. Nimetuse nihutamisel metafoori kasutades ei esine mingit teesklemist, täheldab Turbayne. Kui öeldakse, et inimene on hunt, siis antakse inimesele tõemeeli soe nimi. Seejärel aga teeseldakse ennast uskuvat, et inimene kuulubki hundi liiki. Metafoor esitab ühte liiki kuuluva eseme justkui teise liiki kuuluvana. Turbayne'likku mõttelõnga võiks edasi kerida umbes nii: lausudes metafoorselt, et inimene on hunt, räägitakse justkui usutaks, et inimene on üht liiki hunt samal moel kui tasmaania hunt on teist liiki hunt. Lausudes, et inimene ja tasmaania hunt on hundid, teeseldakse, et inimest ja tasmaania hunti eristab ainult järguvahe, et nad on hundi liigid või alaliigid. Samas kasutatakse sõna "hunt" kahes eri tähenduses: sõnasõnalises ja metafoorses. Kuid tundub, justkui kasutatakse teda vaid ühes tähenduses. Teeseldakse, et ühe sõna kaks tähendust on üks ja sama. Kõneldes tasmaania hundist ja hallhundist, kasutatakse sõna "hunt" ainult sõnasõnalises tähenduses. Teesklemine säilitab ristamisel sündinud paradoksi mõjujõu, püüdes veenda, et näiteks inimene on sõna-sõnalt teise liiki kuuluv. Kui inimesest on saanud metafoori ohver, on metafoor sisenduslikuna muutunud usutavaks, teesklemisest on saanud tõsiasi. Inimesest võib saada metafoori ohver ka nii, et ta on mõistnud metafoorset väljendit algusest peale vaid sõna-sõnalt. Sellist juhtumit tähistab ka alguses mainitud pükstessehüppaja.

Kuigi Turbayne määratleb metafoori Ryle'i kategooriavea abil, ei tähenda see, et metafoor oleks viga. Liikide ristamine metafooris ei ole viga. Viga tuleb kõne alla siis, kui ühte liiki kuuluvaid esemeid või olendeid iseloomustatakse väljenditega, mis kuuluvad teise liiki, kusjuures seda tehakse ebateadlikult. Alles ebateadlikult toimuv nim(etus)e siire teeb metafooride puhul liikide ristamisest vea. Ilmselt mõtleb Turbayne liikide ristamise ebateadlikkuse all seda, et ei teadvustata metafoorse sõna kaht tähendust. See tähendab, et sõna ei tunnista metafoorseks ehk sõna võetakse sõna-sõnalt. Liikide või kategooriate teadliku ristamise kohta kasutab Turbayne väljendit "category-fusion" – kategooriate ühtesulamine. Kui ristamine juhtub ebateadlikult, on tegemist kategooriasegadusega (category-confusion).

Näiteid

Rääkides maailmapilti valitsevaist mudeleist, kõneleb G. H. von Wright põhiliselt just metafoorist. Tõdedes, et füüsika oli pärast hilisrenessanssi kolme sajandi kestel see teadus, mis määras teadusliku mõtteviisi, sõnab ta: "Pärast Darwinit on teaduse paradigmat suureneval määral võetud bioloogiast. Võiks ettevaatlikult öelda, et maailmapilt, mida kujutati masina mudeli järgi, on andmas ruumi maailmapildile, mille alus on elav organism." Masina mudeli alusel loodud pilt maailmast ja elusa organismi järgi kujutatud maailmapilt on metafoorid, mille kaudu on üritatud seletada maailma ennast. Ajaloo kulgedes on kumbki pilt asunud maailma enda asemele hetkest, mil metafoori on hakatud võtma sõna-sõnalt.

Traditsiooniliste maailmapilti valitsevate mallide hulka kuuluvad ikka veel Is(s)anda Jumala ja Taevasa metafoorid. Need metafoorid on omalt poolt mõjutanud seda, et Jumalat on läänemaailmas käsitlenud põhiliselt mehana.

"Kas võiks Jumalat kutsuda ka Emaks?" küsib Raimo Harjula oma artiklis, kus ta kommenteerib feministlike teoloogide käsitlusi. Nad leiavad, et kuna Jumalal ei ole sugu, võib tema kohta kasutada naist tähendavat metafoori sama hästi kui meest tähendavat, nad räägivad Jumalast näiteks 'kui' Suurest Vulvast. Harjula märgib, et asi pole Jumala soos või feministide võimutlustes, vaid et feministid on esile tõstnud Jumala-pildi sotsiokultuurilise tingituse. Näiteks Jaapanis ei ole isa piisavalt lähedane, et ta ärataks kiindumust. Seega rõhutuvad paljude jaapanlaste Jumala-pildis emalikud jooned. Ka Soomes leidub inimesi, kellel on oma elukogemuste põhjal raske mõelda Jumalast kui Isast. Jumala metafoorselt Emaks nimetamisest on lühike tee tõdemuseni, mille kohaselt Jumal on naine. Vabastades Is(s)anda Jumala metafoori ohvri, on feministid valmistanud uue püüniise Jumalaema metafoori kasutajale.

Peep loodab saada triibulisi pükse. Heino Sampu joonistus Eno Raua raamatust "Peep ja sõnad".

Muutmise kulg ja seletus

Turbayne mainib asjaolud, mis aitavad metafoorsel väljendil sõnasõnaliseks muutuda: 1) See, et kahel asjal on üks nimi, sünnitab tugevat usku nende asjade identsusesse. 2) Meile ei öelda, et kõnealused kaks asja on tegelikult erinevad; kui Newton kasutas kehade omavahelisest liikumisest kõneldes sõna "külgetõmme" metafoorselt, ei tunnistanud ta seda. Ükski keeletunus ei tule siinkohal appi: võrreldes metafoorset lauset "Mussolini on tööriist" ja sõnasõnalist lauset "See kirves on tööriist" – grammatiliselt laused ei eristu. 3) Piir sisendamise ja uskumise vahel on hirmpeenike, mis samuti aitab kaasa metafoorse väljendi muutumisele sõnasõnaliseks.

Ninasarvik

Eugène Ionesco näidendit "Ninasarvik"* võiks pidada metafoori uurimuseks. Näidend kubiseb erinevates vormides metafooridest. Keskseks kujuneb metafoorne tõdemus, et inimene on ninasarvik, mis on tüübilt sama kui eelmainitud "inimene on hunt". Näidendi põhismõtteks võiks pidada seda, et tõdemus "inimene on ninasarvik" muutub metafoorist sõnasõnaliseks väljendiks. See juhtub nii, et Ionesco laseb näidendis figureerivatel inimestel muutuda üksteise järel ninasarvikuteks, kuni lõpuks on peaaegu kõik inimesed tegelikult ninasarvikud. Teise vaatu teine stseen on näitlik. Jean, üks näidendi tegelastest, muutub ninasarvikuks selle tagajärjel, et metafoorse sõna ("ninasarvik") omadused antakse teatud objektile (Jean). Jeani hääl muutub vaatu edenedes üha kahedamaks. Tema hingamine hakkab oma valjusega tähelepanu äratama. Tema nahk parkub, muutudes samal ajal ka üha rohelisemaks. Ta hakkab käima mööda tuba justkui puuris loom – ühest seinast teise. Toas viibiv Béranger hakkab Jeaniga koos uskuma viimase metamorfoosi, kuigi vaatu algul üritasid mõlemad seda tõrjuda. Uskumine kujuneb tugevamaks koos Jeani ninasarvikulisuse üha sõnasõnalisemaks muutumisega. Tipp saavutatakse hetkel, kui muhk Jeani otsmikul kasvab sarveks.

Ionesco näidend on appihüüd inimsuse suunas. Ta analüüsib isiksulisuse ja vastutustunde kaotamist, järeleandmist ühiskondlike ootuste pinges – lühidalt öeldes, massinimese sündi. Massi, karja poolt moodustatav oht inimsusele kasvab ja muutub reaalseks metafoori sõnasõnalisemaks muutumisega.

Alloleva repliigi lõpus on klišeeks muutunud metafoorid "kesta vahetama" ja "oma (sinu) nahas olema". Repliigi taustaks on Bérangeri tusklemine ninasarvikute aadressil – nood aina paljunevad seeläbi, et inimesed nendeks muutuvad.

Dudard: *Las võimud võtavad ise abinõud tarvitusele! Ma pole sugugi kindel, kas teil on moraalselt õigust end asjasse segada. Pealegi püsin ma arvamusel, et see ei ole hädaohtlik. Minu arvates on absurdne kaotada pead paari inimese pärast, kellele meeldis kesta vahetada. Ju neile ei meeldinud siis oma nahas olla. See on nende asi; tehku mis tahavad.*

Metafooride muutumine sõnasõnaliseks on loomulik ninasarviku-metafoori sõnasõnalisuse tagajärg.

Järgnevas dialoogis pöörab Béranger tähelepanu "inimese" ja "ninasarviku" vastuolule ja puudutab seega turbayne'liku metafoori esimest kriteeriumi. Ta tajub vastuolu tekitatud arusaamatust ja kuulutab seega vastuolu ebanormaalseks. Ka lugeja reageerib samalaadsetel emeliku metafoori juures. Dudard omalt poolt katsub kaotada piiri metafoorse ja sõnasõnalise väljendi vahelt, kaldudes ninasarvik-inimese kohta käivat juttu sõna-sõnalt võtma.

Béranger: *Jah, aga kui inimene muutub ninasarvikuks, siis on see vaieldamatult ebanormaalne.*

Dudard: *Te olete eneses liiga kindel. Kas on võimalik teada, kus lõpeb normaalne ja algab ebanormaalne? Kas te oskate defineerida selliseid mõisteid nagu normaalsus ja ebanormaalsus? Seda probleemi pole keegi suutnud lahendada – ei filosoofilisest ega arstiteaduslikust aspektist.*

Botard aga hoiab kinni ninasarvikute metafoorselt iseloomust ehk sellest, et ninasarvikud ei ole sõnasõnaline tõsiasi:

Botard: *Ma ei taha teid solvata. Aga ma ei usu seda teie lugu! Meie maal pole ninasarvikuid kunagi nähtud!*

Dudard: *Priisab ühest korrast!*

Botard: *Pole kunagi nähtud! Mujal kui pildi peal kooliramatutes. Teie ninasarvikud löid õitsele latatarade peas.*

Béranger: *Mulle näib, et väljend "õitsele lööma" on ninasarviku puhul üsna kohatu.*

Dudard: *Õige!*

Botard (jätkab): *Teie ninasarvik on müüt!*

Kuulutades ninasarvikud müüdi, avab Botard ninasarvikute metafoorse iseloomu. Botard'i arusaam müüdist on seega sama, mis Turbayne'il. Viimase meelest on müüt sama hästi kui sõna-sõnalt võetud metafoor, millesse on hakatud uskuma. Just nii võidakse suhtuda Ionesco näidendis juhtunusse: ninasarvik on metafoor, millesse on hakatud uskuma. Metafoori kasutajaist on näidendi jooksul saanud metafoori ohvrid – samas kui ninasarviku-metafoor on muutunud ninasarviku-müüdi.

Inimene on aldis võtma metafoori sõna-sõnalt ning muutuma selle ohvriks ja nii võib kirjanik kasutada seda koomika alusena. Komöödias pörkuvad metafoorne ja sõnasõnaline mõistmine, koomika sünnib nende vastuolust. Alguses jutustatud pükstessehüppaja loo puhul on selge, et sõnasõnaline mõistmine oli vale. Ionesco näidendis muutub valitsevaks metafoori ohvri arusaamine asjast nii, et sõnasõnaline mõistmine astub õige mõistmise asemele. Inimese ninasarvikulisus on tõsi mis tõsi. Sellesse uskujate huulilt on naeratus kadunud.

Kurjuse taltsutamine

Eespool on selgitatud, et metafoorist saab sõnasõnaline tegelikkus juhul, kui ei märgata metafoorset tähendust. Seega loob metafoor tegelikkust, kujutades midagi enneolematut. Paljutähendavate, tugevate metafooride saatus on, et sisendatu vahetub varem või hiljem üsna, tegelikkuse tõlgendust hakatakse võtma tegelikkuse pähe. Uskumisel põhinev metafoori võim inimmele üle on kaugeleulatuv, ka kurjas.

Alati tuleks teadvustada, et inimese antud selgitused on metafoorid või, üldisemalt öeldes, tõlgendus. Metafoori lumma saab purustada ainult teise metafooriga, tõlgenduste väge ainult teiste tõlgendustega. Seega on dekonstruktsioon abiks metafoorist tuleneva Kurjuse vähendamisel, kui mitte kaotamisel – ent me ei saa eales metafoorist lõplikult lahti.

RAILI ELOVAARA

Kogumikust "Taitteen kriitiki" lühendatult tõlkinud **JAN KAUS**
* Ionesco näidendikatted on pärit raamatust "Kiilaspäine lauljatar", tõlkinud Guido Ivandi, Signe Ernist, Aleksander Kurtna. Kohandanud J. K.

A N K E E T

Selts Eesti Rahvuslik Elujõud esitas reale inimestele alljärgnevat põhimõtetelised ja valusad küsimused. Sissejuhataja sõnavõtt Mati Hindi sulest "Intelligendi vastutus" ilmus 17. ja 24. aprilli Sirbis.

Praeguse ankeedi eeskujuks on küsitlus, mis saatis 1923. aastal ilmunud kogumikku "Mõtteid valmivast intelligentsist". Ka nüüd on iseseisvumisest kuus aastat möödas.

1. Kes on eeskuju, ideaal või iidol kuus aastat pärast taasiseseisvumist Eesti akadeemilisele noorsoole? Milline jõud, vaimsus ja kultuur kannab meie noorsugu ja riiki praegu?

2. Ükski siht, ükski aade pole palju väärt, kui seda kandev inimene pole küllalt kultuurne, vaimne ja eetiline. Missugune tähendus on sellel sõnumil Eestis täna? Akadeemilisele noorsoole, vilistlaskonnale?

3. Missugune mõju on autoriteetidel (aga ka nende puudumisel) juhtivatele akadeemilistele noorsoo-organisatsioonidele ja kujunevale intelligentsile?

4. Kas ja kuidas on üliõpilaskond avaldanud vastusurvet halbadele, järelevalve otseselt ohustavatele nähtustele (narkomaania, alkoholism, pere-elu hajaliolek, vaimne ja füüsilise lodevus)?

5. Kas olete rahul praeguse Eesti arenguga? Kas Eesti on ristteel nagu ta oli 1923. aastal, ja kas ta vajab akadeemiliste ühisjõudude sekkumist nendes küsimustes, mis määravad riigi ja rahva saatuse? Kuidas seda tuleb korraldada?

Käesoleva looga paneb Sirp hr. Ants Silla organiseeritud vastuste reale punkti.

1. Eesti akadeemilisel noorsool ei näi praegu olevat tunnustatud vaimset eeskuju. Laulva revolutsiooni aegsed rahvuslikud ideaalid on taandarenenud: neid kas kasutatakse ära päevapoliitiliselt või suhtutakse nendesse üleolevalt kui millessegi naiivsesse. Pinnal on välise majandusliku ja karjääripoliitilise edukuse taotlemine. Poliitilist ja rahvuslikku vabanemist on järelemõtlematult laiendatud igasuguste tabude kustutamiseks, olgu siis küsimuses laste teadlik ahvatlemine liig varajasse seksuaalelu, suhtumine alkoholisse ja narkootikumidesse või täiskasvanute tegelemine äriaga, mis külgneb kuritegevusega.

Üksikisikute tasandil leidub Eestis küll eeskujusid, kelle üksikud kvaliteedid võiksid innustada enesedistsipliini (näiteks president Lennart Meri kui tõhus Eesti välismissiooni läbiviija, vasakpoolsed mõtlejad Jaan Kaplinski ja Tõnu Õnnepalu kui intelligendi väljajätlemisjulguse eeskujud, paljud kultuuri- ja teaduseinimesed oma erialase andumuse poolest, korruptsiooni ja kuritegevust lahkavad uurivad ajakirjanikud jpt), kuid ühiskonnas, kus kõige kohal lehvib peaaegu riiklik egoismi filosoofia, ei jää sellest puutumata peaaegu keegi, ei eeskujud ega eeskujude järgi käijad. Peaaegu kõike saab kas põhjendatult või tendentslikult tõlgendada omakasu või kadeduse positsioonilt ja see ongi hukatuslik. Kadedusest altruistlikke motiive ei usuta enam sealgi, kus nad on olemas. Noorsugu ei ole kahjuks sellisest suhtumisest vaba.

2. Mis tähendab vaimne, kultuurne ja eetiline tänapäeva Eestis? Kindel on ainult, et Eesti kultuurilool pole kunagi olnud nii mitmekesine ja huvitav kui praegu. Aga kas see mitmekesisus on ka kaugemas perspektiivis helge tuleviku piisav garantii, see ei ole nii üheselt kindel. Eetilise-ebaetilisuse mõistega vaba ümberkäimine on degradeerinud

selle moraalikategooria enesekehtumise ja teiste laimamise võtteks. Vaimsust seostatakse käärikalt postmodernistlike lööklausetega, aga postmodernismi põhiprintsiip on reeglite loobumine, entroopia ja määramatuse suurendamine, kõige taandamine meelevaldsetele tõlgendustele ja relativismile. Absoluutsed moraalsed väärtused muudetakse kellegi soovil anakronismideks. Ent tsivilisatsioon on võimalik üksnes tabude, keeldude, reeglite, regulatsiooni olemasolu korral. Ka rahvuslik tsivilisatsioon vajab reegleid või vähemalt diskussiooni reeglite üle. Vaimset vabadust on enamikul raske saavutada ilma materiaalse vabaduseta, kuid materiaalne vabanemine ja heaolu ei taga veel vaimset, mõttekat, eetilist talutavat ja kultuurset eksistentsi. Eestis on kultuurilool intensiivsusest hoolimata praegu ühiskonna filosoofiaks tõstetud materiaalne heaolu, edukus kõige mõeldavamas ja primitiivsemas mõttes. See, mitte aga vaimsus, kultuurisus ja eetilisus, on tõstetud ka inimeste hindamise mõõdupuuks. Võib-olla on see vajalik vaheetapp, aga pikemas perspektiivis ei saa ükski ühiskond ilma vaimse ideoloogiata püsima jääda.

3. Vaimsete autoriteetide kohta võivad konkreetsed inimeste puudumisel täita ka ideoloogiad, teooriad, erialane töö. Aus töö oma valitud erialal on igal juhul positiivne ning tõstab inimest tihti ka moraalselt. Oma kohuse süvenenud täitmise kohta eeskujusid leida on ka kergem kui postuleerida universaalseid ideaaleeskujusid. Igal juhul kõlbab aus töö pinnalisuse ja süvenematus vastaseks retseptiks.

4. Üliõpilaskond saab olla ainult veidi parem kui ühiskond tervikuna. Kui ühiskond on materialistlik, siis ei saa ka üliõpilaskond olla läbinisti idealistlik ja vaimsusel kantud. Materialism ja pragmatilisus ei ole sugugi pahad nähtused,

aga nad võivad hukatuslikuks muutuda siis, kui neid ei juhi ideaalid. Noorsugu on alati olnud nii hukas kui ka ideaalidele vastuvõtlik, aga ideaale peab siiski ka levitama, neid peab julgema välja ütleda. Ideaalide sõnastamine on küpsema põlvkonna moraalne kohus. Kuid seda ei saa teha anakronistlikult ja variserlikult. Raadiojuttuses haleda vananaisehäälega piibliitsitaatide ettelugemine ei paranda ühiskonda, pigem tõlgendatakse sedagi Eesti elu variserlikkuse ilminguna (ja põhjusega).

Tänapäeva Eestis on kahjuks kõige kergem levitada antiideaale ja amoraalsust – alkoholismi, leebet suhtumist narkootikumidesse, valimatut seksuaalkäitumist, sest nende pealt teenib äri. Täiesti väärt seostatakse enesedistsipliini elu modernse elulaadiga. Noorsoole tuleb mingil moel päralt viia juurte ja võrsete vajalikkuse mõistmine, see, et nende eneste elus on olulised ka nende esiisad ja esiemad mitu põlvkonda, ja et samal kombel on nende eneste elu jaoks olulised nende järeltulijad mitu põlvkonda. Kui oluline see on, selleks leiab küll Eestist enesest kui tahes palju mõjuvaid näiteid.

5. Eesti on praegu ristteel, kas olla edasi Eesti või olla midagi muud (mis peaaegu kindlalt peagi tähendaks tühist olemist). Eesti vajab akadeemiliste ühisjõudude sekkumist riigi ja rahva saatuse pidevalt toimiva akadeemilise dispuudi näol. Olgu kõigil kõrgetasemelistel akadeemilistel isikutel võimalik välja öelda oma argumenteeritud arvamus Eesti ühiskonnas toimuvate protsesside ja nende protsesside mõjutamise kohta. Aga kuidas seda korraldada ilma poliitilise ja majandusliku toeta? Kõigepealt tuleks poliitilisi ja majanduslikke otsustajaid veenda sellise permanentse dispuudi kasulikkuses meile kõigile.

MATI HINT,

TPÜ professor, filoloogiadoktor

H Ä Ä L K Ö R V A L T

Tõepoolest – mida arvab asjast akadeemiline noorsugu?

Läbi mitmete Sirpide on ilmunud ankeedi vastuste sari, kus kõrged ja haritud mehed – professorid, akadeemikud ja õppejõud, võtavad sõna tänase Eesti akadeemilise noorsoo (so. üliõpilaste) ideoloogia, eeskujude, eetika ja eesmärkide teemal. Pea igast vastustegrupidist kostub välja kurb mõnang, et ei tunda piisavalt tänast eesti akadeemilist noorsugu. **Pea kõik sõnavõtjad leiavad akadeemilist noorsugu vaadates põhjust vaid ohkimiseks.** Kuna kuulun ise sellesse gruppi ja tunnen ka väga paljusid teisi, kes on mu grupikaaslasteks, võin sel teemal julgelt sõna võttes välja öelda, et selline arusaam ja nägemus on kohutavalt vildakas, ülekohtune, spekulatiivne ja täis liigset pessimism-trotsi. Ilmselt tuleneb see lihtsalt sellest, et ei vaevalta nägema üliõpilaskonna sisse, vaadata sellest üle ja seega mööda. Mina, kes ma olen sellele salapärasele nähtusele, nimega Täna Eesti Üliõpilaskond, võrratult lähemal, kavatsen allpool pisut valgustada tegelikkust.

Kõigepealt küsimus – ja see küsimus on väga oluline meid arvustades: **kes me oleme?** Vastus on lihtne: **me oleme esimene õnnelik põlvkond üle pika aja, tahaks isegi öelda, et üle sajandite.** Miks? Jällegi lihtne – sest me ei mäleta seda kõike, mida teie, kes te meid kritiseerite, tahate, et me mäletaksime. Me ei saagi seda kõike mäletada ja ongi hea, et me ei mäleta. Meile on kandikul kätte ulatatud uus iseseisvus, mis töötab teatud mõttes tulla veelgi moossem, kui oli eelmise (1918 – 1940), ja meil on selle üle hea meel. Vaid vähesed meist mäletavad midagi, mis jääb kaugemale fosfooriididest. Meie jaoks sündis Kristine õalaulupeol, mäejutlus oli paar kuud hiljem samas kohas ja Heinz Valk oli selleks, kes ütles, et minge ja saagu teid palju. Seejärel lagunes Rooma riik ja rahvas hakkas rändama. Kõik, mis jääb kaugemale, on hall laialivalgunud hägu settekiivimite. See, et Eesti on iseseisev, on

meie jaoks juba loomulik. See, et suust võib välja ajada kõike, mida sülg sinna toob, ja et tsenseeriv keskvõim puudub, on meie jaoks igapäevaelu loomulik osa. Meil pole sellist ühist vaenlast, nagu oli teil, ja sellepärast on ka meie võitlemised, idealism ja eetika tohutult kaootilisemad ja mitmekesisemad. Seetõttu ka vähemmärgatavad.

Enamikust ankeedivastustest kumab läbi etteheide: "Vaadake, mis me teie jaoks kõik ära tegime, ja kuidas teie nüüd tasute?! Mudast olesklemisega, vaimupimedusega, vegeteerimisega!" **Väidetakse, et eesti idealism sisuliselt puudub ja et eeskujusid imporditakse võõrsilt. Et eesti suurmehi ei tunda. Et innustus või mitteinnustus tuleb massikommunikatsioonist. Ma leian, et see on jama! Eesti patriootide osa tänaste üliõpilaste (ja ka keskkooliõpilaste) seas on suur. Stabiilselt suur.** Muidugi on ka praegu üliõpilaste seas suurel hulgal raha- ja võimuauhnureid, kuid need ei puudunud ju ka sellest ajast, kui rohi veel roheline oli! Aga tähtis on see, et on ka eesti patrioote. Ning ma kinnitan – neid on palju. Kahjuks puudub mul võrdluspilt näiteks teie noorusaegadele. **See stabiilselt suur hulk on aga seda tähelepanuväärsem, kui võrd on ju ikkagi tegu põlvkonnaga, kellele vabadus juba kätte võideldud ja kes võiks nüüd lihtsalt nina nökkides jalgu kooditada.** Aga seda tähelepanu see hulk teie poolt millegipärast ei leia!

Noh, milline on siis see stabiilselt suur hulk?

See stabiilselt suur hulk ütleb endale iga päev mõttes "Ma olen eestlane ja ma olen uhke, et ma olen eestlane!" See hulk hoidub igasugustest siivideid, kämmooidest, lets-kõudest, oolraitidest, madefakõudest ja teistest labase angloameerika kultuurituse poolt sisseimporditud alandavatest kõnekujundest (siinkohal peaks õnnelik olema eriti Hando Runnell!), mida Eestis propageerib eriti ajalehe Eesti Ekspress lisa Magneet – iga eesti patriooti vaenlane. See suur hulk tahab alal hoida ja edasi arendada eesti ainulaadset kultuuri ja kaunist puhast eesti keelt.

Kes on selle stabiilselt suure hulga eeskujud?

Ei, Paavo Kivine, see noorus ei mähata Lennart Mere nime kuuldes, vaid tsiteerib peast "Hõbevalget". Ei, see noorus ei mähata Erki Noole nime kuuldes, vaid hüüab võidukalt "Götzi!", nii nagu vanad eestlased hüüdsid "Tarapita!". Musta kuuega Aadu Reinvald kaalub selle nooruse silmis üles kõik Rosenplänterid, Faehmannid ja Masingud. "Ühte laulu tahaks laulda..." ja see laul ei ole mitte Tõnis Mäe sisusegane ja eestivaenulik lauluke Loojast, kes korraga peab kaitsma nii Maarjamaad kui ka hiiepuid (!!!), vaid hoopis hümn veskest, mis seisab vete pääl ja kuhu peab tulema noor ja tugev mees.

Eesti üliõpilased, eesti idealism ja sõjavägi?

Eesti üliõpilane tahab ise oma s(t)aatust määrata, ise otsustada, millisel võitlustandardil on ta võitlus oma rahva eest kõige tulemusrikkam, toimida oma südametunnistuse hääle ja ainult selle järgi. **Idealism meie mõttes tähendab kainet kaalutlust, ja kui vaja, siis ka enesealhoiuinstinkti. Idealism meie mõttes ei tähenda seda, et tuleb kupaatada täagivõitlusesse kõik pegasused ja intelligendid.**

Eesti üliõpilased, eesti idealism ja raha, võim?

Raha on vajalik ja palga suurusjärku tuleb tänapäeva järjest kurjemaks muutumas ühiskonnas tingimata arvestada. Tavaline noor tulebki ülikooli, et saada vajalik paber ja hiljem selle abil teistsugune, aga veelgi vajalikum paber. Kuna haritust praegune elu ei väärtusta, vaid hoopis seda teistsugust paberit, tulebki teha vajalikud järeldused. Eesti idealist tuleb ülikooli aga selleks, et saada vajalik paber ja ettevalmistus Eesti eest töötamiseks, sest ka Eestis tuleb tööd teha ja saada selle eest korralikku raha. Raha ja idealism ei pruugi ju üksteist välis- tuda.

Võim?

Võim tuleb koos rahaga ja ei välista samuti idealismi. Vastupidi – kui on võimu, saab Eesti eest hoopis rohkem ära teha.

Kultuur ja eetilisus selle idealismi juures? Pideva enesetäendamise vajalikkuse teadvustamine.

Eneses põhimõtete mittekinnitamine, nende vabakslaskmine. Mineviku teadmise tähtsustamine. Eetika ja sallivuspiiride määratus enese südametunnistuse, mitte väljakujunenud ühiskonnakorralduse ja ülaltpoolt tulevate käskude-keeldude poolt.

Eriti kõrge eneseteadvustuse puhul järjest tihenev side vanade eestlaste mõtte- ja usundimaailmaga, loodusega.

Säärane proovipuhas idealism elutsebki selles stabiilselt suures hulgas.

Miks teie siis seda näinud pole? Põhjus üks: te vaatate üle. Te ei vaata sisse.

Jääb mulje, et te lihtsalt ei näe sisse. Põhjus kaks: te otsite vale asja. Te otsite selle idealismi suuri avaldusi, tagajärgi.

Neid te aga (praegu) eriti ei näe, sest **on sisemine idealism, mis lööb välja ainult tasapisi susisedes või hooga plahvatades.** (Kas see ei olegi eestlaste puhul tavaliselt mitte nii?) **Tõeline idealism peab sees küpsema, et ta väljudes oleks suur, ilus ja kvaliteetne.** Aga ega ta sellepärast veel olematu ole!

On hämmastav kuulda nutulaulu teie suust, tänase Eesti vanema põlvkonna vaimueliit! Kas Oskar Loorits virises niimoodi? Kas Ameerika eelmise sajandi valgustajad virisesid niimoodi? Ei – nad ütlesid uhkelt. Ja kui ei kuuldud, siis nad ütlesid veel kord, ja veel uhkemalt.

Kas selleks, et näha uue Eesti Vabariigi arengus ja argipäevas ka midagi head, on tõesti vaja õnnelikust põlvkonnas üleskasvanute uut maailmatunnetust?!

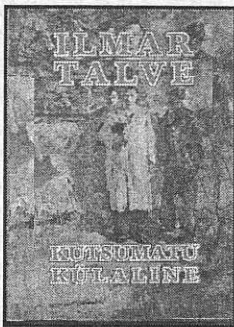
See, mis ma siia kirjutasin, ei ole ainult minu arvamus, see on ka paljude teiste tänase Eesti noorte arvamus.

Aga muidugi esineb ka teistsuguseid arvamusi. See on ju loomulik.

KR. V.,

üliõpilane

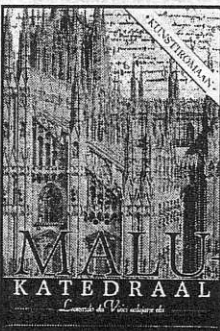
RAAMATUTUTVUSTUS

Ilmar Talve
KUTSUMATU KÜLALINE
Aukartustäratavalt detailiküllase, vaheda ja muheda autobiograafia II köide on jätk esimesele osale "Kevad Eestis" (1997) ja käsitleb eluperioode Kolmandas riigis ning kuninglikus Rootsis. Valmimas on ka kolmanda köite käsikiri. Ilmar Talve (1919) pole tuntud mitte ainult eesti kirjaniku, vaid ka soome ning võrdleva rahvateaduse professorina, kes on avaldanud novellikogu ning kolme romaani kõrval kümmekond uurimust soome, rootsi, saksa ja inglise keeles, sadakond uurimuslikku artiklit, kriitikat, kirjandusajaloolisi esseid ning uurimusi. Kujundanud Lembit Kүүts, toimetanud Katre Ligi. Ilmamaa, 1998, 301 lk.

ALHAMBRA LEGENDID
Lood ja visandid mauridest ja hispaanlastest on valitud ameerika kirjandusklassiku Washington Irvingi (1783–1859) samanimelisest teosest, mis põhineb 1829. a. ette võetud teekonnal läbi Andaluusia. Irvingi romantiline tunnetus ning humoristlik jutuvestmiskeskus tegi ta eelmisel sajandil Euroopas tuntuks just Alhambra-lugude autorina. Valinud, tõlkinud ja eessõna kirjutanud Daila Aas, kujundanud Tiiu Allikvee, toimetanud Tõnu Tammets. Kunst, 1998, 268 lk.

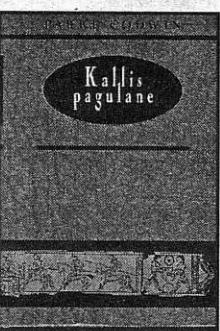
Jack Dann
MÄLU KATEDRAAL. Leonardo da Vinci salajane elu
Ajalugu, iseäranis suuri isiksusi käsitlev ajalugu, on omamoodi müüdiloomine, teada oleva narratiiviks ekstrapoleerimine. Käesolev ajaloo suhteliselt vabalt ümber käiv, ennekõike Leonardo iseloomu ning tema sädelevate ideede ja leiutiste moraalsele teelahkmete keskenduv romaan põhineb suures osas kirjadel, mida Leonardo Lähis-Idas viibides kirjutas Süüria defterdarile. Tõlkinud Peeter Villmann, toimetanud Daila Aas. Kunst, 1998, 655 lk.

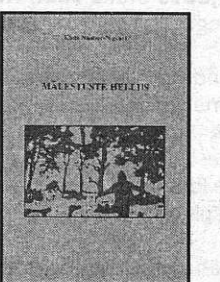
Michael Kernan
FRANS HALSI KADUNUD PÄVARAAMATUD ehk olemisrõõm
Kunstiraamat põhineb hollandi kunstniku Frans Halsi kujutluslikul päevikul. Enamik nimesid raamatus on õiged ja ühiskondliku elu juhtumused tegelikult aset leidnud; karakterid ja enamik koduses elus aset leidnud juhtumustest siiski autori kujutlusvili. Tõlkinud Eve Kõst, kujundanud Tiiu Allikvee, toimetanud Leili Märtnann. Kunst, 1998, 383 lk.

Robert Widl
KRISTIINA, ROOTSI KUNINGANNA
Ajalooline romaan legendaarsest rootslaste, gootide ja vendide kuningannast Kristiinast, kelle valitsejapõlv algas 1633. a. 16aastaselt. 6. juunil 1654 seisis tema ees kolm astet, mis eraldavad võimu vabadusest. Ta otsustas need astuda – loobudes troonist, luterlusest ja abielust. Talle jäi au. Tõlkinud Kaire Kiviselg, värsid tõlkinud Kalle Kurg, kujundanud Tiiu Allikvee, toimetanud Tõnu Ehasalu. Kunst, 1998, 355 lk.

Parke Godwin
KALLIS PAGULANE
Ajaloolise romaani tegevus hargneb muistses Britannias pärast kuningas Arthuri surma. Kuninganna Guenevere püüab oma rüütlite toel kaitsta ja säästa riiki ja rahvast, kuid uskumatu reetmine paiskab ta saksi aadlimehe juurde orjaks. Kuninganna aga jääb naisena ikka ja igavesti kuningannaks. Tõlkinud Karin Suursalu, kujundanud Tiiu Allikvee, toimetanud Malle Veisserik. Kunst, 1998, 527 lk.

Enda Naaber-Nipsust
MÄLESTUSTE HELLUS
Valik legende ja murdeluulet, kus on tunda muhu ja saarte murde koosmõjusid, on ilmunud autori juubeli puhul ja varustatud Leo Nipsusti, Enda Naabri ja Haljand Naabri fotodega. Legend oleval kõige kirkam mälestusteahel. Miks me ei unusta oma keele murdeid? küsib autor tagakaanel ja vastab ise: austusest esivanemate sügava, elutarga vaimsuse vastu. Kuressaare 1998, 40 lk.

KRUOGAN
Murdekeeli vareseks tituleeritud kogumik mõjub almanakitraditsiooni spontaanse taassünnina, Tallinna keskkoolinoorte värske kraaksatusena. Fotod on ka juures: Wimberg, Mariia, Hedda Maurer, Anke Lil, Peeter Vihma, Pärtel, Demi, Max, Mõmiseja ja T.O.M. Koostanud Hedda Maurer, kujundanud Qba, fotod Kardi Hallik, Jaana Nõu. Vares, 1998, 85 lehte pluss paar valget inspiratsiooni jaoks. Viimaseid võib vaja minna.

Academia Gustaviana ajalooost

Academia Gustaviana ajalugu kuulub Eesti- ja Liivimaa kõrghariduse ajalukku üldiselt ega ole käsitletav kitsalt Tartu ülikooli ajaloona.

Tartus sai Academia Gustaviana tegutseda 24 aastat (1632 – 56). 1656. a. kolis AG seoses Tartu kapitulatsiooniga 8 aastaks Tallinna (1657 – 65). AG sai ruumi endises Mihkli kloostris, kus asus 1631. a. asutatud Tallinna Gümnaasium. Seoses sellega on AG nime kasutanud ka praegune Gustav Adolfi Gümnaasium.

1665. a. teatas Karl XI eeskostevalitsus Liivimaa kubernerile, et valitsusele on tehtud ettepanek taastada AG Pärnus. Pärnu peamiseks eeliseks loeti soodsat ühendust Rootsiaga. Probleemiks oli õppeasutuse väljaminekute katmine. Väljapääsuna nähti, et AG saab endale Salmi krahvkonna. Asukoha kohta arvati, et Pärnu oleks parem, kuid otsus langetati esialgu Tartu kasuks, silmas pidades seda, et seal oli ülikool asutatud.

Pärast 1667. a. tulekahju jäid AG hooned Tartus varemetesse. Juunis 1666 teatas ülikooli kantsleriks määratud riigihoidja Seved Bååd, et AG kolib Pärnusse. 4. septembril esitas kantsler juba konkreetsemad ettepanekud. Ülikooli asupaigaks määrati Pärnu, silmas pidades Eestimaa rüütelkonna toetust.

1669. a. koostati AG koosseisude uus nimekiri ja eelarve, kusjuures AG asukohaks oli nüüd juba kindlalt Pärnu. 1669. a. võeti Pärnu Akadeemia väljaminekud arvesse Liivimaa eelarves. Ülikooli asupaigaks Pärnu määrati endine loss, mille olivat ehitanud 1311. a. ordumeister Gert von Jorke. Hoone oli tüüpiline saksa ordu reeglipärane väikese siseõuega konvendihooned.

Algasid ulatuslikud ümberehitustööd, mida juhtas fortifikatsioonimeister Paul von Essen, kes koostas ka ümberehitamise projekti. Siis aga otsustati Stockholmis, et hoonele tuleb anda moodsam ilme. Uue projekti valmistas rootsi silmapaistvamaid arhitekte Nikodemus Tessin (vanem), kelle püüdeks oli panna vana massiivne kindlusehoone uude moodsasse rüüsi.

Uus projekt nõudis juba katuse alla jõudvas ehitises suuri ümbertegemisi. Peaaegu valmis katus tuli maha kiskuda, et asendada see tollel ajal uudse mansardkorrusega.

1673. a. oli hoones valminud kolm auditooriumi ja kirik, viimane ümber ehitatud endisest linnusekabelist. Siis aga langes ehitustööde hoog. Põhjuseks oli Rootsi ja Prantsusmaa sõda Taani ja Brandenburgi vastu. Sõda mõjus eriti laostavalt riigi finantsidele.

1686. a. määras kuningas Karl XI Liivimaa kuberneriks Jacob Johan Hastferi. Uus kindral-kuberner, kes pidi saama taastatava ülikooli kantsleriks, pidas sobivaimaks ülikoolilinnaks Pärnut, kus oli ülikoolihoone enam-vähem olemas ja täiendavateks töödeks läks vaja suhteliselt vähe raha. Hoone isiklikul läbivaatusel leidis ta, et see on hästi ehitatud. Võimaliku paigana ülikoolile kaaluti ka Riit, kuid taastati siiski Tartus.

Nagu eelnenust selgub, valitseb Academia Gustaviana ja Academia Gustavo-Carolina vahel järjepidevus. Nimetust Academia Gustavo-Carolina hakati rohkem kasutama alles pärast ülikooli tegevuse lõppu.

AG oli Tartus tegutseda saanud ainult mõne aasta, kui päevakorda kerkis ärakolimine. Esmakordselt öeldi see välja senati istungil 24. jaanuaril 1693, kui arutati, miks ülikool pole õiget hoogu sisse saanud. Avaldati arvamust, et põhjuseks on asukoht liiga Vene piiri lähedal.

6. veebruaril 1693 saatis AG senat kuningale pika kirja, milles loetletakse takistusi, mis ei lase ülikoolil täita asutamisel seatud ülesandeid. Esikohale on seatud väide, et ülikool asub mere- linnadest kaugel ja paikneb ebakindlas kohas. Värskest oleval meele, kuidas ülikool viimase sõja ajal viletsusse sattus. "Ilma kahtluseta on see põhjuseks, mis suuresti takistab mõningate siia- tulekut," esitasid professorid seletuse õpilaste vä- hese arvu kohta.

Tartust ärakolimise oli AG senatis taas kõne all 20. detsembril 1694. Kui 1695. a. märtsis, augustis ja septembris AG senat arutas jälle kolimist, oli kõne all ainult Pärnu.

8. märtsil 1695 rääkis rektor S. Dimberg Pärnusse kolimisest kui tuntud tõsiasjast, mille aluseks on kuninga tahe. 1695. a. Pärnu ülikooli- hoone ülevaatusel selgus, et trepid ja ukSED olid põhiliselt korras, samuti kirik.

Ülikooli tulevase hoone ülevaatusel on lähetatud AG saatkonnale jäänud mulje, et see on kõigiti mugavam kui Tartus. Majas olevat suuremad ruumid auditooriumide tarvis, sobiv ruum konsi- tooriumile, ruumid teaduskondadele, üldse aga 12 või 14 kambrit. Leiti, et nendes saab paigutada trükikoja ja üliõpilaste kartseri, sisustada harjutus- meistritele vajalikud ruumid jm. Saadikutele meel- dis eriti "kena kirik", kus teoloogiaüliõpilased saavad harjutada jutlustamist. Kiidetakse võlitud keldreid, kus professorite arvates tuleb sisse seada ühistoimlustamine. Kõök koos juurdekuuluvate ruumidega olevatki juba valmis. Katusele on ehi- tatud torn, mis sobivat tähetorni ja anatoomia- kambri jaoks. Saadikute arvates on AG maja ümber ilus koht botaanikaia jaoks.

1696 sai Liivimaa uueks kindralkuberneriks ja AG kantsleriks Erik Dahlberg. Oktoobris teatas Dahl- berg kuningale, et ta on külastanud Pärnut ja isik- likult käsile võtnud AG ehituse. Rootsis, Soomes ja Eestis tekkinud näljahäda venitas ülikooli kolimist.

28. augustil 1699 jõudis kätte Pärnu tiptund – ülikooli avamine. Pärast muusikalisi ettekandeid esines kantsler E. Dahlberg ladinakeelse kõnega, mille põhisisuks oli õigustada ülikooli Pärnusse ületoomist. Pärast rivistuti rongkäiku. Garnison seisis spaleeris, mängis sõjaväeorkester. Turuplatsil oli üles rivistatud relvis kodanikkond. Suunduti saksa (Nikolai) kirikusse, kus toimus umbes samasugune tseremoonia nagu Tartus 1632. ja 1690. aastal. Jälle olid altari kõrval laual hõbeskeptrid, võtmed, pitsat, kuninga privileegikiri ja ülikooli põhikiri. Kirikus andis ametivande uus rektor professor M. Dau. Talle pandi üle rektori pikk punane sametmantel ning anti üle kaks kullatud võtit, Gustav II Adolphi pitsat, kuninga privileeg ja ülikooli põhikiri. Professor D. Eberhard pidas jut- luse, lauldi *Te Deum*, 40 suurtükki andsid saluudi kahe kogupauguga. Kahe kogupauguga saluteeris ka kodanikkond.

Pärast 11 aastat edukat tegevust Pärnus katkestasid AG akadeemilise tegevuse vene väed Peeter I juhatusel. Juba Liivimaa kapitulatsioon- aktis, mis sõlmiti Riia alistumisel 4. juulil 1710, lubati pärast Pärnu alistumist ülikool säilitada ning varustada asjatundlike luterlike professorite ja har- jutusmeistritega.

Lubadust säilitada Pärnus AG kordas Peeter I 12. oktoobril, kui ta kinnitas kapitulatsiooni punktid. Ta koguni lisas täienduse: hoolitseda, et Pärnu ülikoo- lis oleksid kohad täidetud ega tuleks kannatada puudust. Tingimuseks oli ainult, et võetaks ametisse professor, kes õpetab slaavi keelt.

12. novembril 1725 tegi Tartu magistraat riigi- valitsusele taotluse taastada AG Tartus. Juba 10. detsembril andis Liivimaa kindralkuberner vürst A. S. Reprin eitava vastuse ning tõi põhjendusena ülikooli Pärnu kolimise ning kirjutas, et Rootsi va- litsus ei viinud mitte ilma põhjusega AG Tartust Pärnu.

1754 tõstatas Liivimaa ülikooli taasavamise küsimuse Pärnu magistraat, kuid ikka tulemusteta. Ka 1760. a. läbirääkimised Katariina II ei andnud tulemusi. Nõnda jäi Liivimaa kuni 1820. aastani ilma ülikoolita.

1820. a. asutatud keiserlik Tartu-Jurjevi ülikool oli sisuliselt uus kool, mis luges end 1801. a. Jelgavas tegevuse lõpetanud Academia Petrina õigusjärglaseks.

REIU TÜÜR,

Academia Gustaviana Seltsi juhatuse liige

SUVETEATER

Rocca al Mare
vabaõhmuuseumis
15., 16., augustil kl. 17 A. H. Tammsaare – A. E. Kerge
"VANADE JA NOORTE LUGU".

Lavastaja Ago Endrik Kerge, kunstnik Liina Pihlak,
muusikaline kujundaja Viive Ernesaks. Mängivad Märt
Visnapuu, Eili Sild, Heino Torga, Erika Kaljusaar, Rannar
Allorg, Leo Raudsepp.

28., 29. ja 30. augustil kl. 12 Liina Pihlaku "KATA
KANAMUNA" (lasteetendus kogu perele).

Lavastaja ja kunstnik Liina Pihlak, muusikaline kujun-
daja Joosep Sang. Mängivad Liia Kanemägi, Ines Aru,
Ivi Lepik, Anne Velt, Ilona Sillamaa, Raimo Aas, Ellar
Bergman.

Piletid müügil vabaõhmuuseumis. Info ja piletite tel-
limine tel. 656 0230 ja Vanalinna kassas
Kullassepa 2, tel. 442 525.

ESTONIA TEATER
OOPER RAEKOJAS AUGUSTIS
ESTONIA TEATRI

MÄNGUKAVA
R, 14. VIII kl. 20 Pärnu raekojas,
L, 15. VIII kl. 21 Tallinna raekojas esinevad Anneli Peebo (sopran) ja Tarmo Eespere (klaver). Kavas
Mozart, Bizet, Strauss.
R, 21. VIII kl. 20 Pärnu raekojas,
L, 22. VIII kl. 21 Tallinna raekojas esinevad Pirjo Levandi (sopran) ja Tarmo Eesper (klaver). Kavas
Britten, Gounod, Bernstein, A. Lloyd-Webber jt.
L, 5. IX kl. 19
P, 6. IX kl. 14 Vanemuise väikeses majas Estonia külalisetendus I. Kälmani operett "Silva".
Lavastaja N. Kuningas. Muusikaline juht ja dirigent Erki Pehk. Osades U. Tauts, E. Kärvet, A. Haak, M.
Saulep, T. Kilgas, R. Airene, V. Puura jt.
Piletid müügil Vanemuise kassades!

VANEMUISE KÜLALISSETENDUSED
EESTI DRAAMATEATRI

R, 14. VIII kl. 19 Jean Giraudoux' näidend "Undiin".
Lavastaja Ain Mäeots.
Peaosades Liina Olmaru ja Hannes Kaljujärv.
Pääsmed müügil Eesti Draamateatri kassas.

UGALA SUVEETENDUSED
AUGUSTIKUUS

R, 14. VIII kl. 19 "Kosjasõit" Toila pargis.
L, 15. VIII kl. 14 "Tõde ja õigus" Vargamäel.
P, 16. VIII kl. 14 "Tõde ja õigus" Vargamäel.
L, 22. VIII kl. 21 "Jumalaema kirik Pariisis" Põltsamaa lossihoovis.
R, 28. VIII kl. 19 "Mary Poppins" Pärnu Endlas.
L, 29. VIII kl. 19 "Mary Poppins" Pärnu Endlas.

Piletikassa avatud tööpäeviti kl. 12 – 17, tel. 8243 33 876. Piletid müügil ka etendusepaikades poolteist
tundi enne etenduse algust. Piletite tellimine "Tõe ja õiguse" etendustele telefonidel 8238 59 020 ja 8251
57 111.

AUGUSTIKUUS MÄNGUKAVA

R, 14. VIII kl. 18 "Päikesehelk" Altja kõrtsis.
L, 15. VIII kl. 14 ja 18 "Päikesehelk" Altja kõrtsis.
P, 16. VIII kl. 14 ja 18 "Päikesehelk" Altja kõrtsis.

NB! Tellimused Rakvere teatri kassa uuel telefonil (232) 24 616 ja Tallinna Kaubamaja
piletikeskuses tel. 640 0337.

NB! Rakvere teatri uued telefoninumbriid alates 1. juulist. Direktor 24 617

Administraator/faks 24 615

Pearaamatupidaja 24 619

Kassa 24 616

TARTU LASTETEATER

Augustikuus mängib Tartu Lasteteater "Beti ja lövid"
Tartu ülikooli botaanikaaias suurt suvist
tsirkusetemalist vabaõhuetendust

Ervin Lázári muinasjutt-romaanil alusel instseneerinud Reeda Toots (külalisena). Kunstnik on Mats Õun
(külalisena), kostüümikunstnik Kristi Kärmas (külalisena), muusikaline kujundaja Reeda Toots. Mängivad
Elgitha Zeno, Andrus Allikvee (külalisena), Maare Heinsoo, Enn Lillemets, Aldar Talviste, Anu Ander, Aita
Vaher (külalisena), Taago Tubin, Merle Antson, Anne Maasik, Tiit Toomel või Heikki-Rein Veromann.

L, 15. VIII kl. 12.
P, 16. VIII kl. 12.
L, 22. VIII kl. 12.
P, 23. VIII kl. 12.
L, 29. VIII kl. 12.
P, 30. VIII kl. 12.

Botaanikaaias ja etenduse ühine pilet hind on 20 krooni.

Piletite eelmüük Tartu Turismiinfokeskuses (i-punktis, Raekoja plats 14) E – R kl. 10 – 18, L kl. 10 – 15,
tel. 827 432 141.

KUKU

Tallinnas 100,7 Mhz
Järvamaal 100,5 Mhz
Mulgimaal 100,8 Mhz
Haapsalus 100,9 Mhz
Tartumaal 101,2 Mhz
Otepääl 102,4 Mhz
Niitväljal 102,7 Mhz

RAADIO MÕTLEVALE INIMESELE

SÕPRUS

14. – 20. august
Kl. 15.30, 18, 20.30 "Ratastel Las Vegasesse"
("Fear and Loathing in Las Vegas") Hunter S.
Thompsoni romaani põhjal. Osades Johnny Depp,
Benicio Del Toro jt. Kahe sõbra hullumeelne reis
70ndate Las Vegasesse (kultuskomöödia). 20.
augustil ei toimu seanssi kl. 18 ja 20.30.

Kl. 13 "Hiirejaht" ("Mouse Hunt") 1997. a. USA
vaimukas komöödia. Osades Nathan Lane, Lee
Evans, Christopher Walken, Maury Chaykin jt.

20. augustil kl. 19 "Armageddon" (reserveeritud).

Piletikassa on lahti kl. 12 – 20.30.
Tööpäeviti esimene seanss 20 krooni, pen-
sionäridele 10 krooni. Neljapäeviti esimene seanss
15 krooni, pensionäridele 6 krooni.
Dolby stereo heli.
Info tel. 644 1919.

EESTI RIIKLIKU NUKUTEATRI SUVEÕU
AUGUSTIKUUS MÄNGUKAVA

R, 14. VIII kl. 15 "Saladuslik tsirkus".
L, 15. VIII kl. 15 "Saladuslik tsirkus".
P, 16. VIII kl. 15 "Saladuslik tsirkus".
T, 18. VIII kl. 15 "Saladuslik tsirkus".
N, 20. VIII kl. 15 "Saladuslik tsirkus".
R, 21. VIII kl. 15 "Legend printsessi sörmusest".
L, 22. VIII kl. 15 "Legend printsessi sörmusest".
P, 23. VIII kl. 15 "Legend printsessi sörmusest".
K, 26. VIII kl. 15 "Saladuslik tsirkus".
N, 27. VIII kl. 15 "Legend printsessi sörmusest".
R, 28. VIII kl. 15 "Legend printsessi sörmusest".
L, 29. VIII kl. 15 "Legend printsessi sörmusest".
P, 30. VIII kl. 15 "Legend printsessi sörmusest".

Sissepääs suveõue etendustele Nünne tänavalt.
Kassa avatakse pool tundi enne etendust kohapeal.
Piletiteid saab kinni panna telefonidel 6 411 617
(kassa), 6 411 609 (administraator) alates 1.
augustist. Nelja- ja enamalapselistele peredele ning
ühistellimuste puhul piletiostul soodustused.

AJALEHE SIRP
REKLAAMIHINNAD

1 lk. (260 x 350) 4720 krooni
1/2 lk. (260 x 175) 2360 krooni
1/4 lk. (260 x 84) 1180 krooni

Väiksemad reklaamipinnad
valmiskujunduse puhul
1 cm² – 2,95 krooni
1 reklaamipinna laius 48,5 mm;
102 mm; 154 mm; 207 mm; 260 mm.
Hinnad sisaldavad käibemaksu.

TALLINNA LINNATEATER

AUGUSTIKUUS MÄNGUKAVA
Hooaja avatendused
R, 14. VIII kl. 20 "Õõ hommik" (lavaaugus).
L, 15. VIII kl. 20 "Õõ hommik" (lavaaugus).
E, 17. VIII kl. 18 B. Brechti – K. Weilli
"Kolmekrossiooper" (lav. A. Šapiro, põrgu-
saalis Lai 23).
T, 18. VIII kl. 20 "Õõ hommik" (lavaaugus).
K, 19. VIII kl. 20 "Õõ hommik" (lavaaugus).
R, 21. VIII kl. 20 "Õõ hommik" (lavaaugus).
L, 22. VIII kl. 20 "Õõ hommik" (lavaaugus).
E, 24. VIII kl. 20 "Õõ hommik" (lavaaugus).
T, 25. VIII kl. 20 "Õõ hommik" (lavaaugus).
K, 26. VIII kl. 18 A. Tšehhovi "Pianoola ehk
mehhaaniline klaver" (lav. E. Nüganen).
N, 27. VIII kl. 20 "Õõ hommik" (lavaaugus).

R, 28. VIII kl. 18 "Pianoola ehk mehhaani-
line klaver".
L, 29. VIII kl. 18 "Kolmekrossiooper" (põr-
gusaalis).
E, 31. VIII kl. 18 "Kolmekrossiooper" (põr-
gusaalis).
Piletid müügil E – R kl. 12 – 18.
Piletite ettetellimine tele-
fonitsi:
info, valvelaud: 641 1670
müügituba: 641 1175
kassa: 641 1174

Eesti Draamateater

KÜLALISSETENDUSED
25. – 30. augustini
Vanemuise Teatri väikeses majas
T, 25. VIII kl. 19 "Stseenid ühest abielust".
K, 26. VIII kl. 19 "Kolm pikka naist".
N, 27. VIII kl. 19 "Kunst".
L, 28. VIII kl. 19 "Tule minuga lendama",
L, 29. VIII kl. 19 "Stalin".
P, 30. VIII kl. 19 "Kuningas Richard
Kolmanda tragöödia".
Piletid müügil Vanemuise suure maja kassas
iga päev kl. 12 – 19, tel. 8 27 434 059.

Ugala teatris
10. – 14. augustini
R, 14. VIII kl. 19 "Kolm pikka naist".
Piletid müügil Ugala teatri kassas
E – R kl. 12 – 17, tel. 8 243 33 876.

Endla teatris
18. – 23. augustini

T, 18. VIII kl. 19 "Stseenid ühest abielust".
K, 19. VIII kl. 19 "Kunst".
R, 21. VIII kl. 19 "Kolm pikka naist".
L, 22. VIII kl. 19 "Pereringmäng".
Piletid müügil Endla teatri kassas
E – L kl. 12 – 19, tel. 8 245 30 691.

VANALINNASTUUDIO
KÜLALISSETENDUSED

R, 14. VIII kl. 20 "Patt" Kuressaare kultuurikeskuses.
L, 15. VIII kl. 18 "Patt" Kuressaare kultuurikeskuses.
KÜLALISSETENDUSED UGALAS
T, 18. VIII kl. 19 "Eile sündinud".
K, 19. VIII kl. 19 "Eile sündinud".
R, 21. VIII kl. 19 "12 tooli".
L, 22. VIII kl. 19 "12 tooli".
T, 25. VIII kl. 19 "Raharalli".
K, 26. VIII kl. 19 "Raharalli".
N, 27. VIII kl. 19 "Tuhat klouni".
R, 28. VIII kl. 19 "Tuhat klouni".
L, 29. VIII kl. 19 "Patt".
P, 30. VIII kl. 19 "Patt".
Info ja piletite müük kohapeal.

VON KRAHLI TEATRI
KÜLALISSETENDUSED

R, 14. VIII kl. 20 KÄRDLA KULTUURIKESKUSES
L, 15. VIII kl. 20 KURESSAARE KUURSAALIS
P, 16. VIII kl. 21 PÄRNU ENDLA PALMISAALIS
Eesti Suvetantsu Kompanii tantsuetendus
"Numbers Stations" ("Numbritse jaamad").
Koreograaf Charles Linehan (London).
K, 18. VIII kl. 20 EXPO'98 EESTI PAVILJON (Lissabon,
Portugal)
"Olivia meistrklass". Peeter Jalaka, Ervin Õunapuu
ja Lepo Sumera kammerooper.
Piletid müügil enne etenduse algust kohapeal!

KONTSERT

EESTI KONTSERT
TALLINNA SUVEMUUSIKA FESTIVAL
15. – 29. august

L, 15. VIII kl. 21 PÄRNU RANNAS, RANNAHOTELLI JUURES

E, 17. VIII kl. 19 ESTONIA KONTSEKSIDISAALIS
Absolute Ensemble (New York). Dirigent **Kristjan Järvi**. Kavas John Adams, Frank Zappa. Koostöös Pärnu raemuusika festivaliga.
Piletid Pärnus 20 ja 40 krooni, Tallinnas 50 ja 150 krooni.

P, 16. VIII kl. 19 ESTONIA KONTSEKSIDISAALIS
Eesti Riiklik Sümfooniaorkester. Solist **Gennady Zut** (balalaika, New York), dirigent **Arvo Volmer**, Kavas Skrijabini "Prometheus", Tubina "Balalaikakontsert".
Piletid 30 – 100 krooni.

P, 16. VIII kl. 20 PÄRNU RANNAS, RANNAHOTELLI OUES ja

E, 17. VIII kl. 19 MUSTPEADE MAJA OLAVI SAALIS
Duo Detlef Tewes (mandoliin) – **Boris Björn Bagger** (kitarr) Saksamaalt.
Piletid Pärnus 20 ja 40 krooni, Tallinnas 30 ja 60 krooni.

K, 19. VIII kl. 19 NIGULISTES

Andres Uibo (orel), **Jüri Leiten** (trompet). Kavas Bach, Purcell, Albinoni.
Piletid 30 ja 60 krooni.

N, 20. VIII kl. 19 ESTONIA KONTSEKSIDISAALIS

Krzysztof Penderecki autoriõhtu. ERSO, Eesti Kontserdi oratooriumikoor, solistid, Eesti Rahvusmeeskoor. Koormeister Ants Soots. Solistid: **Božena Harasimowicz-Haas** (sopran), **Izabella Kłosinska** (sopran), **Wieslaw Ochman** (tenor), **Radoslaw**

Zukowski (bass). Dirigendid **Krzysztof Penderecki** ja **Andres Mustonen**. Kavas "Stabat Mater" koorile, "Agnus Dei" koorile, "Jeruusalemma seitse väravat" solistidele, lugejale, kolmele koorile ja orkestrile. Kontserdile eelneb kohtumine heliloojaga.

Krzysztof Penderecki on meie sajandi tuntumaid heliloojaid, Euroopa muusika suurkuju juba ligi nelja aastakümne vältel. Tema esimene ülesastumine Eestis – dirigendina Tallinna suvemuusika festivalil – on erakordseks sündmuseks Eesti muusikaalul. **Andres Mustoneni** juhatusel kõlab sel kontserdil esmakordselt Eestis **Penderecki** uusim suurteos "Jeruusalemma seitse väravat". Seitsmeosaline monumentaalne oratoorium on loodud tekstidele Vanast Testamendist ja psalmidest ning valmis 1996. aastal Jeruusalemmas, mitme suurelgioloni jaoks püha linna, 3000. aastapäevaks. Oratooriumi ettekandel Tallinnas teevad kaasa mitu solisti, kes osalesid eelmisel kevadel teose esimesel CDplaadistusel Varssavis. Sopran **Božena Harasimowicz-Haas** on parimaid Poola noorema põlvkonna lauljaid. 1986 võitis ta teise preemia rahvusvahelisel vokalistide konkursil **Karlowy Varys**, ta on Leipzigi Bachi-nimelise konkursi ning Müncheni ARD-konkursi laureaat.

Varssavi Ooperiteatri solist sopran **Izabella Kłosinska** on esinenud oratooriumi- ja kontsertooperi solistina Concertgebouw-orkestri ees Amsterdamis, Michigani Ooperi lavastustes Detroitis ja Buffalos, Sõuli Ooperis, uue operimaja avamisel Daegus (Lõuna-Korea), Maastrichti ja Alicante festivalidel. Metropolitan Opera on kutsunud **Kłosinska** laulma Ksenja osa "Boriss Godunovis".

Wieslaw Ochman on Poola kuulsaim tenor, kes on esinenud tähtsaimates ooperimajades ning festivalidel üle maailma – La Scalas, Metropolitan Operas, Covent Gardenis, Berliini ja Hamburgi Staatsoperites, Salzburgi ja Glyndebourne'i festivalil, Viini ja Berliini Filharmoonikute ees. **Ochman** on

salvestanud arvukalt plaate firmadega Deutsche Grammophon, EMI, Decca, Philips, Sony Classical nii ooperi-, oratooriumi- kui ka *Lied*-lauljana. Piletid 50 – 150 krooni.

P, 23. VIII kl. 19 ESTONIA KONTSEKSIDISAALIS
Hollandi Raadio Sümfooniaorkester. Dirigent **Eri Klas**. Solist **Lauri Väinmaa** (klaver). Kavas **Wagenaari** "The taming of the crew Overture", **Tšaikovski Klaverikontsert nr. 1**, **Brahmsi Sümfoonia nr. 4**.

Hollandi Raadio Sümfooniaorkester on keskeid muusikakollektiive Hollandis, kus sümfoonilise, nüüdis- ja varajase muusika kollektiivide süsteem ja saavutused on meie aja parimaid maailmas. Seetõttu esindab ka Eestit külastav **Hollandi Raadio Sümfooniaorkester** Euroopa orkestrikultuuri tipp-taset. Ligi 100liikmeline kollektiivi kodusaalideks on Amsterdamis kuulnud Concertgebouw ning teine tähtsaim kontserdisaal Hollandis, Muziekcentrum Vredenburg Utrechti.

Hollandi Raadio Sümfooniaorkester loodi 1985. aastal **Hollandi Raadio** ja **Televiisiooni** muusikakeskuse juurde. Alates 1996. aastast on orkestri peadirigent **Eri Klas**. Orkester on töötanud koos väljapaistvate külalisdirektidega, sh. **Kent Nagano**, **Bernard Klee**, **Zoltan Pesko**, **Džanšug Kahlidze**, **Vassili Sinaiski**. Orkester vormib iseseisvalt oma repertuaaripoliitikat, mis on erakordselt mitmekesine: sümfooniline standardrepertuaar kõrvalt haruldustega: nüüdismuusika, oratooriumid (koos kuulsalt **Hollandi Raadio Kooriga**), ooperite kontsert- ja lavaettekanded. Orkestri interpretatsiooni on jäädvustatud arvukatel heliplaatidel. Piletid 50 – 150 krooni.

T, 25. VIII kl. 19 MUSTPEADE MAJA VALGES SAALIS
NYD-Ensemble'i kammerkoosseis. Mihkel Peäske (flööt), **Kalev Kuljus** (oboe), **Meelis Vind** (klarnet), **Peeter Sarapu** (fagott), **Kalle Koppel** (metsasarv), **Jana Peäske** (klaver). Kavas **Milhaudi Sonaat**, **Saint-Saënsi "Caprice sur des airs danois et russes"** op. 79, **d'Indy' Saraband** ja menuett, **Rousseli Divertissement** op. 6, **Poulenci Sekstett**, **Francaix "L'Heure du Berger"**.
Piletid 30 ja 60 krooni.

K, 26. VIII kl. 19 NIGULISTES
Tallinna Poistekoor. Dirigent **Lydia Rahula**. Kavas lääne ja eesti koorimuusika.
Piletid 30 ja 60 krooni.

R, 28. VIII kl. 19 MUSTPEADE MAJA VALGES SAALIS
"Veljo Tormis ja jaapani muusika". Eesti Rahvusmeeskoor. Dirigent **Mihkel Kütson**. Piletid 30 ja 60 krooni.

SINU MUUSIKASUVE SÜNDMUS! 11. – 15. august

KURESSAARE IV KAMMERMUUSIKA

PÄEVAD

Stiilipuhas, autentne kõrgkamermuusika.
R, 14. VIII kl. 19 MUUSIKAKOOLI SAALIS galakontsert "Rahmaninov 125". Esinevad **Maano Männi** (viul), **Leho Karin** (tšello), **Tanel Joamets** (klaver), **Villu Valdmaa** (bariton), **Andres Paas** (klaver), **Nata-Ly Sakkos** (klaver) ja **Toivo Peäske** (klaver). Kavas S. Rahmaninovi kamermuusika ja romansid.
L, 15. VIII kl. 19 MUUSIKAKOOLI SAALIS lõppkontsert. Esineb **Tallinna Keelpillikvartett** koosseisus **Urmas Vulp** (viul), **Toomas Nestor** (viul), **Heili Eespere** (vioola), **Henry-David Varema** (tšello) ning **Ivari Ilja** (klaver).
Piletid kõigile kontsertidele 30 krooni, muusikakooli õpetajatele 20 krooni ja õpilastele 15 krooni.

HARJUMAA MUUSEUM
Keila, Linnuse 9
Püsiekspositsioon Harjumaa arheoloogiast, geoloogiast ja Keila ajaloo ja näitus "PAKRI ROOTSLASED. AJALUGU JA RAHVAKULTUUR" kuni 1. XI.
Avatud K – P kl. 11 – 18.

DOMINI CANES
Tallinn, Katariina käik/Vene 12
Heli Tuksami vitraažid "KUNINGA PUU" kuni 31. IX.
Avatud kl. 11 – 18.

 tartu kunstimaja
Tartu, Vanemuise 26
Andrus Rõuk, Jorma Hyttinen, Minna Lappalainen, Leila Luukka kuni 25. VIII.
Avatud K – E kl. 12 – 18.

Tallinna Kammerorkestri ja Eesti Filharmoonia Kammerkoori hooaja 1998-99 avakontserdid
TALLINNA TOOMKIRIKUS
Reedel, 21. augustil kl. 19
WOLFGANG AMADEUS MOZART
Litaniae Lauretanae KV 195
Vesperae solennes de Confessore KV 339
Ave Verum KV 618
Kolmapäeval, 2. septembril kl. 19
ARVO PÄRT
Trivium
Litany
Pari Intervallo orkestriversioon
Te Deum
Solistid **Kaia Urb**, **Tiiu Otsing**, **Ave Moor**, **Mati Turi**, **Tiit Kogerman**, **Allan Vurma**, **Uku Joller**, **Oreil Ene-Mai Salumäe**
Dirigent Tõnu Kaljuste
Piletid (30 ja 60 krooni) müügil üks tund enne kontserdi algust kohapeal, ettelimine telefonil 6 314 646.

VILJANDI KUNSTISAAL
Viljandi, Vabaduse plats 6, II korrus
Rahvusvaheline aktinäitus "MEES JA NAINE" kuni 27. VIII.
Avatud L – N kl. 12.30 – 17.

KONRAD ADENAUERI FONDI RUUMIDES
Tallinn, Vana-Viru 3
Heino Kivihalli TÕÖDE NÄITUS kuni 31. VIII.
Avatud tööpäeviti kl. 9 – 17, lõuna kl. 13 – 14.

- SOOME INSTITUUT Harju 1, EE0001 Tallinn, tel. 631 3917
- SOOME INSTITUUT Vanemuise 19, EE2400 Tartu, tel. 827 427 319, faks.427 097, e-mail soome@ilmamaa.ee. Lugesissaal ja raamatukogu on avatud tööpäeviti kl. 10 – 16.
- BRITI NÕUKOGU Vana-Posti 7, EE0001 Tallinn, tel. 631 4010, e-mail: british.council@bctallinn.ee, interneti aadress: www.bctallinn.ee 5 aastat Briti Nõukogu Eestis Kuni 17. VIII on lugesissaal avatud T, K, N, R kl. 12 – 16.30.
- PRANTSUSE KULTUURIKESKUS Kuninga 4, EE0001 Tallinn, tel. 449 505
- PÕHJAMAADA MINISTRITE NÕUKOGU INFOBÜROO Pikk 11, EE0001 Tallinn, tel. 640 6626, faks 640 6622.
- PÕHJAMAADA MINISTRITE NÕUKOGU INFOBÜROO Raekoja plats 8, EE2400 Tartu, tel. (827) 433 944
- UNGARI KULTUURIESINDUS Roosikrantsi 6, EE0100 Tallinn, tel. 6440 817 e-mail: uke@eki.ee 11. – 22. VIII Anna Pauli tekstiilid ja **András Húberi** puuskuulptuurid Tallinna Linnagaleriis (Harju 13).
- SAKSA KULTUURIINSTITUUT Tõlli 2, EE0001 Tallinn, tel. ja faks 641 1439 1998-99. õa. pakub Tallinna Saksa Kultuuriinstituut ehk Goethe Instituut üldkeelekursusi algajatele ja edasijõudnutele ning erikursusi sekretäridele ja tõlkidele. Informatsioon ja registreerimine eeltestimisele alates 24. augustist Tallinna Saksa Kultuuriinstituudis, Tõlli 2, tel. 641 1439. Eeltestimine 1. – 17. IX. teisipäeviti, kolmapäeviti ja neljapäeviti kella 15 – 18, Tõlli 2. 17. augustil kell 16. avatakse Tõlli 6 dieles noore saksa kunstniku **Andre-Philip Lemke** tööde näitus "1:1 armsa Jumala kasuks". Näitus on lahti tööpäeviti kl. 11 – 16 kuni 28. augustini.
- AMEERIKA ÜHENDRIIKIDE SAATKONNA INFOTEENISTUS Kentmanni 20, EE0001 Tallinn, tel. 631 2212, faks 631 2026, e-mail: vaiko.usislib.ee; www.usislib.ee/ic.html Infokeskus avatud külalastajatele E, K, R kl. 14 – 17, teistel aegadel eelneval kokkuleppel telefoni teel.
- TAANI KULTUURIINSTITUUT Vene 14, EE0001 Tallinn, tel. ja faks 6466 373.

 TELLIMISKUPONG **SIRP**

☐ 1 aasta	180 kr.
☐ 6 kuud	96 kr.
☐ 3 kuud	60 kr.
☐ 1 kuu	20 kr.

EESNIMI _____ PEREKONNANIMI _____
TELEFON _____ AADRESS _____
FIRMA _____ AMET _____
EE _____

Kohustun tasuma 5 päeva jooksul pärast arve saamist.
ALLKIRI _____
Kupong saata aadressil SIRP pk. 388 Tallinn EE0090 või faksile 449 247. Lähem teave tel. 448 868.

KUNSTILAAT
Raekoja platsil 10. – 16. augustini
Professionaalne kujutav ja tarbekunst
Korraldaja EKLi liige SAIMA PRIKS, tel. kodus 590 453.
Registreerimine ja täpsem info Kunstnike Liidus iga päev kella 13 – 14, tel. 644 5054.

V A L GALERII
Väike-Karja 12
Jüri Kase MAALID
kuni 22. VIII.
Avatud T – R kl. 11–18 ja
L kl. 11–16.

Raekoja plats 14
Maalijate liidu aastanäitus
"TRADITSIONALISTID EESTI
MAALIKUNSTIS"
kuni 10. VIII.
Avatud E – L kl. 11 – 17.
Kunstimüük E – L kl. 11 – 17.

LÜHIKESE JALG GALERII
Tallinn,
Lühike jalg 6
TARBKUNSTI
NÄITUSMÜÜK.
Avatud E – R kl. 10 – 18,
L – P kl. 10 – 17.
Tel. 699 7825.

EESTI KUNSTIMUUSEUM

RÜÜTELKONNA HOONE (Kiriku plats 1)
Suveväljapanek "Eesti kunsti klassika".
Avatud K – P kl. 11 – 18.
Iga kuu viimane reede ja laupäev tasuta!

TARBKUNSTIMUUSEUM (Lai 17)
Uuendatud püsiekspositsioon
"Eesti professionaalne tarbekunst".
"Lilled, liblikad ja ..." Eesti tarbekunst 1970ndatel aastatel
kuni 6. IX.

Avatud K kl. 10 – 17, N kl. 12 – 19, R – P kl. 11 – 18.
Iga kuu viimane reede ja laupäev tasuta!

K. RAUA MAJAMUUSEUM (Nõmmel K. Raua 8)
Uuendatud püsiekspositsioon Kristjan Raua loomingust.
Valik Paul Raua maalidest kuni 20. IX.
Avatud K – P kl. 11 – 18.
Iga kuu viimane reede ja laupäev tasuta!

ADAMSON-ERICU MUUSEUM (Lühike jalg 3)
"Tagasivaade. Vive Tolli 70" kuni 13. IX
Püsiekspositsioon Adamson-Ericu loomingust.

Avatud K kl. 10 – 17, N kl. 12 – 19, R – P kl. 11 – 18.
Iga kuu viimane reede ja laupäev tasuta!

MIKKELI MUUSEUM (Kadriorus Weizenbergi 28)
Johannes Mikkel kolleksioon (XVI – XVIII sajandi lääne-
euroopa, vene, hiina kunst).
Ikoonid XIV – XIX sajand.

Avatud N kl. 12 – 20, K, R – P kl. 11 – 18.

NIGULISTE MUUSEUM (Niguliste 3)
"Vana kunst".

Avatud T kl. 17 – 20, K kl. 15 – 21, N – P kl. 11.30 – 18.
Igal T kl. 18 jazzkontsert.
Igal L kl. 12 barokkmuusika kontsert.
Tasuta külastuspäev iga kuu viimane reede.
Eesti Kunstimuuseumi kodulehekülge aadressil: www.ekm.ee

DRAAKONI GALERII
Pikk 18
Maali ja graafika
NÄITUSMÜÜK.
Avatud E kl. 10 – 17, T – R kl.
10 – 18, L kl. 11 – 16.
Piltide raamimine.

Galerii
ILEGAARD
Tartu, Ülikooli 5
Marge Tiimanni
MAALID.
Avatud iga päev kl. 11 – 02.

GALERII KAKS
Lühike jalg 1
TARBKUNSTI
MÜÜGIVÄLJAPANEK.
Avatud E – L kl. 10–18,
P kl. 10–17.

SAATAS
GALERII
Vabaduse väljak 6
"ÜHEKSA OLEV SUBBI
MAALI" kuni 15. VIII.
18. – 29. VIII
Annely Leppiku, Ele Praksi ja
Kadi Soosalu tekstiilinäitus
"RADAR".
Avatud T – L kl. 11–18.

Kadriorus, Roheline aas 3
REMONT.
Info tel. 426 300.

**EESTI
VABAÕHUMUUSEUM**
on avatud iga päev kl. 10 – 20.
(hooned ja Kolu kõrts
kl. 10 – 18).
Kolu kõrtsi talli all Malle
Antsoni VAIBAD
"VISIOON LAPSEPÕLVEST".
kuni 16. VIII.

TALINNA
KUNSTIHOONE
Vabaduse väljak 8
Pauno Pohjalainen
ja Kari Huhtamo
SKULPTUURID
kuni 16. VIII.
Avatud K – E kl. 12 – 18.

LINNAGALERII
Harju 12
Anna Pauli
TEKSTIILID ja Andrés Húberi
PUUSKULPTUURID
kuni 23. VIII.
Avatud K – E kl. 12 – 18.

GALERII MOLEN
Viru 19
SALONGIMÜÜK.
Kellad. Autoriehted.
Avatud T – R kl. 10 – 18,
L kl. 11 – 15.

KUNSTIHOONE GALERIIS
Vabaduse väljak 6
Remont
kuni 27. VIII.

GALERII
AUTORIEHTED
Hobusepea 8
Aknal
Kaie Partsi ehted.
Müügil AUTORIEHTED.
Avatud E – R kl. 10 – 18,
L kl. 11 – 16.

PÄRNU LINNAGALERII
Pärnu, Rüütli 30
Bruno Sõmeri
TAHVELMAALID
kuni 29. VIII.
Avatud T – R kl. 11 – 18,
L kl. 11–17.

ARHITEKTUURI- JA KUNSTIKESKUS ROTERMANNI SOOLALADU

Ahtri 2

Eesti Arhitektuurimuuseumi näitusesaalis
"XX sajandi alguse Tallinn: olev, olnud, kujutletud" kuni 13. IX.
Keldrisaalis maalijate liidu aastanäitus "Räägime meestest" kuni 10. X.

Avatud K – P kl. 11 – 18.
Tasuta külastuspäev iga kuu viimane reede, laupäev ja pühapäev.

TARTU KUNSTIMUUSEUM
Vallikraavi 14
Lola Liivati MAALID
"MÖÖDUNU TÄHENDUS"
kuni 23. VIII.
Avatud K – P kl. 11 – 18.
Tasuta külastuspäev on reede.

A.H. Tammsaare muuseum
L. Koidula 12 a
Kersti Karu KERAAMIKA.
Avatud K – E kl. 11 – 18.

CHAPLINI KUNSTIKESKUS
Pärnu, Esplanaadi 10
"MEES JA NAIN" kuni 22. VIII.
G. Klimti ja E. Schiele
JONISTUSED JA AKVARELLID
mudaravilas kuni 10. IX.
21. VIII kl. 14 – 18 mõttetalgud
teemal "ÜKSIKLOOJA SAATUS
EESTI VABARIIGIS"; kl. 20
KUNSTIÕO. Raamatute näitusmüük.
Avatud iga päev kl. 9 – 21.
16. – 21. VIII **loomingukursused:**
aktiioonistamise kursus akadeemik
Evald Okase juhendamisel (osavõ-
tumaks 400 krooni); arvutigraafika
kursus Are Tralla juhendamisel
(osavõtumaks 1800 krooni);
puuskulptuuri kursus Disainerite
Liidu senaator Heiki Kongi juhen-
damisel (osavõtumaks 400 krooni).
Info tel. 8244 30 772.

La Galerie Passage
Narva mnt. 15
(Aedvilja tn. poolt)
AKTINÄITUS.
Avatud E – R kl. 10 – 18 ja
L kl. 10 – 15. Tel. 631 2551.
Galeriis aidatakse valida raame
ja raamitakse pilte.

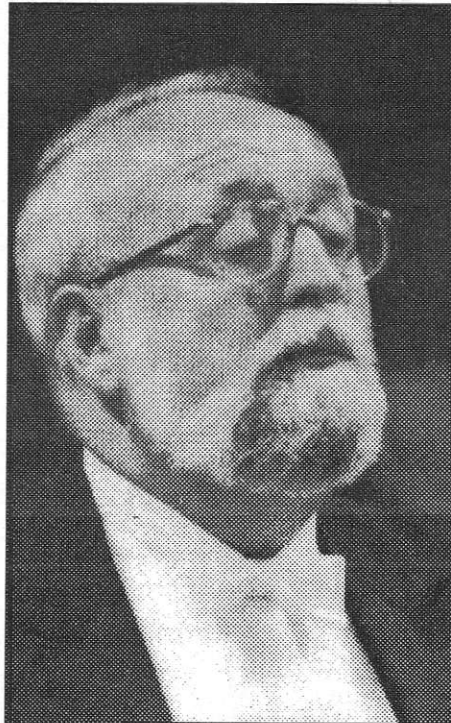

EESTI RAHVA MUUSEUM
1909
Tartu, Kuperjanovi 9
Püsiekspositsioon
"EESTI. MAA, RAHVAS,
KULTUUR".
"PILTPOSTKAART"
kuni 29. VIII,
"RAHVARIIE KUI SÜMBOL",
Jane Liivi
MAALID
kuni 29. VIII.
Reedeti sissepääs tasuta.
K – P kl. 11 – 18.
Avatud kohvik.
ERM internetis: <http://www.erm.ee/>

KIVISILLA GALERII
Raekoja plats 18
EESTI KUNSTI
PÜSIEKSPOSITSIOON,
"ALBERT KESNER 100"
kuni 16. VIII.
Avatud K – P kl. 11 – 18.
Tasuta külastuspäev on reede.

SEBRA
GALERII
Tartu, Baeri 2
Rein Urbeli
FOTOD.
Avatud E – R kl. 11 – 18,
L kl. 10 – 15.
Raamimistööd.

BOŽENA HARASIMOWICZ-HAAS (sopran)
IZABELLA KLOSINSKA (sopran)
LILLI PAASIKIVI (metsosopran)
WIESLAW OCHMAN (tenor)
RADOSLAW ŻUKOWSKI (bass)
MIKK MIKIVER (jutustaja)

EESTI RIIKLIK
 SÜMFOONIAORKESTER
 EESTI KONTSERDI
 ORATOORIUMIKOOR
 EESTI RAHVUSMEESKOOR

Dirigendid

KRZYSZTOF PENDERECKI
ANDRES MUSTONEN

Koormeister

ANTS SOOTS

20. AUGUST KELL 19 ESTONIA KONTSERDISAAL

KRZYSZTOF PENDERECKI

AUTORIKONTSERT

PILETID 50 — 150.-

* KELL 17.30
 ESTONIA KONTSERDISAALIS
 KOHTUMINE KRZYSZTOF PENDERECKIGA.
 SISSEPÄÄS KONTSERDIPILETIGA.

tel 6443 198 fax 6314 171 e-mail info@concert.ee

ABSOLUTE ENSEMBLE, New York

17. AUGUST KELL 19

ESTONIA KONTSERDISAAL

Dirigent KRISTJAN JÄRVI

FRANK ZAPPA JOHN ADAMS

PILETID 50 — 150.-

tel 6443 198 fax 6314 171 e-mail info@concert.ee

Haapsalu Linnavalitsus müüb eelläbirääkimistega pakkumisel hoone

aadressil Sadama 18 Haapsalus. Hoone üldpind 165,6 m², krunt 1400 m².

▶ Müügi korraldaja on Haapsalu Linnavalitsus: Posti 34, Haapsalu 90 504, tel. 8 247 33 201.

▶ Lisatingimused:

1/4 hoonest tuleb võtta kasutusele ateljeegaleriina hoone müüakse Eesti loomeliitude liikmele ostja peab hoone korrastamiseks investeerima ühe aasta jooksul 400 000 krooni.

▶ Tagatistrahha suurus on 10 000 krooni ja see tuleb 11. septembriks kanda Haapsalu, Linnavalitsuse arvele nr. 10602002431007 Eesti Ühis- panga Haapsalu piirkonnakontoris (pangakood 401).

▶ Pakkumised esitada müügi korraldajale märgusõnaga "Ateljee" kinnises ümbrikus 11. septembriks 1998. a. kella 12ks. Pakkumine peab sisaldama järgmised andmed:

- füüsilise isiku puhul pakkuja nimi, isikukood, elukoht ja aadress, juriidilise isiku puhul juriidilise isiku nimi, registrinumber, asukoht ja aadress
- dokument tagatistrahha tasumise kohta
- sõnade ja numbritega kirjutatud arvuline pakkumissumma
- pakkumised lisatingimuste kohta
- kui eelläbirääkimistega pakkumise võitnud isik ei ole ühe kuu jooksul arvates otsuse tegemise päevast Haapsalu Linnavalitsusega sõlminud ostu-müügi lepingut, tühistab Haapsalu Linnavalitsus eelläbirääkimistega pakkumise tulemused ja võitja poolt sisse makstud tagatistrahha ei tagastata.

16. AUGUST KELL 19 ESTONIA KONTSERDISAAL
EESTI RIIKLIK SÜMFOONIAORKESTER

Dirigent

ARVO VOLMER

Solist

GENNADY ZUT

(balalaika, USA)

PILETID 30—100.-

SKRJABIN

TUBIN

tel 6443 198 fax 6314 171 e-mail info@concert.ee

INFOTELEFON	448 868	FAKS	449 247	Keeletoimetaja	Aili Künstler	449 454
e-mail	sirp@sirp.ee			Korrektor	Tiina Kivikas	449 454
Peatoimetaja	Mihkel Mutt		mihkel@sirp.ee	Masinakiri	Aili Siren	449 454
Peatoimetaja asetäitja	Tiina Mattisen		443 008	Toimetuse kolleegium:		
Esseistika	Jan Kaus		443 008	Karin Hallas, Sirje Helme, Jaak Kangilaski, Mart Meri, Reet Neimar, Kristel		
Kirjandus	Doris Kareva		448 820	Pappel, Kristiina Ross, Erkki-Sven Tüür, Udo Uibo, Märt Väljataga.		
Teater	Kristiina Garancis		448 820	EE0001 Tallinn, Pärnu mnt. 8, II korrus		
Muusika	Tiina Mattisen		443 008	EE0090 Tallinn, Peapostkontor, postkast 388		
Film	Tarmo Teder		448 820	Trükk AS Printall Tatari 64		
Kunst	Reet Varblane		443 008	Tellimise nr. 3285		
Uudised, reklaam	Marju Veikat		448 868	INDEKS 69786		
Raamatupidaja	Maret Rospel		448 868	Honoraride maksmine		
Sekretär	Aire Holtsmeier		448 868	toimetuses T ja K kl. 14 – 17.		
Arvutikujuendus	Margot Kask		448 868	VÄLJAANDMIST TOETAB EESTI KULTUURKAPITAL		

